

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tarih Anabilim Dalı

**ZAFER GAZETESİ PENCERESİNDEN
DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ'NDE ANKARA
(1950-1960)**

Sema UYAR

Yüksek Lisans

Ankara, 2023

ZAFER GAZETESİ PENCERESİNDEN DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ'NDE
ANKARA (1950-1960)

Sema UYAR

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tarih Anabilim Dalı

Yüksek Lisans

Ankara, 2023

KABUL VE ONAY

Sema Uyar tarafından hazırlanan “Zafer Gazetesi Penceresinden Demokrat Parti Dönemi’nde Ankara (1950-1960)” başlıklı bu çalışma, 18.01.2023 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Mehmet Özden (Başkan)

Dr. Öğr. Üyesi Hakan Kaynar (Danışman)

Prof. Dr. Orçun İmga (Üye)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof.Dr. Uğur ÖMÜRGÖNÜLŞEN

Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan **“Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”** kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

10/2/2023

Sema UYAR

¹“Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”

- (1) Madde 6. 1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez **danışmanın** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.
- (2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez **danışmanın** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulunun** gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.
- (3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, **tezin yapıldığı kurum** tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, **ilgili kurum ve kuruluşun önerisi** ile **enstitü** veya **fakültenin** uygun görüşü üzerine **üniversite yönetim kurulu** tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.
- Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

* Tez **danışmanın** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** tarafından karar verilir.

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, **Dr. Öğretim Üyesi Hakan KAYNAR** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Sema UYAR

TEŞEKKÜR

Bilgi ve deneyimleri ile hem yüksek lisans eğitimimde hem de bu çalışmanın araştırma, planlama ve yürütme sürecinde bana her daim yol gösteren, nezaket ve bilgisini benden esirgemeyen, çalışma süresince elde ettiklerimi kendisiyle paylaştığımda beni dikkatle dinleyen, öğrencisi olduğum için gurur duyduğum ve şanslı hissettiğim hocam, sayın Dr. Öğretim Üyesi Hakan Kaynar'a sonsuz teşekkürlerimi ve saygılarımı sunuyorum. Lisans eğitimimi farklı bir bölümde tamamlamama rağmen bir tarih araştırmasının en başından sonuna dek nasıl ilerleyeceğini bu çalışmanın her aşamasında büyük bir sabırla bana öğrettiği ve beni cesaretlendirdiği için kendisine ayrıca minnettarım. Lisans ve yüksek lisans eğitimim boyunca derslerine katıldığım tüm hocalarıma ve bu çalışmaya sundukları öneriler için sayın Prof. Dr. Mehmet Özden'e ve Prof. Dr. Orçun İmga 'ya teşekkür ederim.

Çalışma sürecinde beni destekleyen arkadaşlarıma, özellikle çok uzakta olmasına rağmen desteğiyle hep en yakınımda olan dostum Esin Damar'a teşekkür ederim.

ÖZET

UYAR, Sema. *Zafer Gazetesi Penceresinden Demokrat Parti Dönemi'nde Ankara (1950-1960)*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2023.

1946'da kurulan Demokrat Parti'nin 14 Mayıs 1950 seçimlerini kazanmasıyla Tek Parti iktidarı sona ermiştir. Siyasi iktidarın değişimi Türkiye'de birçok alanda yaşanacak değişimin de habercisidir. Demokrat Parti'nin dışa dönük ve liberal ekonomi politikası, kırdan kente göç ve kentlerin giderek artan nüfusu Demokrat Parti Dönemi'nin temel belirleyicileridir. İmar ve inşaa faaliyetleri ise Demokrat Parti için kullanışlı bir propaganda alanıdır. Ankara, 1950'li yıllarda Demokrat Parti'nin modern şehircilik kurgusunun baş aktörü ve bu yıllarda yurdun diğer şehirlerine yayılacak imar ve inşaa hareketlerinin başladığı yer ve bu alanda sürdürdüğü çalışmalarının temsil edildiğı şehirdir. Bu çalışmada Ankara'nın Demokrat Parti iktidarı döneminde geçirdiğı değişime odaklanılmaktadır. Çalışmanın sınırını 1949'dan 27 Mayıs 1960 darbesine dek Ankara'da Demokrat Parti sözcüsü olarak yayımlanan Zafer gazetesi çizmektedir. Çalışmada Zafer gazetesi, Ankara merkeze alınarak incelenmiştir. Gazetede yer alan Ankara'ya dair haberler, köşe yazıları, siyasilerin demeçleri, radyo konuşmaları ve görseller değerlendirilmiştir. Çalışmanın başlıkları gazetedeki bu verilerin içeriğine göre belirlenmiş, gazetenin sütunlarında Ankara'ya dair yıllara yayılarak gündemde kalan konular dikkate alınmıştır. Bölümlerin her birinde ilgili konuya dair Zafer'de yer alan tek parti dönemine yönelik eleştirilere de yer verilerek dönemin iktidar ve muhalefet partileri arasında Ankara üzerinden başlayan tartışmalara ayrıca değinilmiştir.

Anahtar Sözcükler:

Demokrat Parti, Ankara, Zafer gazetesi

ABSTRACT

UYAR Sema. *Ankara During the Democrat Party Period Through the Window of Zafer Newspaper (1950-1960)* Master Thesis, Ankara, 2023.

With the Democrat Party, which was founded in 1946, winning the 14 May 1950 elections, the Single Party government came to an end. The change of political power is also a harbinger of the change to be experienced in many areas in Turkey. The outward and liberal economic policy of the Democrat Party, migration from rural to urban areas and the increasing population of cities are the main determinants of the Democrat Party Period. Reconstruction and construction activities are a useful propaganda area for the Democrat Party. Ankara is the leading actor of the modern urban planning of the Democrat Party in the 1950s and the place where the zoning and construction movements that will spread to other cities of the country started and the city where the works carried out in this field are represented. This study focuses on the change that Ankara went through during the Democrat Party rule. Zafer newspaper, which was published as the spokesperson of the Democrat Party in Ankara from 1949 to the May 27, 1960 coup, draws the boundaries of the study. In the study, Zafer newspaper was examined by taking Ankara as the center. The news, columns, statements of politicians, radio speeches and visuals about Ankara in the newspaper were evaluated. The titles of the study were determined according to the content of this data in the newspaper, and the topics that remained on the agenda by spreading over the years were taken into account in the columns of the newspaper. In each of the chapters, the criticisms of the single-party period in Zafer regarding the relevant issue were also included, and the discussions that started over Ankara between the ruling and opposition parties of the period were also mentioned.

Keywords

Democrat Party, Ankara, Zafer newspaper

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY.....	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	ii
ETİK BEYAN.....	iii
TEŞEKKÜR	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii

GİRİŞ.....	1
------------	---

1. BÖLÜM: DEMOKRAT PARTİ’NİN MODERN BAŞKENT KURGUSU VE ANKARA’NIN İMARİ.....	8
--	---

1.1.DEMOKRAT PARTİ’NİN ANKARA’NIN İMARINA BAKIŞI	8
--	---

1.2. 1957 YÜCEL UYBADİN PLANI.....	11
------------------------------------	----

1.3. İKTİDAR VE MUHALEFET ARASINDA BİTMİYEN TARTIŞMA: ANKARA’NIN İMARİ	17
--	----

2. BÖLÜM: KONUT.....	29
----------------------	----

2.1. GECEKONDU	31
----------------------	----

2.1.1. Erken Cumhuriyet Döneminde Gecekondu Meselesinin Seyri.....	31
--	----

2.1.2. Yenimahalle Konut Projesi’nin Doğuşu	43
---	----

2.1.3. 6188 Sayılı Yasa	46
-------------------------------	----

2.1.4.Yıkım, İnşa ve Borç: Demokrat Parti’nin Gecekondu Politikası.....	47
---	----

2.1.5. Gecekondü Mahallelerinde Kaçak İnşaat ve Asayiş Sorunu.....	53
2.2. APARTMAN	56
2.2.1. 1950’li Yıllarda Konut Sorunu ve Çözüm Yolları	60
2.2.1.1. İşçi Evleri	64
2.2.1.2.Varlık Mahallesi ve Gülveren’de İnşa Edilen Apartmanlar.....	65
3. BÖLÜM: MEYDAN.....	68
3.1. ULUS MEYDANI... ..	68
3.1.1. Demokrat Parti Dönemi’nde İlk İnşaa: Ulus İşhanı.....	70
3.1.2. Taşınan Dükkânlar ve İnşaa Edilen Çarşılarla Ulus Meydanı’nın Değişimi.....	75
3.2.KIZILAY MEYDANI	79
3.2.1.Demokrat Parti Dönemi’nde Kızılay Meydanı	81
3.2.1.1. 1957 Atatürk Bulvarı’nı Genişletme Faaliyeti.....	81
3.2.1.2. Yeni Çarşı Siteleriyle Kızılay Meydanı.....	85
3.2.1.3.Emek İşhanı.....	86
4. BÖLÜM: YEŞİL SAHA VE PARK.....	88
4.1. POLİTİK BİR AĞAÇ: AKASYA.....	88
4.2.YEŞİL SAHA VE PARKLAR	92
4.2.1. Gençlik Parkı.....	95
4.2.1.1.Gençlik Parkı’nın Planı ve Kuruluş Yılları.....	95
4.2.1.2. Zafer gazetesinde Gençlik Parkı	97
4.2.1.3. Yeni Tesisler ve Aile Gazinolarıyla Parkın Değişimi: (1958-1960).....	101

5. BÖLÜM: DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ'NDE TAMAMLANMAYAN İKİ PROJE.....	105
5.1.“ABİDEVİ BİR İNŞAAT ESERİ”: KOCATEPE CAMİ.....	105
5.2.BÜYÜK ANKARA OTELİ.....	107
 SONUÇ	110
KAYNAKÇA.....	112
EKLER.....	120
 EK 1. ORJİNALLİK RAPORU.....	131
EK 2. ETİK KURUL / KOMİSYON İZNİ YA DA MUAFİYET FORMU.....	133

GİRİŞ

Türkiye Cumhuriyeti’ni İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra çok partili düzene götüren süreç esas seyrini 1945 yılında tamamlamıştır. Liberalleşmenin ilk işareti Nisan ayındaki San Francisco konferansı sırasında görülmekle birlikte yeni dönemin ilk resmi işareti Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’nün 19 Mayıs nutkunda verilmiş, İnönü bu nutkunda demokrasi yolunda ilerleneceğini belirtmiş ve bu yönde gösterilen çabalara yeşil ışık yakmıştır.¹ 1945’te Cumhuriyet Halk Partisi içerisinde muhalif grup tek parti döneminin alışık olmadığı sertlikle hükümeti eleştirmiştir. Eleştiriler bütçe açığı sebebiyle devlet borçları, hayat pahalılığı, vurgunculuk, karaborsa başlıklarında toplanmaktadır. Muhalifler bu eleştirileri dile getirerek artık yeni bir hayat görüşünün yönetime egemen olması gerektiğini ileri sürmektedirler. Parti içi muhalefet 14 Mayıs 1945’te meclise getirilen Çiftçiye Topraklandırma Kanunu’na karşı çıkmış ve kanunun meclisten çıktığı günlerde dört milletvekili parti grubuna bir önerge vermiştir. Dörtlü Takrir adıyla bilinen bu önergeyi imzalayanlar; İzmir Milletvekili Celal Bayar, Aydın Milletvekili Adnan Menderes, İçel Milletvekili Refik Koraltan ve Kars Milletvekili Fuat Köprülü’dür. Önergedeki istekler üç noktada toplanmaktadır: Kanunlar ve parti tüzüğündeki antidemokratik hükümlerin tasfiyesi, meclisin hükümeti denetlenmesine olanak verilmesi ve seçimlerin serbestçe yapılması. 19 Mayıs nutkunda cumhurbaşkanı demokrasi yolunda ilerleneceğini belirtse de parti grubu önergeyi reddetmiştir.² DP, parti içi muhalefet hareketi olarak doğmuş ve 7 Ocak 1946’da resmen kurulmuştur. Partinin seksen küsur maddeden oluşan programı, iki ana bölüme ayrılmıştır: Genel hükümler ve hükümet işleri. Bunları iki başlık altında toplamak mümkündür: liberalizm ve demokrasi. Liberalizm parti programında hem özgürlük açısından ele alınmış hem de iktisadi düzen olarak kabul edilmiştir. Belli başlı insan hak ve özgürlükleri öngörülmüş, özellikle dernek kurma özgürlüğü üzerinde ısrar edilmiştir. İkincisi Türk toplumunun aile ve mülkiyet esaslarına dayandığı vurgulanmıştır. Üçüncüsü, iktisadi açıdan, anayasada yer alan devletçiliğin esas görevleri arasında özel kuruluşların desteklenmesi gereği belirtilmiştir.³ Demokrasi görüşü ise parti programının birinci maddesinde şu cümlelerle ortaya konmuştur: “Demokrat Parti, Türkiye Cumhuriyeti’nde demokrasinin geniş ve ileri bir

¹ Cem Eroğul, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, Yordam Kitap, İstanbul, 2014, s.7.

² Eroğul, a.g.e. s.11-14.

³ Eroğul, a.g.e. s.17.

anlayışla gerçekleşmesine ve genel siyasetin demokratik bir görüş ve zihniyetle yürütülmesine hizmet maksadıyla kurulmuştur.”⁴ 14 Mayıs 1950’de yapılan seçimleri oyların yüzde elli beşini alarak kazanan DP, bu başarıyı yeni bir çağın başlangıcı olarak selamlamıştır.⁵ 1950 zaferinin ardından düzenlenen ilk kongrede ana davanın milli kalkınma olduğu hususu vurgulanmıştır. ⁶ DP’li yetkililerin bir program dahilinde olmaktan ziyade öncelikli dürtüleri ülkeyi olabildiğince hızlı kalkındırma üzerine kuruludur. ⁷ Bu dönemde kalkınma hedefi doğrultusunda alınan kararlar ve icraatları aktarmak için gazete ve radyo iki temel iletişim aracıdır.

DP’nin devlet olanaklarını parti propagandası için kullanmasının en iyi örneği Güneş Matbaacılık Türk AŞ’dir. Şirket 1949’da Zeki Rıza Sporel, İhsan Doruk, Kazım Arın, Mahmut Baler, Yusuf Ziya Öniş tarafından Güneş Matbaası adı altında kurulmuş ve aynı yıl yüz elli bin sermayeli anonim şirket haline getirilmiştir. 1951’de DP şirkete ilgilenmeye başlamış, Zeki Rıza Sporel ve İhsan Doruk’un kefaletiyle İş Bankasından 1951 sonunda seksen bin, 1952’de yirmi bin krediyle yüz yirmi hisse senedi DP adına hissedarlardan satın alınmıştır.⁸ Güneş Matbaacılık’ın 1960’daki hisse dağılımında DP Genel Merkezi ilk sırada, DP milletvekili, Zafer gazetesi sahibi ve başyazarı Mümtaz Faik Fenik ise ikinci sırada yer alır. 1953’te benzer bir uygulama İstanbul’da da yapılmış, Güneş Matbaacılık A.Ş. tarafından finanse edilmek üzere ve gazete çıkarması için Neşriyat Türk A.Ş. kurulmuştur. Bu şirket tarafından çıkarılan Havadis gazetesi istenen başarıya ulaşamamış ve yerine Teknik Matbaacılık’ın kurulması kararlaştırılmıştır. Yeni şirkete dair önemli açıklama, 1955’te Güneş Matbaacılık yönetim kurulu raporlarında yer almaktadır. Açıklamaya göre yeni şirket “... resmi ve hususi sektöre ait bilumum matbaa işlerini inhisarı altına alacak; seçimlerde afiş basarak DP’nin propagandasını daha iyi yapacak.” bir girişimdir. Yani hem Neşriyat A.Ş. hem Güneş Matbaacılık DP milletvekillerinin hisse sahibi olduğu şirketlerdir. Zafer, Zafer Akşam Postası ve Yeni Köylü gazeteleri Güneş Matbaacılık tarafından yayınlanmış ve okura satıştan çok ücretsiz dağıtım yolu ya da abonelik ile ulaştırılmıştır.⁹ Güneş Matbaacılık için DP’li yetkililerin bankalardan aldıkları borçlar, resmi ilan ve reklamlar aracılığıyla sağlanan ayrıcalık

⁴ Eroğul, a.g.e. s.18.

⁵ Sina Akşin, *Kısa Türkiye Tarihi*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2018, s.247.

⁶ Eroğul, a.g.e. s.104.

⁷ Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980*, Hil Yayın, İstanbul, 2015, s.56.

⁸ Korkmaz Alemdar, *İletişim ve Tarih*, İmge Kitabevi, 1996, s.137.

⁹ Alemdar, a.g.e. s.137-138.

şirketi ayakta tutan ana etkenlerdir. Yani DP, siyasal iktidarın sahip olabileceği tüm olanaklarla kendi kitle iletişim araçlarını yaratmıştır. Dahası radyo ve gazetelerin önemli haber kaynağı Anadolu Ajansı doğrudan denetimi altındadır. Gazetelerin en önemli gelir kaynağı ilan ve reklamların dağıtımı da kendi elindedir. DP, yayınlattığı ve desteğiyle yanında tutmaya çalıştığı gazetelere hem parti propagandasını yaptırmış hem de basın şirketleri ile parti arasındaki ayrım silikleştikçe şirketlerin gereksinim duyduğu mali kaynakları kamu bankaları aracılığıyla elde etmiştir.¹⁰ Güneş Matbaacılık, cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren gazete matbaalarının yoğunlaştığı Ulus Rüzgârlı Sokak'ta yer almaktadır ve 1940'lı yıllarda sayısı yirmi biri bulan matbaalar arasında en uzun ömürlü olanlardandır.¹¹ 30 Nisan 1949'da Güneş Matbaacılık tarafından yayımlanmaya başlayan Zafer gazetesinin baş yazarı Mümtaz Faik Fenik'tir. Advie Fenik, Bahadır Dülger, Ahmet Muhip Dıranas, Fazıl Ahmet Aykaç, Hikmet Yazıcıoğlu ve Orhan Seyfi Orhon da yazı kadrosunu oluşturan isimlerdir. Yazı işlerinin başında Fatin Fuat vardır. Gazete, 27 Mayıs 1960 darbesinde kapatılana yayımlanmıştır.¹²

Gazetenin idari bürosu önceleri Denizciler Caddesi iki numaralı binada, matbaası Rüzgârlı Sokak'ta, Cavid Oral tarafından yaptırılan bir binada bulunmaktadır. Büro daha sonra Agahefendi Sokak'taki dairesine taşınmıştır. Gazete 6-8 sayfadan oluşmakta, tipografik teknikle saman kâğıda basılmakta ve her sayfa sekiz sütundan oluşmaktadır. Gazetenin logosu önceleri siyah renkte basılırken bir süre sonra kırmızı renkte basılmaya başlamıştır. "Zafer" logosunun altında ise "demokrasinindir" ifadesi yer almaktadır. Gazete 30 Nisan 1949'dan kapatıldığı tarih 27 Mayıs 1960'a kadar toplam 3832 sayı çıkmış ve gazete 7 Ocak 1962'den itibaren yeniden yayımlanmaya başlamıştır.¹³ Bu tarihten itibaren gazetenin sahipliğini Muammer Kuraner yapmış ve yazı işleri müdürlüğüne Turhan Dilligil getirilmiştir. Gazete bu yıllarda Demokrat Parti'nin mirasçısı olan Adalet Partisi'ni desteklemiştir ancak 1960'larda Son Havadis ve

¹⁰ Alemdar, a.g.e. s.146.

¹¹ Funda Şenol Cantek, "Matris, Kurşun Kokusu ve Simit... Başkent gazeteciliğinin membar: Rüzgârlı Sokak", *Cumhuriyet'in Ütopyası: Ankara*, der. Funda Şenol Cantek, Ankara Üniversitesi Yayınevi, Ankara, 2012, s.468.

¹² Hıfzı Topuz, *100 Soruda Türk Basın Tarihi*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1973, s. 173.

¹³ Onur Öztürk, *Demokrat Parti Dönemi Basın Rejimi ve Zafer Gazetesi (1957-1960) Ulus Gazetesi İle Karşılaştırmalı Bir İnceleme*, Ankara Üniversitesi Gazetecilik Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007, s.82.

Tercüman gibi AP yanlısı diğer gazeteler de yayımlandığı için Zafer'in eskisi kadar ilgi gördüğü söylenemez.¹⁴

Zafer'in 1949'da yayına başlamasıyla Ulus gazetesinin Rüzgârlı Sokak'taki hakimiyeti de sona erer. Ulus'un karşısında yeni bir parti gazetesi olan Zafer'i DP iktidarı döneminde Adnan Menderes bizzat inceleyerek yayımlanmasına onay vermektedir. 1950'den itibaren temsil ettikleri partinin iktidar ve muhalefette olmalarına bağlı olarak iki gazete arasındaki çekişme mekân değişimini de başlatmış sözcüsü olduğu parti iktidarda olan gazete Rüzgârlı Sokak'a taşınmıştır. Ulus'un bürokrasinin merkezinde Rüzgârlı Sokak'ın da meclise, gazetecilerin habere en çabuk ve kolay yoldan ulaşabildikleri bir yerde bulunması 1970'lere dek sokağın bir basın merkezi olması adına şaşırtıcı değildir.¹⁵ Muhalefet gazeteleri 1950'lerde Rüzgârlı Sokak'a taşındığı için sokağın kimliğini kazandığı dönem bu yıllara rastlar. Ankara Belediye Meclisi 1956'da sokağın ve buraya açılan ara sokakların adlarını Türk matbuatına hizmet eden kişilerin adıyla değiştirir. Rüzgârlı Sokak, Şinasi; Ardiç Sokak, İbrahim Müteferrika, Ankara, Telgraf, Zafer ve Hakimiyet gazetelerinin yer aldığı adsız sokak da Agah Efendi adını alır.¹⁶ Bu yıllarda iktidarın kitle iletişim araçları üzerindeki hakimiyeti iktidarla muhalefet arasında çekişmeyi artırır. Muhalefet, iktidarın basın üzerindeki baskısına karşı çıkarken DP, basın aracılığıyla icraatlarını sergilemeye ve böylece gücünü pekiştirmeye devam eder. DP'nin on yıllık iktidarı sürecinde uyguladığı bu yöntemde en kullanışlı konulardan biri imar ve şehircilik, daha özel olarak da Ankara'da sürdürdüğü imar faaliyetleridir.

Kuruluşunda beyan ettiği ilkelerle kendini CHP'den farklı bir yerde konumlandıran DP'nin Ankara'ya bakışı, CHP'nin Ankara'ya bakışından farklıdır. Bu fark, DP iktidarı döneminde imar ve şehircilik alanlarına yansımış; DP, Ankara'nın erken cumhuriyet döneminde olduğu gibi imar ve inşa faaliyetleri için öncü bir şehir olacağını vurgulamıştır. DP'li yetkililerin açıklamalarına göre Ankara, iktidarlara döneminde modern şehircilik ilkelerine göre yeniden inşa edilecek, erken cumhuriyet dönemindeki hedefinden farklı ve yeni bir başkent olacaktır. DP, bu görüşünü Zafer'de neredeyse gün

¹⁴ Enver Behnan Şapolyo, *Türk Gazetecilik Tarihi ve Her Yönü ile Basın*, Güven Matbaası, Ankara, 1971, s.248.

¹⁵ Cantek, a.g.m. s. 471-472.

¹⁶ Cantek, a.g.m. s.477.

gün işlemiş ve bu faaliyetlerden daha önce yapılmaya cesaret edilemeyen bir atılım olarak söz etmiştir.

Oysa Ankara başkent ilan edildiğinde devletin Osmanlı görünümünden kurtarılması ve imparatorluğu yadsıyarak ulus devleti gerçekleştirmenin simgesi olmuştur. Modern yaşantının da temsil edileceği yeni başkent bu sebeple yeni rejimin başarılarını temsil etme işlevini üstlenmiştir.¹⁷ 1923'te başkent ilan edilmesinin ardından örnek bir şehir olarak tasarlanan Ankara, yapılaşma, alt yapı ve ağaçlandırmasıyla Anadolu'nun imarı için bir çeşit okul görevini görmüştür.¹⁸

İlhan Tekeli, Cumhuriyetin ulus devlet inşa projesin mekânsal yönünün dört öge ile tanımlanabileceğini belirtmiştir. Bunlardan ilki Ankara'nın başkent ilan edilmesidir. Diğer öğeler ise yeni demiryolu ve sanayi programlarının uygulanması ve tüm yerleşmelerde kurulması hedeflenen halkevleridir. Ankara'nın inşası ve değişimi bu yıllarda rejimin başarısıyla özdeşleşmiştir.¹⁹ Cumhuriyetin ilk yıllarında Ankara'nın imarı için Lörcher Planı hazırlanmış, Birinci Ulusal Mimarlık dönemi çizgisinde yapılar inşa edilmiştir. 1928'de Ankara'nın imarı için uluslararası bir yarışma düzenlenmiştir. Yarışmayı H. Jansen'in hazırladığı plan kazanmış ve plan Ankara İmar Müdürlüğü'nce uygulanmaya başlanmıştır.²⁰ 1924'te kurulan Ankara Şehremaneti'ne 1925'te verilen kamulaştırma yetkisiyle şehrin eski Ankara'dan ve yerleşim yerinden yeni bir alana, Yenışehir'e kaydırılması sağlanmıştır.²¹ 1928'te Ankara'nın imarı konusunda Şehremaneti'nin faaliyetlerinin yetersiz kalacağı gerekçesiyle İmar Müdürlüğü kurulmuştur. İmar Müdürlüğü'nün karar organı ise Ankara İmar Müdürü ile Bakanlar Kurulu tarafından seçilen İmar İdare Heyeti'dir. 1939'a dek müdürlük Ankara'nın imarından sorumlu tek kurumken 1928'den 1985'e kadar 1932, 1957 ve 1975 planlarını yönlendiren planlama ve uygulama örgütü görevini üstlenmiştir.²²

¹⁷ Orçun İmga, *Tek Partili Dönemde Ankara*, Dipnot Yayınları, Ankara, 2006, s.62.

¹⁸ Gönül Tankut, "Jansen Planı Uygulama Sorunları ve Cumhuriyet Demokrasisinin Kent Planına Yaklaşımı" *Tarih İçinde Ankara Eylül 1981 Seminer Bildirileri* İçinde, ODTÜ Yayınları, Ankara, 1984, s.303.

¹⁹ İlhan Tekeli "Kent Tarihi Yazımı Konusunda Yeni Bir Paradigma Önerisi" *Cumhuriyet'in Ankara'sı*, der. Tansı Şenyapılı, ODTÜ Yayıncılık, Ankara, 2006, s.7.

²⁰ Tekeli, a.g.m. s.8.

²¹ Suavi Aydın, Kudret Emiroğlu vd. *Küçük Asya'nın Bin Yüzü: Ankara*, Dost Kitabevi, Ankara, 2005, s.384.

²² Aydın, Emiroğlu vd. a.g.e. s.390.

Ankara'nın Demokrat Parti Dönemi'nde geçirdiği değişimi merkeze alan çalışmalar Tek Parti Dönemi'ne göre oldukça az sayıdadır. Bu konuyla ilgili en kapsamlı çalışma Osman Sert²³ tarafından yapılmıştır. Sert, tek parti dönemiyle Demokrat Parti Dönemi'ni yerel siyaset açısından karşılaştırdığı çalışmasında tek parti ve Demokrat Parti Dönemi'nde Ankara'yı etkileyen yasal değişiklikleri, iki dönemde yapılan yerel seçimleri, Ankara'daki sosyal yapı ve dönüşümü konut tipindeki değişimle birlikte ele almış ve başlıkları teorik çerçevede de değerlendirmiştir. Sert, çalışmasında iki dönem arasında belirgin bir fark olmadığı sonucuna varmış ve tek parti döneminin aksine Demokrat Parti Dönemi'nde Ankara'da İstanbul'a göre şehrin değişimi için daha az çalışma yapıldığını belirtmiştir.

Bu çalışmada 1949-1960 yılları arasında her gün yayımlanan Zafer gazetesinin 1950-1960 aralığında yayımlanan her sayısı taranmış ve başta “Şehirden Haberler” bölümü olmak üzere Ankara'ya dair haberler, siyasilerin açıklamaları, radyo konuşmaları, köşe yazıları ve görsel malzemeler incelenerek Ankara'nın Demokrat Parti Dönemi'nde geçirdiği değişim ele alınmıştır. Şehre dair iktidar ve muhalefet arasında tartışma yaratan kimi konularda ise muhalefeti temsil eden Ulus gazetesindeki haber ve köşe yazılarına da yer verilmiş, böylece yer yer iktidar ve muhalefet arasında karşılaştırma yapma imkânı doğmuştur. Tarama sonucunda ulaşılan malzemeler beş bölüm altında incelenmiştir. Çalışmanın birinci bölümünde DP'nin Ankara'nın imarına bakışı ve bunu modern başkent kurgusu üzerinde temellendirmesi değerlendirilmiştir. DP'nin kalkınma hedefinin imar hamleleriyle birleşerek Ankara'nın, dahası tüm yurdun çehresini değiştirme hedefi bu bölümde yer alan açıklama ve haberlerin çerçevesini çizer. DP'li siyasilerin şehircilik alanında tek parti dönemine yönelik eleştirileri en fazla bu bölümde yer almaktadır. İkinci bölümde, Ankara'nın erken cumhuriyet döneminden itibaren karşı karşıya kaldığı konut sorunu gecekondulu ve apartman başlıklarıyla incelenmiştir. İlk olarak gecekondulu sorunu ele alınmış; siyasilerin açıklamaları, sorunun çözümüne yönelik çıkarılan yasalar ve bu konuda DP'nin ikili tutumu gazetede özellikle belediye başkanlarının açıklamaları, röportaj serileri ve döneme şahit olan kimselerin anılarıyla

²³ Osman Sert, *Tek Parti (1923-1950) ve Demokrat Parti (1950-1960) Dönemlerinde Yerel Siyaset ve Yerel Demokrasi: Ankara Özelinde Karşılaştırmalı Bir Analiz*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yerel Yönetimler Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2020.

birlikte değerlendirilmiştir. Yine bu bölümde konut sorununa çözüm amacıyla Ankara'nın farklı semtlerine inşa edilen apartmanlar, siteler ve evler gazetede ki eskizler ve görsellere de yer verilerek ele alınmıştır. Üçüncü bölümde, Ankara'nın iki meydanı, Ulus ve Kızılay'ın yıkım ve inşa faaliyetleriyle; özellikle yeni mimari üslupta inşa edilen yapılarla, yol ve cadde genişletme faaliyetleriyle birlikte geçirdiği dönüşüm yine görseller ve eskizlere de yer verilerek gösterilmeye çalışılmıştır. Özellikle inşasına başlanmadığı halde gazetede neredeyse tamamlanmış gibi aktarılan ve vaat olarak kalan projelere bu bölümde yer verilmiştir. Çalışmanın dördüncü bölümünde ise DP'nin Ankara'yı ağaçlandırma programlarından ve yetkililerin gazetede yer alan radyo konuşmalarından yola çıkılarak iktidarın yeşil saha ve park konusuna yaklaşımı, bu konuyu sık sık tek parti dönemini eleştirerek ya da bu döneme gönderme yaparak kendi görüşleri doğrultusunda nasıl değerlendirdikleri ortaya konmuştur. Bu bölümün çatısını oluşturan iki mesele; yıllarca sürececek bir tartışmayı başlatan ve cumhuriyetin sembolü olan akasya ağaçlarının kesimi ile Gençlik Parkı'nın geçirdiği değişimdir. Çalışmanın son bölümünde DP döneminde inşasına karar verilen ancak tamamlanması sonraki yıllara kalacak ve Atatürk Bulvarı'nın çehresini değiştirecek iki önemli yapı; Kocatepe Cami ile Büyük Ankara Oteli'ne dair Zafer gazetesinde yer alan haberler ve açıklamaların detaylarına yer verilmiştir.

1.BÖLÜM: DP’NİN MODERN BAŞKENT KURGUSU VE ANKARA’NIN İMARİ

1.1. DP’NİN ANKARA’NIN İMARINA BAKIŞI

DP’nin Başkent’in imarına yaklaşımı iki temel görüş ekseninde ilerler: Başta Jansen Planı olmak üzere Erken Cumhuriyet dönemindeki imar ve şehircilik hamleleri, Ankara’nın nüfus artışını öngöremediği için yetersiz kalmıştır. Ankara, modern şehircilik ilkelerine göre yeniden imar edilmelidir. İkincisi, imar, DP’nin ülke genelinde giriştiği kalkınma hamlesinin en önemli parçasıdır. Başkent ise imar faaliyetlerinin en önemli adresidir ve diğer şehirlere örnek olmalıdır. Zafer’de imar faaliyetleri ile ilgili haberlerin hemen hepsi Ankara’nın modern ve Avrupalı bir başkent olması yolunda atılan adımlar olarak aktarılır. Bu büyük anlatı dışındakiler günlük ihtiyaçlara cevap veren, belediyenin sorumluluğunda olan faaliyetlerdir.

DP’nin imar faaliyetleriyle ilgili gazetedeki ilk yazı Mimar Celal Uzer’in köşe yazısıdır. Uzer’e göre imar planları tarafsız ve kamunun ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde uygulanmalı, beldenin ihtiyaçları neyi gerektiriyorsa ona göre planlamalıdır. Kimseye kulak asmadan “tıpkı bir operatör gibi kangren binaları amme menfaati bakımından icap ediyorsa yıkmalıdır.” Bu yıkım, tekrarlanmamak üzere yani bir defalığına yapılmalıdır: “Fakiriz, şu hâlde bugünden geniş yol açalım prensibine daima sadık kalmalıyız. Bu milletin mali durumunun iki veya üç kere yap yıka tahammülü yoktur.”

Uzer’e göre “Meyvesini çok geç veren bir ağaç” olan şehircilik, “bir milletin kabiliyet ölçüsünü gösteren, umumi işlerin birleşimidir.” Bu kabiliyet ölçüsünün test edileceği en önemli yer ise Başkenttir. Ne var ki Ankara’nın imarı için planlar başkente yakışır bir şekilde tutarlılıkla uygulanmamıştır: “Ankara şehri muhakkak ki şehircilik aplikasyonu bakımından asrımızın en çabuk semere veren bir misalidir. Düzenlenen imar planı tesir altında kalınmaksızın bitaraf bir görüşle yapılsaydı Balkanların ve hatta merkezi Avrupa’nın gıpta ile bakacağı bir başşehir olurdu.”²⁴ Plan eksiksiz uygulanmadığına göre Ankara böyle bir şehir olamamıştır.

²⁴ Celal Uzer, “Şehircilik Davamız” *Zafer*, 6 Nisan 1951, s.2.

Eksiksiz uygulanmayan tek plan Jansen Planı değildir. Şehircilik uzmanı Fehmi Yavuz, 1950’li yılların başında İstanbul’un imar planını sürdürmesi için sözleşmesi yenilenmeyen M. Prost’un gündemde olmasından duyduğu memnuniyeti belirtir. Bu karar imar planlarının tartışılmasının yolunu açar. Yavuz, Türkiye’de belediye teşkilatı bulunan yerlerin bir imar planına göre büyümesine dair kanunun ancak yirmi yıl önce çıkartıldığını belirtir. Planlı imar hareketinin tarihi çok yenidir. Bu sebeple bazı şehirlerin imarı örnek olmalı ve imar planlarından ders alınmalıdır. Yavuz’un yazısına konu olan iki şehir Ankara ve İstanbul’dur. Yavuz, yazısında Ankara ve İstanbul’un imarından alınacak dersler için H. Prost ve Herman Jansen’in planlarına dair sarf ettikleri sitemkâr sözleri örnek verir. İlk olarak H. Prost’un şu cümlelerini aktarır: “Bütün hazırlamış olduğum raporlar komisyona havale edilmiş, netice itibariyle çekmecenin derin gözlerinde mahfuz kalarak tam bir akamete uğramıştır.” Ardından yazısına Ankara imar planını hazırlayan Herman Jansen’in cümleleriyle devam eder: “...artık şehir planının altından benim imzamı silebilirsiniz.”

Yavuz’a göre “iki sanatkarın bu sözleri söylerken kıymetli evladını kaybeden bir ana ve babanın ızdırabını duyduklarından şüphe edilmemelidir.” Ancak planları “ruhundan mahrum eden” değişiklikler yapılmış, iki plan da uygulanamamıştır. Bunun sebebi şehir plancıları değildir. Planlarda bir değişiklik olsa dahi sistemli bir şekilde yapılmalıdır. Planların değişiminden çıkar sağlayanlar ve hazırlattıkları özel planlar uygulanan planı aslından uzaklaştırır, soysuzlaştırır. Dünya’nın pek çok ülkesinde buna benzer örnekler olmakla beraber Ankara ve İstanbul’un planlarını ayırt eden şey, arsa karaborsacılarının nüfuzlu kimseleri iş birliğine ikna etme konusundaki başarısıdır. İmar planlarının tam manasıyla uygulanmama sebebi budur. Yavuz, bu konuda Ankara’nın İstanbul’dan daha talihsiz olduğunu ifade eder: “İstanbul’da tabiatın bahşettiği güzelliklere ilaveten asırlar zarfında terakküm eden bir abide hazinesi vardır. Burada imar planının fena hazırlanmış olmasından veya yanlış tatbikinden mütevellit aksaklıklar derhal dikkati çekmez. Ankara’daki ahenksizliği, dağınıklığı ise biraz dikkat eden herkes görebilir.”²⁵

On yıllık iktidarının başlangıcında Demokrat Parti’nin “Ulus” u diyebileceğimiz Zafer gazetesinde Ankara’ya dair ilgi dikkat çekicidir. İlgili yazılarda Ankara’nın başkent

²⁵ Fehmi Yavuz “Şehircilik Meseleleri: İki Şehrimizin İmar Planlarının Kaderi” *Zafer*, 6 Şubat 1951, s.2.

oluşunun üzerinden geçen yirmi yedi yıl boyunca “modern başkent” sıfatına yakışır bir şehir olamamasının nedenleri üzerine tartışmalar devam eder. Halil Fikret Kanat²⁶ Ankara’nın modern bir şehir olamadığından dem vurur. Bu durumun sebebi için açıkça tek parti iktidarını işaret etmez. Sebepleri anlayışsızlık, arsa spekülasyonunu önlememe, uzun bir istikbali hesaba katmama, işleri dar bir zamanın olurlarına bağlama olarak sıralar. Hali hazırdaki para sorunu planlama ve imar hareketini sekteye uğratmıştır. Bu durum yazara “çocukluğundan beri alışkın olduğu, bakımsız ve çamurlu” Ankara’yı anımsatır. “Ankara” der, “Türk devriminin ve yapıcılığının bir örneği olmakla kalmayacaktı, aynı zamanda modern ve medeni bir şehir telakkisinin meşheri de olacaktı.” Ama olamamıştır. Kanat’ın önerisi Ankara’nın bir istisna olmasına dayanır. Ankara; alt yapı çalışmalarının eksikliği, arsa spekülasyonunun önüne geçilememesi, dar ve düzensiz yolları, rasgele düzenlenen dükkân vitrinleri, görünüşü ve yüksekliği itibarıyla mimari zevk ve duygudan yoksun binalarıyla “kabili telif olmayan birçok çirkinliklerin göze çarptığı”²⁷ bir şehirdir. Bu çirkinliklerin yok edilmesi için derhal harekete geçmek gerekir. Bunun için gerekli hüküm ve kanuna ihtiyaç vardır. Aksi takdirde Kanat’ın ifadesiyle; “Ankara hiçbir zaman yüzümüzü ağartacak, teşkilat kudretimizi ispat edecek ve medeni alemin takdirini kazanacak bir şehir olamaz (...) Belediyeler kanununa yeni kurulan büyük şehirler için ayrı hükümler kurulması mümkün müdür bilmiyorum fakat Türkiye’nin gözbebeği olması icabeden Ankaramız için böyle ayrı hükümlere ve kanunlara çok ihtiyaç vardır.”

28

Kanat’ın önerisi iki yıl sonra Ankara’da yeni bir imar planı için bir komisyonun toplanıp çalışmalara başlamasıyla gerçekleşecektir. ²⁹ Bu toplantıdan yaklaşık beş ay sonra başkent “modern şehircilik ilkelerine göre imar edilmesi için düzenlenecek” imar planı müsabakası duyurulur. 1953 yılında alınan kararla Ankara’nın imar planının asgari yedi yüz elli bin, azami bir milyon nüfus esasına göre yeniden düzenlenmesine karar verilmiştir. Bu, sonraki yıllarda hızla ilerleyecek imar hareketliliğinin işaretidir. Ankara’nın nüfusu o dönemde hızla artmakta, ilgili habere göre dört yüz bine doğru yükselmektedir. Jansen Planı’nın, Ankara’nın yüz sene içinde en fazla “iki yüz bin nüfusa” ulaşacağı yönündeki yanlış öngörüsü DP’ye göre yeni bir planı zorunlu

²⁶ Eğitim bilimci ve Türkiye’nin ilk eğitim doktoru

²⁷ Celal Uzer, “Şehircilik Davamız” *Zafer*, 6 Nisan 1951, s.2

²⁸ Halil Fikret Kanat “Belediye Kanunu ve Ankara’nın Durumu” *Zafer*, 20 Nisan 1951, s.2-4.

²⁹ *Zafer*, 19 Haziran 1953.

kılmıştır.³⁰ Dönemin belediye başkanı Kemal Aygün başkanlığında kurulan jüri, tanınmış şehircilik uzmanları ile milletvekilleri adına bir temsilciden oluşmaktadır. Müsabakaya yirmi beş proje arasında sürmüş ve projeler Sergi Evi binasında on beş gün sergilenmiştir.

31

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Ankara'da bir plan dahilinde olmayan yol yapım çalışmalarından konut inşaatlarına, taşkın yataklarının düzenlenmesine kadar bir imar hareketliliği hızla sürmektedir. Ali Cengizkan'ın deyişiyle giderek “oldubittiye dönüşen” bir hareketlilik bu. Yeni plandan beklenen de “planın sözünün sınırlandırılması anlamına gelen” “bütüncül resmin reel olana kayması” “reel olanla ütöpik olanın örtüşmesidir”³² Gazetede yeni imar planından beklenenler ise şu satırlarda yer alır: “Bir histen, arzudan, özleyişten ileri gidemeyen yurt imarı meselesi artık bugün üzerinde durmaya değer bir ehemmiyet ve bütün vatan sathına yaygın bir vüsat içinde mütalaa edilmeye hak kazanmıştır.”³³ 18 Nisan 1955'te Zafer gazetesi imar yarışmasının sonuçlarını birinci sayfadan verir. Bu projeyle -belediye başkanı Kemal Aygün'ün ifadesiyle- “Ankara'nın bugünkü ihtiyaçlarına ve başkente yakışır” olması amaçlanmıştır. On ikisi Türk mimarlar tarafından hazırlanan toplam yirmi projenin katıldığı müsabakayı “70307 rumuzlu proje sahipleri yüksek mimar Raşit Uybadin ve meslektaşı Nihat Yücel kazanmışlardır.”³⁴

1.2. 1957 YÜCEL UYBADİN PLANI

Ankara'nın imarı 1924'te Lörcher Planı ile başlar ve 1932'de Jansen Planı ile devam eder. Ancak Ankara, 1940'lı yıllardan beri bir plan kapsamında imar edilmemiştir ancak göçle beraber nüfus ve gecekondü artışı yeni bir planı zorunlu kılmıştır.³⁵ Jansen Planında Ankara için öngörülen üç yüz bin nüfusa henüz 1950'li yılların başında ulaşılmıştır. Nüfus artışıyla beraber planın devreden çıkması, İmar Müdürlüğü tarafından sık sık

³⁰ Zafer, 20 Kasım 1953.

³¹ Zafer, 11 Mart 1955.

³² Ali Cengizkan, “Nihat Yücel: Bir Mimar Plancı, Bir Otobiyografi” *Modernin Saati* İçinde Mimarlar Derneği, 1927 Boyut Yayın, Ankara, 2002, s.192.

³³ Zafer, 15 Nisan 1955.

³⁴ Zafer, 18 Nisan 1955.

³⁵ Güven Dinçer, *Ankara Kent Yazıları*, Ankara Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Ankara, 2006, s.129-130.

değişikliğe uğraması, 1939 yılından sonra nüfus ve gecekonduların artışı başkentte düzensizliği ve spekülâtif eğilimleri körüklemiş, yeni bir imar planı hazırlığını şart koşturmuştur.³⁶

Demokrat Parti, yeni bir imar planının gerekliliğini vurgularken bir önceki planın eksik taraflarını da yineler. 1957’de bu yıla Demokrat Parti’nin dek Ankara’da sürdürdüğü imar faaliyetlerini tanıtan “Büyük Ankara’ya Doğru” isimli bir kitapçık basılır. Kitapçıkta yer alan yazı ve fotoğraflarda Ankara’nın 1950’den önceki ve sonraki vaziyeti karşılaştırılır. Karşılaştırmanın yapıldığı ilk başlık, nüfus ve trafik artışı karşısında Jansen Planı’nın yetersizliği ve yol genişletme faaliyetleriyle ilgilidir: “Jansen Planı ‘Atatürk Bulvarı ve Bahçelievler- Kayaş yolu, İstasyon Konservatuar yolu, Keçiören- Etlik ve Dikmen- Baraj yolundan ibaret olmak üzere’ en fazla iki arterden oluşmaktaydı. Ankara’nın tüm trafik yükünü bu yollar taşımaktaydı. Cadde ve sokaklar altı ile dokuz metre genişliğinde düzenlendiği için nüfus arttıkça plan talepleri karşılayamamıştır.” 1932’den 1950’ye kadar geçen sürede Ankara’nın değişimini ve Jansen Planının eksiklerini sıralayan yazı şöyle devam eder:

“Demek ki 1950 senesinden çok daha evvel olmak üzere Ankara’nın Prof. Jansen tarafından yapılan planı artık arkalarda kalmış ve mütemadiyen büyümekte olan uzviyet ve dinamizmine cevap vermek şöyle dursun bilakis şehrin inkişafını durduran bir kifayetsiz tedbir haline gelmişti. (...) Jansen Planı bir çocuğun elbisesine döndüğünden Ankara’nın gelişmiş gövdesini artık giydiremiyordu.”³⁷

Jansen Planının yanlış nüfus öngörüsü Demokrat Partili yetkililerin plana yönelik sık sık eleştirdiği husustur. Ancak öngörülen nüfus, kararın verildiği dönemde Ankara’nın nüfusunun dört katı kadardır. Nüfus artışı ve şehirleşme hızının daha yavaş seyrettiği düşünüldüğünde bundan daha yüksek bir hedefin konulması beklenemezdi. Eleştirilecek esas konu nüfusun düşük tahmin edilmesinden ziyade 1950’lerden sonra nüfusun aşılması karşısında şehir planının nasıl uyum sağlayacağı konusunda 1927’lerdeki gibi radikal bir tutumun olmamasıdır. ³⁸ Bu eleştiriler çerçevesinde yeni bir imar planı hazırlanıp uygulanana dek Ankara’nın imarı Ankara Belediyesi ve İmar Müdürlüğü’nün ortak

³⁶ Bademli ’den aktaran Kayasü, “Ankara’nın İmar Planlarının Açık ve Yeşil Alan Yaklaşımları” *Cumhuriyet’in Ankara’sı* İçinde, ODTÜ Yayıncılık, Ankara, 2006, s.175.

³⁷ “Jansen Planına Kadar Ankara” *Büyük Ankara’ya Doğru* İçinde, Doğu Matbaacılık, Ankara, 1957, s.7.

³⁸ İlhan Tekeli, Yiğit Gülöksüz ve Tarık Okyay, *Gecekondu, Dolmuşlu, İşportalı Şehir*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1976, s.448.

çalışmasıyla sürmektedir. Örneğin, 1952’de şehrin işlenmemiş yerlerinde parselasyon yapamayan İmar Müdürlüğü’nün bu durumunu göz önünde tutan Ankara Belediyesi, imarı “geniş miktarda çalışır hale getirmek ve parselasyon işine hız vermek için” 1951’de İmar Müdürlüğüne yüz altmış bin lira yardımda bulunmuş ve imar bütçesi beş yüz bin liraya çıkmıştır.³⁹

Yücel Uybadin Planının ön açıklamasında Jansen Planına Demokrat Parti’nin sık sık vurguladığı nüfus artışını öngörememe eleştirisine karşılık yeni planda “sürprizlere hazır olmadığı” eklenir. Planı tasarlayanlar, yarışmayı açan idarenin isteğine ve “gelecek perspektifine” uymaktadırlar. Dolayısıyla nüfus tahmini konusundaki olası bir başarısızlık “idarenin isteklerine bağımlı” olacaktır.⁴⁰ Ali Cengizkan yeni planın ön açıklamasında nüfus artışı konusunda kendine özgü bir öngörüsü olmadığı belirtilir. Yedi yüz elli bin nüfusa göre ve uzun süre şehrin ihtiyacını karşılayacağı inancına bağlı olarak tasarlanan yeni bir planın diğer önermesi ‘yayılma yoluyla değil, yerinde yükselerek’ yani ‘kat artışı vererek’ şehrin büyümesini sağlamaktır. Cengizkan’a göre ‘bölge kat nizam kavramı’ burada ilk kez ortaya atılmıştır ve o dönemde planlama gündeminde olan olgu yarışma aracılığıyla müelliflerin eserlerine yansımıştır.⁴¹ Ali Cengizkan’a göre yeni planın açıklamasında daha ikinci paragrafta Jansen Planı’yla hesaplaşmaya girilir. Nüfus artışının öngörülememesinin bir plan için önemli olduğu ve Jansen Planı’nın gelecekteki sürprizlere hazır olmadığı eklenir.⁴² “Uybadin Planında Ankara, o günkü belediye sınırları içine sıkışmış kuzey güney ve doğu batı ana akslarını içeren bir ulaşım şeması üzerinde, yağ lekesi formunda gelişen, tek merkezli ve oldukça yoğun bir kent olarak tasarlanmıştır.”⁴³ 1955’te Zafer’de Belediye İmar Müdürü Talat Özışık’la yeni imar planı hakkında yapılan bir röportaj yayımlanır. Gazetede Ankara’nın imarına dair pek çok haberde imzası bulunan Abdullah Uraz’ın sorularını yanıtlayan Özışık, yeni planda iskân sahasında yer alan bölgeleri ve Ankara’nın gelişme yönünü açıklar:

³⁹ Zafer, 8 Haziran 1952.

⁴⁰ Ali Cengizkan, “1957 Yücel Uybadin imar Planı ve Ankara Şehir Mimarisi” *Cumhuriyet’in Ankara’sı* İçinde, ODTÜ Yayıncılık, Ankara, 2006, s.30.

⁴¹ Cengizkan, a.g.m. s.31.

⁴² Cengizkan, a.g.m. s.30.

⁴³ Sancaktar’dan akt. Kayasü, “Ankara İmar Planları’nın Açık ve Yeşil Alan Yaklaşımları” *Cumhuriyet’in Ankara’sı*, Hazırlayan: Tansı Şenyapılı, ODTÜ Yayıncılık, Ankara, 2006, s.176.

“Yeni imar planında iskân sahasına alınan birçok yerler vardır. Bunları sırası ile izah edelim. Keçiören’in kuzeyinde ve baraj istikametinde, doğusunda Etlik istikametinde, batısında Kalaba köyüne doğru, güneyinde oldukça geniş bir inkişaf sahası vardır. Etlik’in her istikametinde ve bilhassa askeri depolara doğru büyük bir gelişme kaydedilmiştir. Yenimahalle’nin güneyinde Tavukçuluk Enstitüsü bölgesinde inşaat sahaları alınan yerler mevcuttur. Bahçelievler’le 50 metrelik Konya devlet yolu arasında, Balgat köyünün Güneyinde ve Doğusunda Dikmen istikametinde büyükçe inşaat sahaları yer almış bulunmaktadır. Ayrancı, Çankaya, Kavaklıdere ve Küçük Esat bölgelerinde de büyük inkişaf sahaları gözü çekmektedir.”⁴⁴

Özışık, yeni planda şehrin dört ayrı inşa sahasına ayrıldığını belirtir. Birinci bölge, fazla kat yapmaya elverişli ticaret bölgesidir. Bu sahalarda inşa edilecek İşhanı, büro, turistik otel, sinema vs. gibi tesisler için on beş kata kadar müsaade edilmektedir. Ancak dördüncü kattan sonra asansör mecburiyeti, otopark ve garajlar ve geniş aydınlıklar tesisi şarttır. İkinci bölge kesif inşaat sahasıdır ve Ulus, Anafartalar, Cebeci ile Yenışehir’i kapsar. Buralarda en fazla altı kat yüksekliğe izin verilmektedir. Üçüncü bölge Yenışehir’le Kavaklıdere arasında kalan saha Kurtuluş, Cebeci’nin bir kısmı, Bahçelievler, Maltepe civarı ve normal inşaat sahasıdır. Buralarda en fazla dört katlık binalara müsaade edilir. Seyrek inşaat sahası olan dördüncü bölge ise villalar ve bahçeli sayfiye evlerine ayrılan inşaat sahasıdır.⁴⁵ Özışık’ın açıklamasından üç yıl önce, Ankara, Yücel- Uybadin Planına göre planlanmamışken dükkân yapımıyla ilgili önemli bir karar alınmıştır. O döneme dek İmar Müdürlüğünün özel izniyle dükkân yapma şartı kaldırılmış, şehrin dükkân ihtiyacı göz önünde tutularak Yenimahalle’de ana yol hariç diğer bütün sokaklarda, Ankara genelinde ise her sokakta dükkân yapılabilmesi kararlaştırılmış, yeni imar planı uygulanana dek dükkân inşası hız kazanmıştır.⁴⁶

Yeni planda Merkez Ticaret Bölgeleri olan Ulus, Saman Pazarı, Anafartalar Caddesi üzerindeki yapıların Beyazıt’a doğru kaydırılması vurgulanır. Burada konuttan iş yerine doğru bir dönüşüm gerçekleşir. Kızılay’da da benzer şekilde ticari kullanıma dönüşüm yönünde gelişmeler olduğu vurgulanır. Merkezin genişleyerek Ulus’ta kalacağı varsayılır. Ulus ve Kale çevresinin onarılması önerilir. Ulus çevresindeki yol üstü

⁴⁴ *Zafer*, 28 Mayıs 1955.

⁴⁵ *Zafer*, 28 Mayıs 1955.

⁴⁶ *Zafer*, 8 Haziran 1952.

yapılaşmalar yapı adasının çevresindeki bloklaşma sayesinde “mezbeleliği” gizlemektedir. Ancak hem bu dönemde hem daha sonraki dönemlerde kale ve çevresi için girişimler yeterli olmamıştır.⁴⁷

Proje müelliflerinden Nihat Yücel planlama sürecini anlattığı yazısında Jansen planının eksiklerini ve başarısını belirtir. Eksikler için işaret ettiği ilk konu, şehrin ihtiyacı olan gıda, sanayi ve küçük imalathane gibi yerlere alan açılmaması, yani Ankara’nın bir sanayi şehri olmayacağını belirtmesidir. İkinci konu ise ticaret bölgelerini tespit edememesidir. “Planın şükranla karşılanacak tarafı ise yeni planlanan mahallelerde ön bahçeler bırakması ve binalara zarar vermeden yolların genişletilmesini sağlamasıdır.”⁴⁸

Nihat Yücel, 1957 yılında planı birlikte hazırladığı meslektaşı Raşit Uybadin yarışmadan ayrıldıktan sonra çalışmayı on bir sene yalnız sürdürür. Yücel’e göre, Jansen Planı’nın başarılı olmasının sebeplerinden biri arsa spekülasyonunun olmamasıdır. Bu konu, kendi çalışma sürecinde karşısına çıkar. İmar İdare Heyeti bu süreçte acele kararlar alır. Yücel alınan kararlara müdahil olamaz. 650 sayılı kararnameye dayanılarak alınan kararlar şehirde inşaat hareketliliğini artırır.⁴⁹ Bu kararname plan onaylandıktan iki ay sonra yürürlüğe girer ve karar birkaç ay uygulanmasına rağmen Ankara’da geri dönüşü olmayan bir gelişmeyi başlatır. Yeni imar planında bir yapı adasının yüzde yirmi beşi yapılaşmış ise mevcut düzenin korunması, yüzde yirmi beşten fazla parseli boş ise inşaat yapılabileceği vurgulanmaktayken 650 sayılı kararname ile bu, kentin tüm yapılaşmış alanlarına uygulanmış ve bu sebeple Ankara’da yapılarda dengesiz kar artışları başlamıştır. Özellikle Yenişehir’de bu kararnameye dayanarak yapıların dokuz on kata kadar çıkmasına izin verilmiştir.⁵⁰

Nihat Yücel idarecilerle görüşerek sekiz ay sonra kararnamenin iptal edilmesini sağlar. Ancak bu süreçte hızla onaylanan inşaat projeleri olmuştur. Bunu fark eden imar idare heyeti yeni bir yapı talimatnamesi hazırlar. 1957’de yürürlüğe giren talimatname

⁴⁷ Cengizkan, a.g.m. s.33.

⁴⁸ Nihat Yücel, “1957 Ankara İmar Planı”, *Ankara Dergisi* içinde, Ankara Büyükşehir Belediyesi, Cilt 1, Sayı 4, 1992. s.19.

⁴⁹ Nihat Yücel, a.g.m. s.21.

⁵⁰ Hürriyet Bilgen ve Gül Berna Özcan, *İmar ve Şehir Planlama Mevzuatının Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarlığına ve Şehir Planlamasına Etkileri*, TBMM Kültür ve Sanat Yayın Kurulu, Ankara, 1989, s.44.

“Muvakkat Yapı Talimatnamesi” önceki kararnameyle uygulanan örnekleri azaltsa da artan inşa faaliyetleri ve kat yükseklikleriyle çirkin görüntüler oluşur.⁵¹

Yücel- Uybadin Planı uygulamada karşılaştığı zorluklar nedeniyle eleştirilmiştir. Eleştirilerden biri planda ve erken cumhuriyet Ankara’sı için tasarlanan “her yönüyle düşünülmüş” “kurulan başkent” imajının artık öne çıkartılmamasıdır. Bunun yerine planda yurdun diğer şehirlerini de kapsayan, kalkınmanın şartı olarak görülen, yer yer modern batı şehirleriyle karşılaştırılan bir başkent, dahası “kent imajı” vardır.⁵² Kentin küçük ölçeğiyle ilgilenen 1957 İmar Planı daha keskin ve kesin sınırlara sahiptir. Ancak 1957 imar planı “ölü doğduğu söylenen” bir plandır çünkü plan, 2000 yılında yedi yüz elli bin nüfuslu bir şehir için tasarlanmasına rağmen henüz 1965’te Ankara’nın nüfusu bu sayıyı aşmıştır.⁵³ 1957-1968 yılları arasında yürürlükte kalan Yücel- Uybadin Planı, 1955 yılına dek imar konusunda şehirde yaşanan gelişmeler karşısında büyük bir değişiklik sunamamıştır.⁵⁴ Gönül Tankut’a göre Yücel Uybadin Planı “kriz durumuna çözüm arayan bilinçsiz bir çaba niteliğindedir.” İmar yönetimi ne istediğini bilemez ve hızla büyüyen şehrin sorunlarına çözüm getirecek bir bakış açısı sağlayamaz.⁵⁵

Oysa DP’nin Ankara’nın imarına dair kendi söylemlerinde yeni plana dair çizdiği tablo bu sonuçtan oldukça farklı ve olumludur. 1957’de “Büyük Ankara’ya Doğru” isimli kitapçıkta yer alan bir yazıda şehir içi ve dışı trafik yoğunluğu karşısında iskân sınırlarının yeniden belirlendiği iddia edilir. Şehirde yeni caddeler, yollar ve meydanlar açılmış, bunların birbiriyle irtibatı sağlanmıştır. Sanayi, ticaret ve kültür bölgeleri ayrılmış ve en önemlisi nüfus ve kamu hizmetleri dikkate alınarak yüksek binaların inşasına izin verilmiştir.⁵⁶ DP, siyasal iktidar olarak yaptıklarından ve yeni planın içeriğinden memnundur. Yeni plan “son zamanlarda kaydedilen büyük gelişme karşısında ihtiyaca kâfi gelmeyen Jansen Planı”nın eksiklerini tamamlayacak içeriğe sahiptir. Ancak imar planının sunacağı çözümler planlamanın en başında önemini kaybetmişe benzer. Plan müelliflerinden Nihat Yücel, imar planı uygulamadayken değil dair çok sonraları konuşmuş, planın öneminin anlaşılmadığını hatta imar işiyle uğraşan bir makamın bu işle

⁵¹ Yücel, a.g.m. s.22.

⁵² Cengizkan, a.g.m. s.52.

⁵³ Cengizkan, a.g.e. s.189.

⁵⁴ Cengizkan, a.g.m. s.46.

⁵⁵ Gönül Tankut, *Bir Başkentin İmarı*, Anahtar Kitaplar, Ankara, 1993, s.18.

⁵⁶ “Jansen Planına Kadar Ankara” *Büyük Ankara’ya Doğru* içinde. Doğu Matbaası, Ankara, 1957 s.7.

ilgilenmediğini belirtmiştir. Planın uygulanma sürecini ise DP’li yetkililerin belirttiğinin aksine şu cümlelerle anlatmıştır: “Başında da söylediğim gibi, işe başlamadan önce bize söylenen şuydu: ‘Size şimdi 450 bin lirayı peşin olarak ödeyecekler, planı yapmayabilirsiniz de. Yani ‘Siz yeter ki gölge etmeyin şeklinde bir tavır oldu.’”⁵⁷

1.3. İKTİDAR VE MUHALEFET ARASINDA BİTMEYEN TARTIŞMA: ANKARA’NIN İMARI

1956’da kabul edilen imar yasasıyla Yapı ve Yollar Kanunu’nda birtakım değişiklikler yapılmıştır. Yasayla birlikte yapı ve yolların özellikleri artık yerel koşullara göre biçimlenecektir. Yasanın 26. Maddesi nüfusu beş binden fazla olan belediyelere imar planı, nüfusu beş binden az olan belediyelere ise yol ve istikamet planları yapma hakkı vermiştir, 47. Maddesi ise imar yasalarının belediye sınırları dışındaki bitişik alanlarda uygulama olanağı getirerek iskân dışındaki alanlarda yapılaşmanın önünü açmaktadır.⁵⁸ 1956’da kabul edilen bir diğer yasa, istimlak yasasıdır. Özellikle İstanbul’un imarını kolaylaştırmak için kullanılan bu yasa ile kamulaştırma kararlarını belediye kurulu verecek, kaymakam ya da vali onaylayacaktır. Kamulaştırma bedeli de belediyenin mal varlığından yapılacak devirle ödenebilecektir.⁵⁹ Yasaların yürürlüğe girmesiyle 1956’dan itibaren Ankara’da “geniş ölçüde istimlakler” başlamıştır.”⁶⁰

İnşa faaliyetlerinin ilki Ulus İşhanı’nın arkasındaki adanın yıkımıdır. Belediye başkanı Orhan Eren’le yapılan röportaj DP’nin bu tarihten sonraki imar faaliyetlerine bakışını yansıtır niteliktedir. Eren, Ankara ve İstanbul’da modern şehircilik esaslarına göre mahalleler kurduğunu ve bunların dört bir yana serpildiğini hatırlatır. Ancak memleketi “orta çağ karanlığına mahkûm eden” muhalefet, DP’ye göre aynı savlarla iktidara yüklenmektedir. Buna karşılık DP’nin artan ve bir düzen çerçevesinde ilerleyen imar çalışmaları, muhalefetin eleştirilerini tekzip etmeyi hedefler. Daha önce de işaret edildiği

⁵⁷ Cengizkan, a.g.e. s.208.

⁵⁸ Tansı Şenyapılı, *Barakadan Gecekonduya Ankara’da Kentsel Mekânın Dönüşümü: 1923-1960*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2016, s.182.

⁵⁹ Tekeli ve Ortaylı’dan akt. Şenyapılı, a.g.e. s.183.

⁶⁰ *Zafer*, 12 Eylül 1956.

üzere düzen fikri, DP'nin şehircilik anlayışının temeli olarak sunulur ve yer yer siyasilerin röportajlarına da yansır:

“Bütün şehirlerimizde, bilhassa İstanbul ve Ankara’da yeni ve modern şehircilik esaslarına göre mahalleler kurulup dört bir tarafa serpilirken şehirlerin ortalarında birer ihmal ve teseyyüp numunesi gibi duran eski, köhne ve iptidai manzaralar da bir bir ortadan kaldırılmaktadır. Yani şehirlerimizin üzerine cetvel yatırılıp urbanizmin nirengi noktaları birleştirilmektedir.”⁶¹

Hızlanan imar faaliyetleri muhalefet tarafından eleştirilir. Zafer’de imar faaliyetlerinin gerekçesini ve ayrıntılarını içeren köşe yazılarında yer yer bu eleştirilere cevap niteliğinde ifadeler yer alır. Bahaeddin Ögel⁶² eleştirilere karşılık, yıkım faaliyetinin normal görmek gerektiğini, bunun bir ihtiyaç olduğunu altını çizerek. Yıkım faaliyetinin bir bina yıkmakla sınırlı olmadığını, bunu yaparken “köhne, muhafazakâr, âtıl” bir zihniyetle de mücadele edildiğini belirtir: “Bugün yolları modern vasıtalarla açmak maksadıyla köhne binalara inen kazmalar diye yazar beton taş ve kireçten ziyade muhafazakâr anlayışla da mücadele etmektedirler.”⁶³

Ögel, dünyanın her yerinde birtakım imar faaliyetlerine girişildiğini ve buna karşılık haksızlıklar ve sızlanmaların önüne geçilemediğini ekler. Benzer bir deneyim Ankara için de geçerlidir; fakat yazar “hiçbir tesir altında kalmadan düşünmekten” yanadır; çünkü “Ankara’nın dağları bile modern mahallelerle dolmuştur.” Ögel’e göre “Türkiye’de yapmak kolaydır; yıkmak zordur.” Ögel’in slogana benzer bu ifadesi yazısından iki yıl sonra başka bir yazıda daha yer alır. 1958’de Leyla Çambel⁶⁴ Ulus’ta yayımlanan yazısında yıkım meselesine değinir. Çambel, konuyu daha kişisel bir yerden kurgular; uykusuz geçen bir gecenin sabahında yaşadığı apartman dairesi kendisine dar gözükür. Üzerine abanacakmış gibi duran duvarlara kötü gözlerle bakakaldığını, bunları yok etmeyi düşündüğünü yazar. Bu sırada aklına duvarları yıkmak gelir. Çambel okurlara tam burada, yıkım ve inşaa haberleriyle dolu gündemi hatırlatır. Kişisel gibi duran konu gündemin tepesinde duran konuya uzanır ve Çambel, Ögel’in “yapmak kolaydır; yıkmak

⁶¹ *Zafer*, 14 Eylül 1956.

⁶² Orta Asya Türk Tarihi ve Türk Kültür Tarihi Profesörü

⁶³ Bahaeddin Ögel, “İmar Faaliyetleri İçin” *Zafer*, 27 Ekim 1956, s.2.

⁶⁴ Hukukçu ve gazeteci

zordur.” sözünü tersine çevirir: “yıkma kolaydır, yapmak zordur.” Çambel’e göre, yıkım tamamlanır fakat ardından ne inşa edileceği belirsizdir. Apartman dairesi için düşlediği “reçetesiz yıkım” Demokrat Parti’nin yıkım faaliyetlerindeki tutumunu anlatır: “... yıkımın ise reçetesi yok. Çağır ustayı yıksın sana, biter gider. Ortada bir moloz kalır hatıra. Tevekkeli değil dedim içimden benden büyük dertleri olanlar şehir yıkıyorlar.”⁶⁵ Oysa DP’ye göre şehirlerdeki yıkım ve inşa faaliyetleri tek parti döneminden miras kalan şehirlerin yetersizliği karşısında zorunluluktur. “Kabahat bu semtin yollarını dar yapanın mı yoksa şimdi onları genişletmek mecburiyetinde olanların mıdır?”⁶⁶

İmar faaliyeti doğrudan gözlemlenebilecek alanlarda sürdüğü için DP’nin bunu bir propaganda aracı olarak kullanması da kolaylaşır. İmar edilen ve edilecek yapıların, genişletilen caddelerin fotoğrafları gazetede daha çok yer tutar. Fotoğraflı haberler dışında imar faaliyetleri 1950 öncesi ile 1950-1957 aralığı karşılaştırılarak haberleştirilir. Verilere göre, 1923’ten 1950 yılına kadar 5 milyon 230 bin 680 metrekare inşaat yapılmıştır. 1950’den 1957 Temmuz sonuna kadar yapılan inşaat ise 5 milyon 320 bin 233 metrekareyi bulmuştur. Bu veriler haberin şu karşılaştırmayı yaparak devam etmesini sağlar: “DP iktidarı devrinde yapılan inşaat 27 yılın yekununa muadildir. Tezvirci ve tahrikçilerin ‘iktisadi bir çöküntü ve iflas devresi!’ olarak göstermeye çalıştıkları yılların inşa ve imar temposu eskisinden dört misli süratli ve kuvvetlidir.” Aynı haberde aktarıldığı üzere, bu büyüme rakamları bir ayrımı da gösterir. Başkent ilan edilmesinin ardından Ankara artan göç ve memurların şehre yerleşmesiyle birlikte zoraki büyümüş, “zaruri birtakım inşaata sahne olmuş, birçok resmi daireler kurulmuş, memur ve mensupları başkente nakledilerek şehir adeta cebri bir büyümeye tabii tutulmuştur.” Oysa DP’ye göre, kendi iktidarıyla beraber bu durum değişmiş; gecekondu inşasından yeni açılan yollara, İşhanlarından otel ve blok apartmanların inşasına, genişletilen meydanlara dek tüm faaliyetler “şehir uzviyetinin tabii bir genişlemesinin” neticesidir. ⁶⁷ Yani, bu yedi yıllık kısa sürede katedilen yol sayesinde yirmi yedi yılda yapılanlara denk bir inşa ve imar neticesi alınmıştır.

Gazetede tek parti ve DP dönemi karşılaştırması farklı tarihlerde yayımlanan haberlerde tekrarlanır. Bunlardan biri 1958 Mart’ında manşetten verilir. 1958’de yüz sekiz km. yol

⁶⁵ Leyla Çambel, “Yıkım Felsefesi” *Ulus*, 8 Ekim 1958.

⁶⁶ Bahaeddin Ögel, “İmar Faaliyetleri İçin” *Zafer*, 27 Ekim 1956, s.2.

⁶⁷ *Zafer*, 12 Ağustos 1957.

inşa edilecektir ve bu bir senede yapılan yollar, 1935'ten 1950'ye kadar geçen on beş yılda yapılan yolların uzunluğu kadardır. Haber bu karşılaştırmayla başlar ve haberin manşette yer almasının sebebi sonraki satırlarda anlaşılır çünkü bu satırlar Adnan Menderes'in açıklamalarıdır. Menderes, Ankara'nın imar sahalarının tümünü gezmiş, yetkililerden bilgi almış ve en önemlisi tetkikleri sonucunda programa dahil edilecek direktifler vermiştir.⁶⁸ Başbakanın da yakından ilgilendiği bu imar arzusunun bir başka göstergesi konuyla ilgili bir bakanlığın kurulmasıdır. 1958 Nisan'ında "yurdun yeni baştan inşası için hazırlanan" İmar Vekaleti tasarısının Meclis'te görüşüleceği duyurulur.⁶⁹ Özellikle geçen bir yıl boyunca imar faaliyetlerinin daha hızlı ilerlemesine rağmen bakanlığın kurulması için yapılan görüşmelerde gerekçe şöyle sıralanır: İmarı vatan sathının her köşesine sokmak, mesken sahibi olmayan vatandaşların hızlıca mesken sahibi olması ve faaliyetlerin programa göre ilerlemesi. Bakanlığın kurulmasına gerekçe gösterilen unsurlar tek parti döneminde düşünülmemiş ve "tatbikine cesaret edilmemiştir." Bu anlayış, başta Adnan Menderes olmak üzere imar ve tüm yurttaki süren kalkınma hamleleriyle ilgili açıklama yapan tüm DP'li siyasetçilerin açıklamalarıyla paralellik gösterir. Örneğin, Adnan Menderes, DP iktidarının henüz ikinci yılında yaptığı açıklamada, bu kısa sürede Tek Parti ve DP dönemindeki ayrımın fark edilebileceğini vurgular: "Tek Parti hakimiyeti devrinin mahrumiyet ve acılarını bu yıl dönümü vesilesiyle hatırlamamak mümkün müdür? Bugünün şartları ve yarının hür ve mesut Türkiye'sinin arz ettiği ümit ve ferah verici manzara karşısında o günlere ait hatıralar ne kadar kasvetli aradaki tezat ne kadar keskin görülüyor."⁷⁰

Zafer gazetesinde, tek parti dönemine yöneltilen eleştirilere muhalefet, kendi yayın organı Ulus gazetesinde yayımlanan haber ve köşe yazılarıyla karşılık verir. Bu yazı ve haberlerden DP'nin imar faaliyetlerine yönelik eleştirileri üç başlık altında toplamak mümkündür: İmar faaliyetlerinin vatandaşlar mağdur edilerek yapılması, yapılarda mimari açıdan ölçü ve oranların önemsenmemesi ve belirli bir metotla ilerleyen tek parti dönemindeki planların ve faaliyetlerin yok sayılmasıdır. Bülent Ecevit Ulus gazetesinde yayımlanan yazısında İstanbul'da başlayan ve giderek yurdun diğer şehirlerine yayılan imar hareketliliğini şu sözlerle eleştirir: "Tarihin bize öğrettiği gibi, büyük şehirlerde

⁶⁸ *Zafer*, 26 Mart 1958.

⁶⁹ *Zafer*, 7 Nisan 1958.

⁷⁰ *Zafer*, 7 Ocak 1952.

“göze çarpıcı” ve gerçeğe daha uygun bir deyimle göz boyayıcı eserlere her şeyin üstünde önem vermek ancak diktatörlerin, diktatör olmaya heveslenenlerin ‘aç ve yoksul’ veya hürriyetten yoksun halkı avutmak, uyuşturmak için başvurdukları bir çaredir.”⁷¹ Menderes’in “fahri belediye başkanı” olarak bizzat ilgilendiği imar hareketliliği, Ecevit’e göre cumhuriyet tarihi boyunca Türkiye’yi mülkiyet hakları bakımından görülmemiş bir buhrana sürüklemiştir. Ankara’da bazı arsaların yok pahasına zorla istimlakı bunun son belirtilerinden biridir. Hüseyin Cahit Yalçın da – Ecevit’in görüşüne benzer bir görüşle- imar hareketliliğinin iç politikada kullanıldığını belirtir: “Bir memlekette imar faaliyeti karşısında takdir, teşekkür ve teşvik sözlerinden başka bir şey söylenmez. Fakat imar bir politika oyunu olarak ele alınırsa söylenecek çok şey bulunur. Teessüfle kaydetmek lazım gelir ki şahidi olduğumuz imar hareketinde politika ve propagandanın büyük bir hissesi bulunduğu hissi kuvvetli surette duyuluyor.”⁷²

1958 yılının ilk aylarında haberler imar hareketliliğinin bir önceki seneki tempoyla süreceğine işaret eder. İmar Vekaletinin kurulması ile faaliyetler hızlanır, haberlerde vurgulandığı üzere İstanbul ve Ankara dışındaki illeri de kapsar.⁷³ DP’li yetkililerin bu hedefe yönelik açıklamaları iki yıl öncesine uzanır. 1956’da “büyükşehirlerin güzelleştirilmesi için girişilen imar faaliyetinin bütün yurda teşmil edileceği” duyurulur. Hazırlanan programda İstanbul ve Ankara dışında Adana ve İzmir de imar programları ele alınmış, bu şehirlerin “eski ve köhne halinden kurtarılması” için çalışmalar başlatılmıştır.⁷⁴ DP’nin bütün yurda yayılacağını duyurduğu imar faaliyetine dair açıklamalarda da tek parti dönemi hedeftedir. Örneğin 1958’de DP kongresinde söz alan Afyon milletvekili Kemal Özçoban, DP’nin halkı CHP’nin pençesinden kurtardığını hatırlatarak sözlerine başlar ve Ankara’nın tek parti döneminde ayrıcalıklı bir şehir olduğunu söyler. 1957 seçimlerinde DP’nin Ankara’da seçimleri kaybetmesi üzerine yapılan yorumları değerlendirir. Yorumlar DP’nin diğer şehirlerde de seçimleri kaybetme ihtimali üzerinde toplanmış olmalı ki Özçoban bu zamana dek partisinin sürdürdüğü imar faaliyetleri kapsamında övgüyle söz ettiği Ankara’yı, temsil ettiklerini hatırlatarak yermeye başlar. Halide Edip Adıvar’ın milli mücadelenin merkezi olmasıyla beraber

⁷¹ Bülent Ecevit, “Belediye Başkanlığı” *Ulus*, 23 Temmuz 1957, s.4.

⁷² Hüseyin Cahit Yalçın, “İmar Hareketleri” *Ulus*, 17 Mayıs 1957, s.4.

⁷³ *Zafer*, 27 Şubat 1958.

⁷⁴ *Zafer*, 12 Ekim 1956.

Ankara'ya dair kullandığı “milli hareketin kabesi”⁷⁵ nitelemesine üstü kapalı bir şekilde gönderme yaparak sözlerine devam eder:

“Türkiye'nin kâbesi Ankara'da seçimi kaybedenler diğer yerlerde de kaybetmeye namzettir diyorlar. Hayır. Türkiye'nin her köşesi bir kâbedir. Onlar Ankara'da ayaklarını uzatıp milletin ensesinde boza pişirdikleri için sadece Ankara'yı kâbe bildiler. Ve onun içindir ki paldır küldür yuvarlandılar. Bugün vatanın hangi köşesine giderseniz gidiniz orada mutlaka DP'nin bir eserine rastlayacak ve her köşenin ibadet etmeye değer kıymette olduğunu anlayacaksınız.”⁷⁶

Ankara'nın imarına yönelik tartışmalardan bir diğeri 1950'de kısa bir süre CHP'nin Ankara belediye başkanı olan Fuat Börekçi'nin bir açıklaması ve Abdullah Uraz'ın Börekçi'ye verdiği uzun yanıtla başlar. Fuad Börekçi Karpiç'te üç saat süren bir kokteylin ardından gazetecilere bir beyanat verir. Beyanatu Ulus'ta yayımlanır. Uraz'ın aktardığına göre Börekçi, demecinde CHP ile DP dönemi Ankara'sını karşılaştırarak DP'nin imar faaliyetlerini eleştirmiştir. Uraz bu eleştirileri on madde halinde sıralar ve hepsine cevap verir. Börekçi'nin eleştirisi, DP'nin imar alanında yaptıklarını gazete sütunlarından uzun uzadıya duyurmak için fırsat verir. Uraz'a göre, 1950'de Ankara, 150 bin nüfusa göre yapılmış bir planın içine hapsedilmiş, alt yapı hizmetleri, ulaşım, hastane ve okullarıyla “perişanlık manzarası” sunar. Bir milyon iki yüz bin bin nüfusa göre yeni bir şehir planı tanzim edilmiş ve halka hiçbir külfet yüklemeyen 1950'de 10 milyon lira olarak devir alınan belediye bütçesi her sene artarak 1958'de 80, 1959'da 140 milyon lirayı bulmuştur. Ankara'nın imar, inşaa ve ihyası için sarf edilen bütçe yalnızca belediye bütçesi değildir. Ankara Belediyesinin giderek artan bütçesi hizmetlerin de artışı anlamına gelmektedir. Hükümet ve devlet bütün imkanlarıyla belediyenin gayretine destek olmaktadır. Uraz'a göre Ankara, Türk milleti ve Türk yurdu medeniyet ve refah yolunda ilerlerken başkent ilan edilmiş, bu ileri gidişte gösterdiği “parlak inkişaf” ile iyi bir örnek olmuştur. Uraz, Ankara'nın Başkent ilan edilmesinin “ileri gidişe” yaptığı katkıyı hatırlatır ve tek parti dönemiyle DP dönemini karşılaştırdığı şu cümlelerle Ankara'da 1950'ye dek uygulanan imar faaliyetlerinin eksik ya da yanlış olduğunu vurgular:

⁷⁵ Halide Edip Adıvar, *Türk'ün Ateşle İmtihanı*, Can Yayınları, İstanbul, 2018, s.131.

⁷⁶ *Zafer*, 12 Ekim 1956.

“CHP belediyesinin yaptıkları meydanda. 14 milyonu bulan bütçeyle DP belediyesinin yaptıkları ve ele aldıkları meydandadır. (...) Artık 1950’ye dek yapılanları bugünkü ile mukayeseye dahi imkân kalmamıştır. Bu öyle bir faaliyetler ki yalnız bugünün ihtiyacını karşılayacak değil yarınki 1 milyon nüfuslu Ankara’nın ihtiyacını karşılayacak çalışmadır. Gelecek sene eski CHP belediyesinin yaptığı Arnavut kaldırımı dar yolları ve caddeleri görmek mümkün olmayacaktır.”⁷⁷

İmar hareketliliği açılan bulvar, cadde, sokaklarla ve asfaltlanan yollar gibi daha gösterişsiz faaliyetlerle sınırlı değildir. Özellikle 1956’dan itibaren gazetede yüksek katlı yapıların inşasını duyuran fotoğraflı haberler ve eskizler geniş yer tutar. 1958’de Ankara özelinde imar hareketliliği için girişilen ilk hamle ise, Tandoğan Meydanı ile Keçiören arasında elli metre genişliğinde açılacak bulvarın haberi ve Türk Ocağı ile İstasyon yolu arasında inşa edilecek üst geçittir.⁷⁸

1958’de İstanbul’da hızlanan imar faaliyetleri de *Zafer*’in sütunlarında daha sık yer alır. Bu faaliyetler DP için” kurtarıcı bir rol üstlendiği” ve “DP’nin iktidarını İstanbul üzerinden sembolize etmeye çalıştığı için” önemlidir ve Ankara’da daha önce başlayan imar hareketliliği bu açıdan İstanbul’a örnek olur. Adnan Menderes, gazetede yer alan demecinde İstanbul’da girişilen faaliyetlerin başarıyla sonuçlanacağından kuşkusu olanların Ankara’ya bakmasını önerir. İmar faaliyetinin tüm memlekete yayılacağını duyurur ve el yükseltir: ‘Türkiye’nin bugünkü kaderi zannedilen hayat tarzından büsbütün başka bir devre intikali hareketidir.’⁷⁹ Yani, imar hareketliliği kalkınma ve ilerleme adına ortak bir hedef olarak anlatılır. Öte yandan, İstanbul’daki imar operasyonunun siyasi prestij sağlama amacı olduğu kadar ekonomik bir yanı da vardır. Bu faaliyetlerin ekonominin iflasa doğru gittiği bir dönemde yapıldığı göz önüne alınırsa faaliyetlere hem mekânda bir başarı imgesi yaratma hem de şehre yığılmış kalifiyesiz ya da tek beceresi inşaat alanında olan işçilere istihdam sağlamak için girişilmiş olabilir. Şenyaplı’ya göre, Menderes’in geniş çaplı imar faaliyeti plan kapsamında olmadığı ve enflasyonist bir dönemde yapıldığı için başarıya ulaşamamıştır.⁸⁰ Oysa Adnan Menderes, başka bir açıklamasında İstanbul’un imarına dair yöneltilecek eleştirilerin büyük bir atılımı gölgelemek amacıyla yapıldığını ifade eder:

⁷⁷ Abdullah Uraz, “Ankara Her Yönden Kalkınma İçindedir” *Zafer*, 12 Ocak 1959, s.1-4.

⁷⁸ *Zafer*, 6 Mart 1958.

⁷⁹ *Zafer*, 27 Şubat 1958.

⁸⁰ Şenyaplı, a.g.e. s.175.

“Bütün yapılanların yöneldiği esas istikametın görünmeye ve manzaranın esas çizgileriyle meydana çıkmaya başladığı zaman gelmektedir, hatta gelmiştir. Vatandaş günlük ihtiyaçlarının ve sıkıntılarının takazası yönünden yakalayarak ona bugününü ve yarınını unutturmaya çalışmak gayretlerinin de bu istikamet ve istikametın manzarası, gereği gibi, belirdiği zaman tamamıyla iflası mukadderdir ki bu da artık şükürler olsun kısa bir zaman meselesi haline gelmiştir. Gündelik ve geçici bazı sıkıntıları istismar etmek, vatanın yöneldiği nurlu istikbali gözlerden gizlemeye çalışmak milletimizin dikkatini çok mühim ve temelli tesis, eser ve teşebbüslerin üzerinden çevirerek başka taraflara gündelik bazı sıkıntıların üzerinde teksife çalışmak memleketin hayrına mı olur?”⁸¹

İstanbul’daki imar hareketliliği bu dönemde dış basında da yer bulur ve “harareti bir şekilde övölür.” Boysan’a göre Adnan Menderes ve çevresindeki mimarlar için yollar yirminci yüzyılın ikinci yarısının simgesidir. Örneğin, 16. yüzyılda camiler, 18 ve 19. yüzyılda sarayların sağladığı prestiji yirminci yüzyılın ortasından itibaren geniş yollar ve bulvarlar sağlamaktadır. 1950’lerde Avrupa’da ve dünyada benzer düşünceler savunulmaktadır. Bu sebeple Boysan’a göre İstanbul yabancı şehir ve belediycilerin imrenerek baktığı bir şantiye gibidir.⁸² Zafer gazetesi bu imar çalışmalarını yabancı basından alıntıladiğı haberlerle de dolaylı olarak över. DP’nin imar hamlesinin yabancı basın tarafından beğenilmesi faaliyetleri meşrulaştırmak ve gündemde tutmak için kullanılmış gibi görünmektedir. İngiliz “Daily Telegraph gazetesinde “İstanbul’u Modern Bir Şehir Yapmak İçin Hazırlanan Muazzam Plan” başlıklı makaleyle İstanbul’daki imar hareketliliğinin başarılı gidişatı ve hedefi anlatılır. Yazı Zafer gazetesinde de yayımlanır. Yazıda İstanbul’da daha önce inşa edilen yapıların trafik yollarını tıkadığı ve daha önceki imar çalışmalarının rastgele devam ettiğı aktarılır. 1950’den itibaren İstanbul’un nüfusunun da artışıyla yeni bir imar hareketliliğinin zorunlu olduğı ve tarihi yapıların restore edilerek gün yüzüne çıkarılmasının da turist sayısını artıracığı belirtilir.⁸³ Yabancıların onay ve takdirine dair bir başka örnek Federal Almanya’nın başkenti (Batı Almanya) Bonn Belediye Başkanının Türkiye ziyareti haberiyle verilir. Belediye başkanı Wilhelm Daniels, Ankara ve İstanbul’da büyük çapta girişilen imar hareketini gözlemledikten sonra Ankara’yı binalarıyla Bonn şehrine benzettir. İzlenimlerini

⁸¹ Zafer, 21 Mart 1958.

⁸²Burak Boysan, “Menderes Dönemi Belediyeciliğı/ İmar Hareketi “Halkla İlişkiler Stratejisi Olarak İstanbul’un İmarı” *Türk Belediyeciliğinde 60 Yıl Sempozyumu* İçinde, Maya Matbaacılık, 1990. s.235.

⁸³ Betil Berkman, “İstanbul’daki İmar Hareketi Harareti Bir Şekilde Övölüyor” *Zafer*, 7 Haziran 1958, s.1-4.

“fevkalade” olarak niteler. Bonn yakın bir zamanda başkent olduğu için Ankara’ya benzemektedir. Daniels’in sıraladığı imar, mesken ve trafik meselesi de Bonn’un Ankara’yla olan diğer benzerlikleridir. ⁸⁴

Başta Ankara ve İstanbul’da süren imar faaliyetleri DP iktidarının son yıllarına dek gündemdeki yerini korur. DP’li son belediye başkanı Dilaver Argun bir basın toplantısının ardından gazeteciler ve bir grup belediye çalışanıyla birlikte Ankara’nın imar sahalarını gezer. Bu kısa gezinti Ankara’nın imar faaliyetleriyle aldığı son manzarayı anlamak adına önemlidir. Gezide yer alan gazetecilerden Abdullah Uraz karşılaştığı manzarayı şu ifadelerle nakleder:

“Bu gezide, bilmediğimiz görmediğimiz şeyleri gördük. Yapılan yollardan rahatça geçtik. Büyüyen, güzelleşen Ankara’yı bir sinema şeridinden seyrederek gibi olduk. Uzaktan gördüğümüz gecekondu sahalarına uzanan metrelik asfalt bulvarın ne zaman yapıldığı insana hayret veriyor. (...) o zaman bu yol 6 metrelik uzun bir dar geçitten başka bir şey değildi. Şimdi tam 40 metre genişliğinde asfalt bir bulvar olmuştur. Caddenin iki tarafı floresan lambalarla süslenmiş.”⁸⁵

Uraz, gecekondu sakinleri için yapılan ev ve blok apartmanları hatırlatıp Aktaş ve Bentderesi yoluyla Dışkapı’ya uzanan yola çıkar. Önceden buradan çıkışın dükkân ve yaya yoğunluğu sebebiyle çok zor olduğunu söyler. Üstü açık dere ise “semte kirlilik ve sefalet manzarası vermektedir.” Dere artık yerinde olmadığı için gezideki gazeteciler geçtikleri yere inanamaz. Gezi esnasında Belediye Fen Müdürü derenin kapanıp kanal haline getirildiğini, üstünün yol olduğunu gelecek yıl da yol üzerinde onar katlı binalar inşa edileceğini, burada “ikinci bir Atatürk Bulvarı”nın meydana geleceğini iletir. Haberin bundan sonraki kısmı genişleyen yollara övgüyle devam eder. Ulucanlar’a giden ve yol vaktiyle 6 metrelik bir koridor olan atlı vasıtanın başka vasıtanın geçmediği ve insanların çukurlara bata çıka artık genişlemiştir. Konservatuardan Samanpazarı’na uzanan geniş yol artık iki dakikada geçilmektedir: “Eski Ankara semtinin bir kısmını da içine alan bu yol, semte yeni bir hayat getirmiştir.” Önceden 9.5metre genişliğinde olan ve şimdi 24 metreye çıkarılan Posta Caddesi’nden geçip en son Çankaya’ya ulaşan

⁸⁴ *Zafer*, 1 Ekim 1958.

⁸⁵ Abdullah Uraz, “Şehir İçinde Biri Dolaşma: Ankara’nın Çehresi Süratle Değişiyor” *Zafer*, 29 Ocak 1959, s.1-4.

gazeteciler buradan Ankara'nın panoramasını seyreder. Bahçeler müdürü burada yapılacak faaliyetleri anlatır. Dere ağaçlandırılacak, piknik alanları ve yüzme havuzu yapılacak ve Ankaralılar buradan şehri seyredecek, dinlenecektir. Burada yapılan faaliyetler ise şöyle sıralanır; “Çankaya Köşkünün önünde büyük bir meydan oluşmuş, köşkün içindeki Atatürk Heykeli yolun karşısına getirilmiştir. Otuz metre yüksekliğindeki bir dere doldurularak Posta Caddesinden gelen yolun Nene Hatun yoluyla koleje kadar inmesi sağlanmıştır.” Çankaya’ya inşa edilen ev ve apartmanlarla içinde gölü olan bir park gezideki gazeteleri oldukça şaşırtır: “Hepimiz gezi bittikten sonra sanki bir sinema seyretmiş gibiydik. Ankara ne idi; ne olmuş, ne olmakta...” Uraz’ın gezintinin ardından kaleme aldığı bu satırlar şehirde kuzeyden güneye doğru hemen hiçbir boşluk bırakmadan bir yıkım ya da insanın sürdüğünü gösterir. Sadi Karsel’in bu gezintiden yaklaşık iki ay sonra yayımlanan yazısında o günlerde Ankara’nın adeta bir şantiye gibi olduğu anlaşılmaktadır: “Orada su borusu patlar, burada telefon teli çekilir, karşıda kaldırım sökülür, biraz ilerde binalar yıkılır...” Karsel, bu vaziyetle, şehirde altı üstüne gelmeyen bir yerin olmayışıyla övünür ve DP’nin imar faaliyetlerini eleştirenleri nankörlükle suçlamaktan çekinmez.

“Köhnemiş zihniyetle sonuna kadar mücadele edilecek ve yalnız bir veya iki şehrin değil bütün bir memleketin çehresi değişecektir (...) Atatürk Bulvarı’nı seyredenler dünkü halini hatırlarlar mı acaba? Ne gezer... onu çoktan unutmuşlardır ve her zaman böyleymiş gibi gelir onlara Bulvar. İnsanoğlu öyledir işte... Daha güzele daha feraha kavuştu mu çektiği sıkıntıları unutturur ve yeniye bir kere alıştı mı eskiyi hatırlamaktan çekinir (...) Burada insan elini vicdanına koyup bu raddeye varabilmek için tutulması gereken nankör yola revan olmağdaki müşkülâtı göz önüne getirmesi lazım”⁸⁶

İmar faaliyetine kuşkuyla yaklaşanlarla, yani “köhnemiş zihniyetle” mücadele edilecektir. Öyle ki bu hareketliliğin, memleketin “medeni kisveye ulaşma zamanının geçtiği” gerçeği de göz önüne alınırsa olabildiğince hızlı ilerlemesi kaçınılmazdır. Karsel, imar faaliyetlerini eleştirenlerin “daha iyiye, daha feraha kavuşunca başkentin eski halini unuttuğunu belirtir. Bu hareketliliğe şahit olanlar “Frenklerin Temps Heroiques” dedikleri “mahrumiyet günleri”ni unutarak medeni insana yakışacak şekilde hayat süreceklerdir.” Karsel, daha önce Ögel’in yazısındaki öneriye benzer bir tutumla şu

⁸⁶ Sadi Karsel, “İmar” *Zafer*, 20 Mart 1959, s.2.

görüşü savunur; sabredildiği takdirde daha medeni bir yaşama erişildiği vakit halihazırdaki şantiye manzarası unutulacaktır.⁸⁷

DP'nin Ankara'nın imarına ilişkin tutumu, cumhuriyetin başkentinden farklı bir başkent yaratma hedefine yöneliktir. DP, imar ve inşa hareketliliğini ülkenin kalkınması için zorunluluk olarak görür. İstanbul ve Ankara'dan başlayıp yurdun diğer şehirlerine yayılan faaliyetler iktidarın övünç kaynağıdır. Bu başarıyla DP, kendi dönemini Ankara'nın erken cumhuriyet dönemindeki imar ve inşa hareketliliğinden gerekçe ve yöntem açısından farklı bir yere koyar. Gazetedeki haberler ve köşe yazılarında yalnızca yıkım ve inşa hareketliliğinin önemine değinilirken bir gerekçe olarak satır aralarında cumhuriyetin başkenti sıfatı kullanılır. Başkent, DP'ye göre artık -erken cumhuriyet döneminin aksine- tabii bir büyüme içindedir. Siyasi iktidar bu büyüme karşısında şehri imara açar. Haber ve açıklamalardan yer yer Adnan Menderes'in de bizzat ilgilendiği anlaşılan hummalı çalışmalar; trafik, alışveriş ve konut için halkın yararına sürerken şehir meydanlarının genişletilmesi, yüksek katlı İşhanlarının, otellerin inşasıyla Ankara'nın Avrupa başkentlerine yaraşır “modern” bir başkent olması yolunda atılan adımlar olarak sunulur. DP'ye göre kalkınma hamlesinin en önemli ayağı olan imar, kimseyi rahatsız etmeden, halkın refahı adına sürmektedir.

1957 Yücel-Uybadin Planı'nın uygulanması, plan dahilinde birtakım ilerlemeler sağlasa da 1950- 1957 aralığındaki faaliyetler bir plan dahilinde ilerlememiştir. Yeni imar planı hem yakın geçmişin başarılarını örnek alan hem de kale ve Cumhuriyet Anıtı gibi yapıların yanına modern ve sıhhi konutları, yüksek katlı yapıları ve İşhanlarını, modern cami imgesini öne çıkarmaya çalışan bir anlayışla düzenlenir.⁸⁸ DP, yıkım ya da yapım faaliyetlerini eleştirmek adına köşelerine taşıyan gazetecilerin ya da süreci doğrudan eleştiren muhalif vekillerin yurdun kalkınmasını, ilerlemesini hedef aldığını iddia eder. Artan imar hareketliliğine karşı eleştiriler karşısında en ılımlı yaklaşım, eleştirenlerin sabırlı olmaları gerektiği yönündedir. Bir süre sabredilirse inşa edilen şehir, bambaşka bir manzaraya bürünecektir: “Maziye unutup istikbale bakalım ve yapılan bu icraatı sükûnetle

⁸⁷ Bahaeddin Ögel, “İmar Faaliyetleri İçin” *Zafer*, 27 Ekim 1956, s.2.

⁸⁸ Cengizkan, a.g.e. s.194.

seyrederim. Aradan biraz zaman geçince her şey unutulacak, elimizde yalnızca geniş caddeler ve meydanlar kalacak.”⁸⁹

⁸⁹ *Zafer*, 27 Ekim 1956

2. BÖLÜM: KONUT

2.1. GECEKONDU

Gecekondu meselesi DP iktidarının ilk yıllarından itibaren Zafer gazetesinin gündemine aldığı konulardan biridir. Gazetede gecekondu ile ilgili haber ve açıklamalar iki çerçevede aktarılır. İlki, gecekondu düzenli ve “modern” şehir ilkesiyle uyumlayan bir konut tipidir. İkincisi, gecekondu iptidai bir yaşam biçimini temsil etmektedir. Bu söyleme göre gecekonduların yıkımı ve inşasına müsaade edilmemesi, bu iptidai yaşamın sürmemesi ve peşi sıra gelen sorunların da doğrudan çözülmesi anlamına gelir. Yetkililerin gazetede yayımlanan demeçleri önce gecekondu bölgelerindeki düzensizlik ve zorlu şartları ifade eder ardından bölgede yaşayanların yeni ve sıhhi konutlara kavuşacağı müjdesiyle sonlanır. Tartışmalar artıkça sorunun tek parti döneminde çözülemeyen konulardan olduğu okuyuculara hatırlatılır. Açıklamaların müjdeyle ya da temenniyle sonlanması tartışmaları sonlandırmaz. Bu tartışmaları iktidarı temsil eden Zafer ve muhalefeti temsil eden Ulus gazetesinden izlemek mümkündür.

1951 yılında DP Milletvekili Bahadır Dülger’in açıklamaları Zafer’de “Yıkılan Gecekondu” başlığıyla yer bulur. Dülger, açıklamasında “Ankara’nın uzakça semtlerinden birinde on beş kadar vatandaşın evinin” belediye ekipleri tarafından yıkıldığını belirtir ve yıkımın kanuni olduğunun altını çizer. “Memlekette huzur ve sükunun müstakar” olmasının kanunlara göre hareket etmekten geçtiğini ekler. Dülger’in kanunilik, kendi ifadesiyle “hadisenin hiçbir tarafından kanunsuz olmaması” vurgusu önemlidir çünkü bu Ulus gazetesine karşı bir savunmadır. Dülger’e göre, Ulus “kanunu haksız gösteren fakat nizamsızlığı tasvip eden bir eda ile” haber yapmaktadır. Milletvekili Ulus’u demagoji yapmakla, hisleri ve merhametleri tahrik etmekle suçlar. “Hem Ulus’ta hem yavrusunda böyle bir cümleye rast gelemedik” ifadesiyle Ulus ve yavrusu dediği başka bir gazetenin kasten yalan haber yaptığını bu sebeple her iki gazetede yalanı telafi edecek bir açıklamaya rast gelmediğini belirtir. Dülger’in cevabı bu eleştiriyle sınırlı değildir. Ulus’a cevap verirken iktidarın gecekondu inşasına karşı tutumunu da açıklar. “DP’li üyelerden kurulu Ankara belediyesi kendisine düşen kanun vazifesini yine

sadakatle ifa edecektir.” der ve ekler: “İzinsiz yapılmış evleri yine sahiplerinin başlarına yıkacaktır.”⁹⁰

Bahadır Dülger’in açıklamasında bahsi geçen haber Ulus’ta bir gün önce “DP’li belediyenin çok parlak icraatı: Bu bayram gününde 100’den fazla vatandaş jandarma dipçığıyle dışarı atılarak evleri başlarına yıkıldı.”⁹¹ başlığıyla yer alır. Haberde Saimekadın’ın Bahçelerüstü bölgesinde kendilerine haber verilmeden 15 aile ve 100 kadar vatandaşın jandarma ve belediye ekipleri tarafından kendilerine haber verilmeden evlerinin yıkıldığı aktarılır. İnşa ettikleri birer göz odaları başlarına yıkılan aileler, habere göre, “bahçelerinin mahsulüyle geçinmeye çalışan ve kendi hallerinde yaşayan” insanlardır. Yıkım haberini ancak ekipler gelince öğrenen sakinler, duruma tepki gösterir. Yıkıma itiraz eden kadınlarla çocuklar dipçik darbeleriyle evlerinden atılmış, “feryatlar ve ağlamalar arasında kazma faaliyetine” geçilmiştir. Habere dair bu tür tasvirler Dülger’in haberi hisleri tahrik etmekle suçladığı kısımlarından olmalı. Haberin sonunda tek göz evleri yıkılanlarla yapılan kısa röportajlar burada kimlerin yaşadığını anlamamızı sağlar. Sakinlerden biri elli yaşında eşiyle beraber yaşamaktadır. Bir başkası sekiz çocuğuyla bu tek odalı eve sığınmıştır. Tek başına yaşayan altmış yaşında hasta bir ihtiyar ve emekli bir dava vekili de evleri yıkılanlar arasındadır. Evlerin sahiplerinin hüviyetleri haberin yaratmak istediği duyguları desteklese de şehri yönetenler sahiplerinin değil evlerin hüviyetiyle ilgililerdir. Gecekondu onlar için sadece insanlara ait bir konut değil bir hastalıktır. Nitekim, dönemin belediye başkanı Atıf Benderlioğlu o yıllarda kaçak inşaat ihbarlarının arttığını belirtir. Bahadır Dülger ve Ulus gazetesi arasında yaşanan tartışma Benderlioğlu’nun şu satırlarla aktardığı bir ortamda yaşanmaktadır:

“Her gün, hazine, belediye veya şahıs arsa ve arazisi üzerine kaçak inşaat yapılacağı ihbarı alıyorduk. Pek çok geceler emniyet müdürü ve jandarma kumandanı arkadaşlarımla birlikte sabahlara kadar nöbet tuttuğumuz oluyordu. Her vesileyle arz ettiğim gibi gecekondu meselesinin o günlerde en had safhada bir hastalık halinde seyretmekte olduğu Ankara’ımızda bu yüzden çok huzursuz günler ve uykusuz geceler geçirdiğimi unutmayacağım.”⁹²

⁹⁰ *Zafer*, 9 Temmuz 1951.

⁹¹ *Ulus*, 8 Temmuz 1951.

⁹² Atıf Benderlioğlu, “Ankara’da İlk Şehir Planlama Çalışmaları ve Yenimahalle Uygulaması” *Başkent Söyleşileri* içinde, Ankara Kent Koop Yayıncılık, Ankara, 1979, s.25.

2.1.1. Erken Cumhuriyet Döneminde Gecekondu Meselesinin Seyri

Gecekondu inşası ve peşi sıra gelen sorunlar, yalnızca 1950’li yılların gündemi değildir. Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren dağınık halde ve baraka olarak inşa edilen yapılar, gecekonduya evrilmiştir. Baraka ve gecekondu, özellikle şehre göç edenlerin karşılaştığı konut sorununa çözüm için inşa ettiği yapılardır. Ankara’nın nüfusu 19. yüzyıl başından 1927 yılına dek 20.000 bin ile 30.000 arasında seyrederken 1927 yılından sonra artan bir ivmeyle sürekli çoğalmıştır. Başkent oluşuyla birlikte Ankara’da inşaat, ticaret ve hizmet sektöründe istihdam alanı açılmıştır. Bu yıllarda artan inşaat hareketliliği kırdan kente göçü tetikleyen unsurlardandır. Öte yandan, kırdan emek yoğun teknoloji, yani kol gücünün hâkim ve kentteki iş olanaklarının da sınırlı oluşu sebebiyle kentte büyük yığınlar oluşmamıştır.⁹³

Bu dönemde büyük yığınlar oluşmasa da Ankara’ya göç, özellikle işçi göçü devam etmektedir. Kentte işçileri kabul edecek ve işçiler için düzenlenmiş bir mekân henüz yoktur. İş olanakları ise boş ve denetimsiz alanların daha geniş olduğu eski kentte toplanmıştır. Bu alanların başında Altındağ tepesi gelir. Boş ve denetimsiz olan bir diğer alan Akköprü- Sebze bahçeleri civarındır. Tarım alanında iş olanağı sunan bu bölge Jansen planında amele mahallesi olarak tasarlanmış fakat bu tasarı gerçekleşmemiştir. Bu alanda denetimin zayıf olmasının yanı sıra merkeze yakın ve bataklık olması, burada inşaatlardan alınan atık malzemelerle ilk barakaların yapılmasına zemin hazırlamıştır.⁹⁴ Yöneticiler, şehre göç eden işçilerin inşa ettiği ilk barakaları denetlenebilir ve geçici bir süre barınma sorununa çözüm olarak değerlendirmişlerdir.

Ankara’nın nüfusu 1927-1940 aralığında her yıl beş altı bin dolaylarında çoğalmış, buna karşılık konut stoğu aynı oranda artmamıştır. Bu durum özellikle 1930’ların başında bürokratik ve inşaat faaliyetlerinin şehre çektiği orta ve alt gelir grupları için oluşacak konut sorununun işaretidir. Şenyapılı’nın “topografik eşik” dediği Cebeci’nin arkası ve İncesu mevki daha çok orta ve orta alt gelir grubunun kümелendiği yerlerdir. Alt gelir grubu içinde yer sorunu hala sürmektedir. Fakat daha çok ticaret, hizmet ve en önemlisi

⁹³ Tansî Şenyapılı, *Barakadan Gecekonduya Ankara’da Kentsel Mekânın Dönüşümü 1923-1960*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2016, s.73.

⁹⁴ Şenyapılı, a.g.e. s.75.

iş olanağı sebebiyle merkeze yakın yerlere inşa edilen gecekondular alt gelir grubunun kümелendiği yerlerdir. Kümelenmenin artışı 1945 sonrasına denk gelir. 1945'ten önce barakalar ve sonradan gecekondular olacak barakalar daha dağınık bir haldedir. Kümelenmenin arttığı yerlerin başında Altındağ gelmektedir.⁹⁵

Bu yıllarda kente göç eden nüfusu; alt gelir kesiminde yer alan memurlar, savaş, afet ve imar sebebiyle ülkenin farklı yerlerinden kente göç edenler, kent içinde imar ya da afet sebebiyle gelen nüfus ile kırdan yapısal değişimler sebebiyle gelenler oluşturmaktadır. Göç eden nüfusu kır itmesine rağmen kent çekmiyordu. Kentte giderek artan ve kalifiye olmayan bir iş gücü birikirken savaş sonrası dönemin ekonomik koşulları iş kollarının çeşitlenmesini de sınırlamaktaydı.⁹⁶ Gecekondular meselesi göç ve iş gücü birikimi ve inşa süreciyle siyasetin de gündemindedir. Ara ara yasal düzenleme yapılsa da meselenin yasallaşması 1948 yılında çıkarılan 5218 sayılı yasayla olmuştur. Yasa, gecekonduların yoğun olduğu alanı yeni konut yapacaklara ayırırken üzerinde gecekondular olmayan alanların belediyeye devredilmesini kapsar. Yasayla amaçlanan, konutların düşük bedelle vatandaşlara verilmesi ve hazineye devredilen arsaların konutsuz vatandaşlara dağıtılmasıdır.⁹⁷ Aynı yıl kabul edilen 5228 sayılı Bina Yapımını Teşvik Kanunu ise konut sahibi olmak isteyen kişilere farklı destekler sunar. Bunlar; Emlak Kredi Bankası aracılığıyla düşük faizle kredi vermek ve dağıtılan arsalar üzerine konut yapacak kişilerin bina, buhran ve savunma vergisinden muaf tutulmasıdır.⁹⁸

5218 sayılı yasanın uygulanacağı alanlar gecekonduların mahalle ölçeğinde genişlediği yerlerdir. Bu yerler, Hıdırlık Tepesi üzerinde, Bentderesi ve Babür Caddesi arasında gelişen Altındağ, Atıf Bey ve Yenidoğan Mahalleleri ile Telsizler'dir. Şenyapılı'nın meclis tutanaklarından aktardığına göre 1948 yılında bu alanın yüzde altmış yedisi gecekondularla kaplıdır ve burada yaşayan nüfus kırk bin ile altmış bin civarındadır. Bir başkası demiryoluyla Mamak arasında gelişen ve yüzde kırk biri gecekondularla kaplı Gülveren ve çevresidir. Üçüncü alan Cebeci ve Yenışehir arasında kalan Seyran Bağları-Balkeriz'dir.⁹⁹

⁹⁵ Şenyapılı, a.g.e. s.75-76.

⁹⁶ Şenyapılı, a.g.e. s.124.

⁹⁷ Şenyapılı, a.g.e. 134-135.

⁹⁸ Şenyapılı, a.g.e. s.136-138.

⁹⁹ Şenyapılı, a.g.e. s.127.

Gecekondu nüfusunu oluşturan gruplardan biri, kente bir birikimi olmadan, iş olanağı için gelen, genellikle günlük işlerde çalışarak ve para ödemedi kalacağı yer arayanların, “sırtında yorgani” ile göç edenlerin oluşturduğu gruptur.¹⁰⁰ Burada göç edenler için en önemli etken, daha önce akraba ya da hemşehrilerden birinin şehre daha önce göç edip gecekondulu olmasıdır. Bu durum göçmenin gecekonduya yerleşme olasılığını artırır.¹⁰¹ Siyasilerin demeçlerine, gazetecilerin röportajlarına en çok konu olan bu grup yer yer edebi metinlere de konu olur. Cevdet Kudret Solok 1940’lı yılların Ankara’sını “Öbür Ankara” öyküsünde köyden kente, Ankara’ya göç eden öykü kahramanı İsmail’in karşılaştığı manzarayı betimleyerek etraflıca anlatır. Öykü, Altındağ’da gecekondulu inşa sürecini, kulübe denen yerlerde kalanların kim olduğunu, kaç kişi kişinin bir arada kaldığını ve mahallede yaşayanlar arasındaki ilişkileri göstermesi bakımında da önemlidir. İsmail, köyden “iple sımsıkı bağlanmış yorgani sırtına vurarak” iş bulmak için köyden şehre gelir. Amcasının oğlu Ömer, şehre ondan daha önce gelip yerleştiği için aracı konumundadır. İlk olarak Ömer’in tarif ettiği yerden, “Atıfbey mahallesinden Telsizler’e doğru giden şosede ilerlerken” Ankara’nın yanı başında başka bir kent gibi uzanan Altındağ’la karşılaşır: “Burası, asıl Ankara’dan ayrı, onun planı dışında kalmış, belediyenin değil, doğrudan doğruya halkın keyfine göre ve belediyeye inat kurulmuş ve gittikçe büyümüş ayrı bir şehir, başka bir Ankara idi.”¹⁰² İsmail, Ömer’in evini ararken karşılaştığı bu manzarayı yadırgamaz. Ancak şehri başka bir ülke olarak düşlerken gördüklerine, köydeki yaşantıya çok benzediği için şaşırır. “Solundaki büyük bir çukur, gübre ile tepeleme doldurulmuştu; gübrelerin üstünde tavuklar eşeleniyordu. Daha ileride yarı dolmuş başka bir çukurun içindeki gübrelerin üstüne yedi sekiz yaşındaki çocuklar koşup koşup atlıyor yumuşak gübrenin içine kış üstü düştükçe kahkahalarla gülüşüyorlardı.”¹⁰³ Öte yandan bu manzara İsmail’i rahatlatır. Bildiği, yaşadığı bir çevrenin içindedir. Semtte “kendi köyünün dekorunu bulması” adrese doğru daha emin adımlarla ilerlemesini sağlar. Sokakların, evlerin arasında gezinmeye başlar. Gördüğü evler çoğunlukla tek katlı, kimisi badanalı kimisi badanasız ve kerpiçtendir. Pek azı üç dört odalı, çoğu bir odalı ya da bir oda ve bir aralıktan ibaret olan bu evler bölgenin hâkim konut tipidir. Öyküde kulübe olarak tanımlanan bu barınakların içi de İsmail’in yaşadığı

¹⁰⁰ Şenyapılı, a.g.e. s.126.

¹⁰¹ İlhan Tekeli, Yiğit Gülöksüz ve Tarık Okyay, *Gecekondulu, Dolmuşlu, İşportalı Şehir*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1976, s.245.

¹⁰² Cevdet Kudret Solok, *Sokak*, İnkılap ve Aka Kitabevi, İstanbul, 1974, s.145.

¹⁰³ Solok, a.g.e. 148-149.

köy evlerine benzer. Köy ve şehri ayırt edecek tek şey konutların yoğunluğudur: “Burada” der, “ne çok ev vardı.; demek ki şehir şehir dedikleri buydu: evlerin sayısı köydekinden daha çoktu o kadar.”¹⁰⁴

Öyküde kulübelerin inşa edilme süreci ise 1950’li yıllardaki yöntemle benzerdir. Bu dönem de gecekonduların inşası baraka ve daha sonra gecekonduların inşa etme gücüne sahip birkaç kişinin tekelindedir. Bu kişiler hızla inşa ettirdikleri ve içerisinde sekiz on kişinin kalacağı tek odalı kulübeleri “gecekondular kiracılarına” verir. Kiracılar, şehirde bulabildikleri en ucuz konutu kiralamak zorunda olanlardır ve ilk fırsatta gecekondulara sahip olmak isteyeceklerdir.¹⁰⁵ Öyküde bu role karşılık gelen kişi işçilikten memurluğa geçen, fabrikaya girdikten sonra işlerini hızla yoluna koyan ve inşa ettirip kiraya verdiği kulübelerin sayısı aynı hızla artan Ali Osman Çimen’dir. Altındağ mahallesinin “en lüks” sayılan evi ise mahallenin fenni sünnetçisi Palabıyık Hasan Demir’in “iki katlı, üç odalı, pencerelerinde parmaklık diye ince kalınlı birtakım demir çubuklar takılı evidir.”¹⁰⁶ İsmail, tek odalı kulübede ve şehirde ancak kısa bir süre kalır ve geldiği yere döner. Dönemeyip kalanlar ve göç edenler ise gecekonduların inşa etmeye devam eder.

Altındağ’da 1940’lı yıllarda inşa edilen gecekondular ve semtin farklı mahallelerinde yaşayan insanların zorlu yaşam koşullarını anlamak için bir diğer kaynak, Adviye Fenik’in Zafer gazetesinde 13-24 Mayıs 1949 aralığında yayımlanan röportaj serisidir. Röportajlar, DP iktidarının bir yıl sonra devralacağı gecekondular sorununun manzarasını sunar. Fenik röportajların her birinde gecekondular mahallerinin farklı bir sorununu öne çıkarır; mahallede yaşayan insanlarla konuşur ve izlenimlerini aktarır. Serinin ilk yazısında Altındağ’ın “yarı Ankara halkıyla” büyüyen yani kalabalık bir nüfusa ev sahipliği yapan bir semt olduğunu belirtir. Bu nüfus, görmezden gelinen, Fenik’in deyişiyle “Başkent’in içinde tanınmayan başka alemlerdendir.” “Öbür Ankara” öyküsünde Cevdet Kudret’in öykü kahramanı İsmail aracılığıyla “başka bir Ankara” diye adlandırdığı Altındağ’ı Fenik şöyle tasvir eder: “... onu bir an için haritadan siliniz, koca Ankara sanki elektrik kesilmiş, sanki hava gazı şirketi işlememiş, sanki fırınlara un gelmemiş gibi bir anda durgunlaşır.” Fenik, gördükleri karşısında Yenışehir ve Altındağ

¹⁰⁴ Solok, a.g.e. s.150.

¹⁰⁵ Tekeli, Gülöksüz ve Okyay, a.g.e. s.236.

¹⁰⁶ Solok, a.g.e s.163.

arasındaki yaşam farkını, neredeyse ilkinin diğeri sayesinde canlı kalabildiğini şu satırlarla ifade eder:

“Mahallenin her kovuğundan oluk gibi aşağı doğru insanlar akar. Bunlar, Yenişehir’in bütün rahatını, bütün zevkini, bütün saadetini tamamlamaya giderler Çarşıda, pazarda, evde, her yeredirler. Bütün gün sizin hizmetinizde, sizin emrinizdedirler. (...) İşçiler orada, boyacılar orada, mektep, bakanlık, hastane hademeleri, çıraklar oradadır. Evinizde bu kış kömürünüz mü yok? Küçük açık göz çocuklar size Saraçoğlu mahallesinin kaloriferlerinden arta kalan külleri titreye titreye elleyecekler, içinden siyah, yarı yanmış kömürleri ayıracaklar ve teneke teneke satacaklardır.”¹⁰⁷

Fenik’in işaret ettiği Altındağ ve Yenişehir ikiliği Ankara üzerine yazılan edebi metinlere de konu olmuştur. Bunlardan biri Vüsat O. Bener’in “Kömür” öyküsüdür. Bener’in kömürlükten çatı katındaki odasına kömür taşımak için hamal arayan öykü kahramanı, ev sahibinin tavsiyesiyle seçimini küçük hamallar arasından yapmaya karar verir. Ardından hamalların şehirde toplandıkları yere gider ve omzunda “demir yabalarla iş bekleyen”¹⁰⁸ çocuklarla karşılaşır. Çocuklar arasında çıkan kavga sebebiyle birini seçemeyip geri dönen kiracı, dönüşte kavgaya karışan çocuğa rastlar ve kömürleri odaya taşımak için birini aradığını söyler. Kendisine işi yapıp yapamayacağını sorar. Çocuk kömürlerin az olduğuna ve bunları yirmi beş kuruşa taşımaya ikna olur. Kiracı önceki ödemelere göre oldukça düşük olduğundan yirmi beş kuruşa anlaştığı için çok sevinir. Çocuk ise başka bir anlaşmanın peşindedir. Kömürlüğe varmadan kiracıya sırtındaki küfenin içindeki birkaç parça kömürü gösterir, “bak da” der, sonra “kuşkulanma.”¹⁰⁹ bunların kendisinin olduğunu, çalmadığını, yaşlı annesinin yoldan topladığını söyler. Anlaşılan o ki Advie Fenik’in röportajında bahsi geçen yarı yanmış kömürleri toplayıp kullanılacak olanları ayıranlar yalnızca çocuklar değildir. Aralarında yaşlılar da vardır. Çocuk, küfesini çıkarıp “ufacık elleriyle”¹¹⁰ işe koyulduğunda ise kiracı işin aksayacağını düşünür, tedirgin olur ancak küfeyi hızlıca üç kez doldurup yukarı taşıdıktan sonra işi bitirir. Çocuk, kuruşlar çıkışmadığı için anlaştığı paranın dört katını kazanır ve kiracının verip vermeme konusunda kararsız kaldığı gümüş bir lirayı alıp şaşkınlık ve sevinç içinde küfesini de sırtlayarak evden uzaklaşır.

¹⁰⁷ Advie Fenik, “Elemegi, Alın teri ile Yoğrulan Toprak: Altındağ” *Zafer*, 13 Mayıs 1949, s.4.

¹⁰⁸ Vüs’at O. Bener, “Kömür” *Dost Yaşamamız İçinde*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2015, s.36.

¹⁰⁹ Bener, a.g.e. s. 41.

¹¹⁰ Bener, a.g.e. s. 40.

Fenik, Altındağ’ın daha küçük bir yer olmasına rağmen gecekondularla büyüyüp kendi ifadesiyle “kalınlaştığını” yazar. Sayısı giderek artan gecekonduların yıkımı karşısında yaşanacakları sıralar. Fenik’e göre burası artık canlı bir dağdır. Dokunana karşı dile gelecek, kendine mahsus ses çıkaracak ya da “sevgilisi elinden alınmış yiğit gibi ne yaptığını bilemeyecektir.” Fenik, semti adımlarken karşılaştığı bir kız çocuğundan bahseder. Bu esnada zihninin bir tarafı Yenişehir’dedir:

“Elif 10 yaşında ya var ya yok... Doğrusunu o da bilmiyor. Kafa kâğıdı yok ki. Mektebe gitmemiş ki... Başına örttüğü havlu vaktiyle pembeymiş. Şimdi yırtık ve kirli. (...) Evi taa yukarıda. Gözümün önüne Yenişehir’in asfaltları geliyor: Kısacık tertemiz elbiseleriyle trotinette gezen başları kurdeleli, fırıldaklı yavrular...Kızılay’ın kum bahçesinde kovalarıyla kalıplar döken nazlı, biraz da şımarık küçük kızlar... Bizim Elif’i bu alemin ortasında boşuna arıyorum.”¹¹¹

Adviye Fenik’in “Kızılay’ın kum bahçelerinde kovalarıyla kalıplar döken nazlı, şımarık ve küçük kızlar” diye betimlediği çocuklar Altındağ ve Yenişehir ikiliğini bir kez daha ortaya çıkarır. Röportaja konu olan kız çocuğu Elif, Yenişehir’deki yaşayan yaşlılarının arasına karışamaz. Orhan Veli Kanık’ın “Altındağ” şiirinde benzer bir çocuk tasviri vardır. Şiirde gündelikçi bir kadın “kutu gibi bir dairede” kocası ve doğacak çocuğu “küçük Yılmaz ”la oturmayı ve Yılmaz’ı Yenişehir’in “kibar çocukları gibi” kumda oynarken düşler. Yılmaz, parkta oynarken Elif gibi Altındağ’da büyüyüp Yenişehir’e uzaktan bakmayacak Kızılay bahçesinde çocukların arasına karışıp onlar gibi olacaktır: “Kutu gibi bir dairede otururlar. /Ne çamaşır gidilir artık ne cam silmeye;/ Bulaşıksa kendi bulaşıkları. / Çocukları olur nur topu gibi;/Elden düşme bir araba satın alınır. /Kızılay Bahçesi’ne gidilir sabahları; /Kumda oynasın diye küçük Yılmaz, /Kibar çocukları gibi.”¹¹²

Fenik, serinin üçüncü röportajında yarısı toprak altında gömülü gecekondularla karşılaşır. “Düz bir yer üzerinde baş aşağı konmuş gibi duran” bu kondular Fenik’in aktardığına göre en masrafsız olanlardır. Görece yüksek bir yol üzerine yapılır ve kapısı daha aşağı bir yoldan açılır. Bunlarla yan yana duran diğer kondular ise “yarısı Fransız kiremitli, yarısı paslı tenekeden damlı kutularla” kaplı olanlardır. Diğerlerinin aksine “sakız gibi

¹¹¹ Adviye Fenik, “Bu Dağı Gecekondular Kalınlaştırmış, Büyütmüştü” *Zafer*, 14 Mayıs 1949, s.4.

¹¹² Orhan Veli Kanık, *Bütün Şiirleri*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2007, s.109.

beyaz ve aralık perdesinin yanında, konserve kutusuna dikilmiş sardunyanın kırmızısı”¹¹³
görenlerin içini açar:

“Gecekonduların her çeşidi var. İçlerinde gün görmüşler, çok yaşlanmışlar da var. Çoğunun damı, yolun kenarından dört parmak yükseklikte. Üslü toprak... Baca diye pek az şey görüyoruz. Aşağıda gördüğümüz küpler, tenekeler burada da var. Bazısında hiç yok. Birisinin önünde durup merak ettim, acaba hiç mi nefes deliği yoktu. Nihayet keşfettim. Toprak üstünde sade, başı koparılmış bir yara gibi bir tümseklik, bir şiş, bir delik gördüm...”¹¹⁴

Fenik serinin altıncı gününde Altındağ’ın birbirine girmiş yün yumağına benzettiği engebeli ve zorlu yollarını anlatır ve buradan tutunmadan yürümenin mümkün olmadığını ya da “Cambazlar gibi” söyler ve geçtiği yolları anlattıktan sonra başka bir konudan söz eder. Kondulardan yükselen şarkıları, sesleri aktarmaya başlar. Gecekondu mahallelerinde zorlu şartlar altında yaşayanların kimi zevk ve hislerden mahrum olduklarına dair görüşün aksini ispatlamak istercesine yazısını şu satırlarla sonlandırır:

“Bazısının içinden bıcı bıcı sesler geliyor. Kadın, çocuk sesleri. Bazen de yanık türküler duyuluyor. (...) Fakat siz Altındağ’da sade alaturka şarkılar mı duyuyorsunuz. Burada alafranga, eski ne ararsanız var. Tango kırıntıları. Fokstrot harabeleri... yanık yanık kulağınıza ulaşır. Çünkü efendiciğimize söyleyeyim komşuların kızları hanımlarıyla geçen yaz İstanbul’a gitti. Açık hava tiyatrosuna götürdüler onu. Gazinoya götürdüler onu. Hanımlarında radyonun tozunu alırken kaç defa dinledi kaç defa kendinden geçti. Sinemalarda da tanıdığı, sevdiği, bayıldığı artistler vardır onun. En başta Clark Gable’i sayar. Bu kovukları, bu gecekonduları öyle hissiz, öyle sevdasız sanmayın. İçinde ne sızılar vardır. Ne kalp ağırları vardır.”¹¹⁵

Fenik’in Altındağ’ın gecekondu mahallerine dair aktardıkları bir yıl sonra DP iktidarının karşı karşıya kalacağı sorunlardır. Zafer’de bu tarihten sonra benzer bir yazı dizisi yayımlanmaz. Ancak yine Advie Fenik bu röportaj serisinden dört yıl sonra yalnızca bir yazısında gecekondu sorununa değinir. Fenik sorunun sebebini ve gelişimini özetler. Yazı, gecekonduların konut sorunu karşısında zorunluluk sonucu inşa edildiğini ve özellikle sınıf ayrımını vurguladığı için önemlidir. Fenik, bu yazıyı DP iktidarının konut sorununun çözümüne yönelik kararlar aldığı bir dönemde kaleme almış ve yazısında

¹¹³ Advie Fenik, “Yeraltında İn Gibi Gecekondu da Var” *Zafer*, 15 Mayıs 1949, s.4.

¹¹⁴ Advie Fenik, “Toprak Bir Göz Odanın İçinde Kazılmış Çukur!” *Zafer*, 16 Mayıs 1949, s.4.

¹¹⁵ Advie Fenik, “Burada Yollar Birbirine Girmiş Yün Yumağı Gibi” *Zafer*, 19 Mayıs 1949, s.4.

iktidarın gecekondur ve konut sorununu çözeceğine dair bir yorum yapmamış hatta kuşkuyla karışık sorunun ancak kanunla beraber yürürse çözüleceğini umduğunu, plan konusunda dikkatli olunması gerektiğini vurgulamıştır. Fenik, yazısına İstanbul'un imar plancısı Prost üzerinden şehir planlarını eleştirerek başlar. İmar planlarıyla birlikte geniş cadde ve sokaklar açarken “ev sahibi olmayan fakir vatandaşa evinin kapısı nereden açılacak?” diye sorar: “Prost gelmiş bulvar açmış, arsa fiyatları yükselmiş. Bunu gören fakir vatandaş da Altındağ'ına kaçmış! Şehir imarcısı istediği kadar bulvarda dört kat üstüne çıkılmaz desin dursun. Altındağ'daki tek kat teneke planının üstündedir.”

Fenik'e göre şehir planları çizilirken fakir halk düşünülmediği için Altındağ'ın gecekondur manzarası olağandır. Orta halli bir aile iki odalı bir apartman dairesi tutabilirken simitçi, gazete dağıtıcısı, kira ödeyemeyecek durumda olan çok çocuklu aileler başlarının çaresine bakacak, gecekondur yapmaya devam edecektir. Fenik bu satırlarla dolaylı da olsa DP iktidarını eleştirmekte ve üstü kapalı mesaj vermektedir. Öyle ki yazara göre iktidar sıhhi mesken davasını sürdüremezse gecekondular Elmadağ'ından Etimesgut'a dek “kırmızı ve paslı teneke dilini çıkarıp plancılarla alay edecek” ve şehri kuşatmaya devam edecektir.

“Yenişehir'de beton alıp yürürken öbür tarafta kerpiç, teneke ve enkaz tahtası yedi dağı birden kaplamıştır. Siz istediğiniz kadar inşaatta plan tasdikini betonarme hesaplarını, mektepli mimarı şart koşunuz! Eline keseri, dişine çiviyi alan alaylı dülger gecekonduyu bir gecede kondurur! (...) Şimdi gel yık! Peki ama bu vatandaşın kabahati ne? Şehirciler vaktiyle onları düşündüler mi ki şimdi onlar şehri düşünsünler?”¹¹⁶

Fenik gazetenin beşinci sayfasının en altında yayımlanan uyarı niteliğindeki yazısıyla okura ve daha önemlisi yetkililere ancak bunları anlatabilir. Bu esnada Advie Fenik de Altındağ'dan epey uzaklaşmış, röportaj serilerine gazetenin dış haberler bölümünde; Hindistan, Tunus ve Mısır'da devam etmiştir. 1953'ten itibaren gazete sütunlarını iktidarın gecekondur inşasını engellemek için çıkardığı yasalar, sıhhi mesken inşası haberleri ve bu kararları destekleyen köşe yazıları ve haberler doldurur.

¹¹⁶ Advie Fenik, “Gecekondular” *Zafer*, 24 Temmuz 1953, s.5.

İktidar değişince gecekondular mahallelerine ilgi duyan gazete de değişir. Altındağ'ın gecekondular mahallerini anlatma sırası bu kez muhalefet yayın organı *Ulus* gazetesine geçmiştir. Gecekonduların varlığı iktidarı eleştirmek için muhalefete imkân vermektedir. 1952'de Altan Öymen üç röportajdan oluşan seriyle *Adviye Fenik*'in *Zafer*'de yayımlanan yazı dizisinde yaptığını tekrarlar ve aktardıklarıyla *Fenik*'in serisiyle pek çok açıdan benzer bir tablo sunar. Öymen ilk röportajında Altındağ'ın seksen beş bin nüfus ve en az dokuz bin haneden oluştuğunu, bu haliyle Ankara'nın neredeyse üçte biri kadar nüfusu barındırdığını belirtir. Bu büyüklüğü ve barındırdığı nüfus karşısında Altındağ'ı şehir olarak niteleler.

Öymen'e göre, Altındağ unutulmuş, kendi haline bırakılmış, Ankara'da yaşayan birçok kişinin şehrin hangi tarafında olduğunu bilmediği bir yerdir ve yolu uzun süredir Yenidoğan'a düşmediği için belediye başkanı da Altındağ'ın yerini bilmeyenler arasında sayılabilir. Öymen röportaj için Altındağ'ı, "85 bin nüfuslu şehri" gezmeye Yenidoğan'dan başlar. Yenidoğan'ın meyilli ve yüksek yollarında güçlüklerle yürür:

"Azıcık dikkatsizlik etseniz ayağınızın burkulması, kayması ve eğer yüksekçe bir yerdeyseniz aşağı düşüp beyninizin patlaması ihtimali her dakika mevcut. Bir defasında bizim foto muhabirine tutunmasaydım bu yazıyı yazma fırsatını kıyamete kadar bulamayacaktım. Tehlikeyi atlattıktan sonra ilk rastladığıma sordum. Yahu birader belediyenin buraya yol yaptırmaya hiç niyeti yok mu?"

Öymen, güçlüklerle yürüdüğü Yenidoğan yollarının vaziyetini aktardıktan sonra evleri ve gördüğü insanları anlatmaya başlar. İki metrelik yokuşu tırmanır, yol ortasında bulanık bir suyun içinde kayık yüzdüren çocuklara rastlar ve söz yine -*Adviye Fenik*'in röportajında olduğu gibi- *Yenişehir*'e gelir: "Öyle ya gel de belediyeye anlat. Adamcağıza "Sen de *Yenişehir*'de otur, belediye oranın kanalizasyonunu yapıyor. Hem oranın caddeleri de temiz diyemezsin ki. Geliri müsait olsa bu sıkıntılara katlanıp çoluğu çocuğuyla iki göz odaya sıkışır mıydı?"¹¹⁷ Öymen yokuşu tırmandıktan sonra ilk röportaja başlar. Öymen'in röportaj yaptığı ilk kişi dokuz kişilik bir ailenin en büyük ferdidir. Kendisi kısa da olsa geçim ve konut sorunundan bahseder, aynı evde dokuz kişi yaşadıklarını söyler. Aynı kişi Öymen'e röportaja konu olmayı daha çok hak ettiğini

¹¹⁷ Altan Öymen, "Yenidoğan Çok Dertli" *Ulus*, 4 Temmuz 1952, s.5.

düşündüğü, on bir kişilik bir ailenin yaşadığı başka bir evi gösterir. Öymen o evi şöyle tarif eder:

“Baktım, eni, boyu ben diyeyim 4 m siz deyin 5m. Kutu kadar bir yer. Hadi eni 4,3 m olsa 60 metreküp hacmi var. Adam başına 5,5 metreküp hava düşer. Nasıl uyunur nasıl nefes alınır aklım ermedi. Yenidoğan ailesi umumiyetle hep aynı durumda. Bir göz, iki göz, bilemediniz üç göz oda; alabildiğine insan. Yolsuz, ıssız, temizlikten yoksun sokaklarda güneşsiz kanalizasyonsuz evler. Dağın tepesine kadar yan yana, üst üste, sırt sırta evler... Birinin damı, öbürünün bahçesi; birinin helası, öbürünün de helası (...) Bu semtin sadece adı zengin: Altın-dağ. Halbuki sokaklarında altından vazgeçtik lağımdan çöplükten, pislikten, yolsuzluktan yani bir tek kelimeyle belediyesizlikten geçilmiyor. Allah’ın altın yerine bol bol nasip ettiği kayalarında nebatat yetişiyor.”

Bir sonraki yazı bundan üç gün sonra yayımlanır. Öymen, Yenidoğan gecekondualarında yaşayanlarla konuşur ve röportajda evlerinin yıkılacağı ya da tapuların verilmeyeceği korkusuna kapılanların endişesini aktarır. Röportaj yapılan ev sahipleri, evlerini inşa ettikleri koşulları şu cümlelerle aktarır: “Başımızı sokacak deliğimiz, kümes kiralayacak paramız yoktu. Aç kaldık, uykusuz kaldık. Çoluğumuzla çocuğumuzla toprak kazdık, taş taşdık. Nihayet şu gördüğün evlere başımızı sokabildik. Duvarı kerpiçten, damı tenekeden, penceresi tahtadan ama bizim için hayat memmat meselesi bu evler. İnsan hiç yıkılmasına razı olur mu?” Sahiplerin evlerin yıkılmasına razı olup olmadıkları, evleri hangi koşullarda inşa ettikleri yetkililer tarafından dikkate alınmaz. Yıkım faaliyetleri sürdükçe insanların evlerini kaybetme korkusu artar. Bu korku, işten eve dönen birinin “yüreği titreye titreye yokuşu çıkarken” evini yerinde bulamama ihtimaline kadar uzanır. Yıkım korkusu, belediyenin çalışanları aracılığıyla Yenidoğan’da yaşayanlara imzalattığı ve imzalayanların yıkımı kabul ettiklerine dair bir senet sebebiyle bu denli yaygındır. Öyle ki mahallede yaşayan bir aile Altan Öymen’i çevreye bakıp notlar aldıkça belediye ekibinden evlerinin yıkım haberini vermek için gelen biri sanır. Öymen bu evi ve aileyi şu satırlarla anlatır: “altta bir oda, üstte de bir oda. İki odalıymış evi. Karısı, oğlu, gelini, üç de torunu. Yedi kişilermiş.” Ev, Öymen’in bir önceki röportajda bahsettiği Yenidoğan ailesinin eviyle benzerdir. Sakinlerinin iktidardan tek talepleri “bin bir güçlkle meydana getirdikleri evlerin onlara ait olduğunu gösteren ve kendilerine yarınlarından emin insanlar olarak yaşama imkanını verecek olan vesika”nın, tapularının verilmesidir.¹¹⁸ Gecekondu sakinleri başta barınma ve alt yapı açısından zorlu şartlarda yaşamlarını

¹¹⁸ Altan Öymen, “Altındağlılar Anlatıyor” *Ulus*, 7 Temmuz 1952, s.5.

sürdürür. Bu yıllarda evlerinin yıkılacağına dair duydukları endişeyle tapu alma umutları birbirine karışır. Dönemin belediye başkanı Atıf Benderlioğlu'nun 1979'da yaptığı açıklama, iktidarın da bu süreci endişeyle karşıladığını ancak gecekondulaşmanın durumunu göz ardı ettiklerini gösterir:

“Sabahın erken saatlerinde çıktığım şehir gezilerinde her gün karşılaştığım manzaranın ürkütücü olduğunu bilhassa belirtmeliyim. Yorganını sırtlayan yüzlerce vatandaşın her gün Ankara'ya akın ettiğini görmek beni cidden huzursuz ediyordu. Bunlar kendi köylerinde yeterince geçim imkanına sahip olmayan işsiz güçsüz vatandaşlardı.”¹¹⁹

DP'li belediye başkanı Benderlioğlu, göç ve gecekondulaşma sürecinin 1940'lı yıllardan farklı olmayan bir manzara arz ettiğini ise şu satırlarla anlatır:

“Ankara'ya niçin geliyorsunuz diye sorduğumda durumlarını açıkça söylüyorlar. ‘Devlet babadan iş istemeye geldik diyorlardı.’ O zaman vali merhum Necati İltis'di. Bunları Ankara'ya sokmamak ya da yerleştirmemek için bir çare düşünelim diyordu ama bildiğiniz gibi yasalarımız bu göç akınını önlemeye müsait değildi. Seyahat hakları hürriyeti vatandaşın asli hakları cümlesindendi. Üstelik bu davetsiz konukları belediye olarak düzenli bir şehir planı içine yerleştirme imkanına sahip değildik.”¹²⁰

İktidarı tedirgin eden ve önlenemeyen göç akınıyla birlikte Ankara'da gecekondulaşma ve konut sorunu daha belirgin bir hale gelir. Soruna ve çözümüne dair ilk yazılardan biri Zafer'de O.A. imzasıyla yayımlanır. Yazar, meseleyi iktidarın daha sonra da sık sık birlikte anacağı bir yerden, şehircilik ve konut alanından değerlendirir. Yazı, iktidarın gecekondulaşma karşısında modern ve planlı şehircilik ilkelerine göre hareket etmesi, toplu binalar inşa etmekten ziyade vatandaşın refahının göz önünde tutulması gereği çağrısıdır. Yazara göre, bir şehrin yetmiş yedisi meskenlere ayrılmalıdır çünkü şehirlerin güzelliği, sağlığı ve trafiği meskenlerle ilgilidir. Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren sıhhi mesken sorunu hariç köyde yaşayan nüfusun birçok sorununa çözüm düşünülmüştür. Artık eksik olan bu konuya sıhhi mesken inşasına DP iktidarı girişmelidir. Yazar, DP'nin mesken davasında ve mevcut konut politikasında birtakım eksikler olduğu belirtir ve siyasi iktidarı dolaylı da olsa eleştirir. Bundan sonra vatandaşları ucuz ve sıhhi meskene kavuşturmak için yola çıktığını ifade eden DP iktidarı,

¹¹⁹ Benderlioğlu, a.g.m. s.23.

¹²⁰ Benderlioğlu, a.g.m. s.23-24.

bu çağrıya yönelik adımlar atar. Yazar, sonraki satırlarda daha önceki yılların aksine mesken inşasının devlet denetiminde düzenli bir şekilde yapılmasından yanadır: “Çünkü bu iş böyle birkaç kişi tarafından ve yalnız bir ucundan tutulup yürütülecek bir iş değildir. Mesken meselesi ancak devletin eline alıp sürükleyeceği ve böylece bütün özel teşebbüslerin de katılacağı büyük bir akıntının meydana gelmesiyle halledilebilir.”

Mesken inşası düzenli bir şekilde ilerlemediği takdirde sonuç, yazarın ifadesiyle “altlarından nasıl kalkacağımızı düşündüğümüz gecekondular mahalleleri ve şehircilik bakımından utanılacak bir çehre taşıyan Ankara’daki Yenimahalle gibi semtlerle karşılaşmaktır.” Bu semtin inşasının “Fakir millette neye mal olduğunu tahmin etmek için” Yenimahalle’deki evler için boşa harcanan 45 milyon lirayı hatırlatır. Yenimahalle projesine öncü olan 5228 sayılı kanunu da yetersiz bulur. Mesken davasının çeşitli hal yolları ve prensipleri olduğunu ve bunların tümü kabul edilerek çözüm aranması gerektiğini yazar ve bu prensiplerin ne olduğundan bahsetmez. Gecekonduların artışı, eleştirisini haklı çıkarır.¹²¹ Ancak yazarın “utanılacak bir çehre” olarak nitelediği Yenimahalle, önerisinin karşılık bulduğu bir konut projesidir. Öyle ki yazarın hedefinde olan, 1949 yılında Ankara belediye başkanı Ragıp Tüzün öncülüğünde başlatılan ve DP’li belediye başkanı Benderlioğlu’nun “kuruluşu bizden evvelkilere, uygulaması bizlere nasip olan”¹²² dediği Yenimahalle Konut Projesi yine kendi önerisine karşılık gelecek ucuz ve sıhhi mesken inşası için planlanmıştır.

¹²¹ O.A. “Şehircilik Meseleleri ve Mesken Davası” *Zafer*, 21 Ekim 1952, s.2.

¹²² Benderlioğlu, a.g.m. s.25.

2.1.2. Yenimahalle Konut Projesi'nin Doğuşu

Konut edinme, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra hızlı nüfus artışı ve kentleşme sonucunda dünya ölçeğinde bir sorun olmaya başlamıştır. Türkiye'de ise konut sorunu Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren başkent ilan edilmesi sebebiyle ilk olarak Ankara'da ortaya çıkmıştır. Ankara, yeni rejimin başarısını simgeleyen bir şehir olması sebebiyle imar sorunlarına yaklaşım ve çözüm açısından öncü olmuştur. Yürürlükteki yasalar da konut sorununa göre düzenlenmiştir.¹²³ Bu dönemde konut politikalarının en belirgin özelliği orta sınıfa, memurlara yönelik atılan adımları içermesidir. 1940'lı yıllara dek süren yasal düzenlemeler, “konutu olmayana konut” ilkesi memurların konut sahibi olması için başlatılan girişimler artan nüfus karşısında konut sorununu tam anlamıyla çözememiştir.¹²⁴ 1946'da Emlak Eytam Bankası, mülk konut üreten ve kredi veren Emlak ve Kredi Bankası olmuş, üst orta ve orta gelirliilerin konut sahibi olması için kredi kolaylığı sağlamış; fakat konut sorununu çözmek için yetersiz kalmıştır.¹²⁵ Konut sorununun neticesi olan gecekondulaşma da bu dönemde hızla artmaktadır. 1950 nüfus sayımına göre yalnız gecekondulu olan mahallelerin nüfusu 67.253'tür.¹²⁶ Buna dağınık halde bulunan gecekondulu nüfusu da eklenirse 1950'de gecekondulu da oturanların nüfusu 100.000'i bulmakta, bu da Ankara nüfusunun %34'ünün gecekondularda yaşadığını göstermektedir.¹²⁷

Yenimahalle'nin kuruluşu 5218 ve 5228 sayılı yasalara dair karma komisyonun raporunda şöyle aktarılmış:

“Kaçak inşaatı önlemek amacıyla ilk iş olarak şehrin ve şehirlinin hak ve menfaatleriyle, devlet ve belediyenin kanun ve nizamlarına saygı gösteren, hakiki ihtiyaç sahibi az gelirli aile reisi hemşerilerimizden başlanmak üzere onların ihtiyaç ve isteklerine en kısa zamanda ve onları memnun ederek mükafatlandırarak bir şekilde arsa tahsisine geçilmesi ve bu tahsis için VI numaralı sahanın parselasyon ve tahsisinin ilk plana alınmasının uygun görülmüştür.”

¹²³ Yıldız Arıbaş Tokman, *Konut Politikaları Uygulamalarında Yeni Bir Örnek: Yenimahalle*, Kent Koop Batıkent Konut Üretim Yapı Kooperatifleri Birliği, Ankara Özgün Matbaacılık, Ankara, 1985, s.10.

¹²⁴ Tokman, a.g.e. s.16-17.

¹²⁵ Tokman, a.g.e. s.10-13.

¹²⁶ Yavuz'dan akt. Tokman, s.14.

¹²⁷ Tokman, a.g.e. s.14.

Ardından Yenimahalle'nin yer seçimi yapılmıştır. Raporda bu alanın seçilmesinde kent planı ve alt yapı açısından bir gerekçe gösterilmemiştir. Yalnızca alanın bitişiğinde yer alan Başvekalet Yapı Kooperatifi ve şahıs arsa sahiplerinin arsalarının bir kısmını belediyeye satacağı, böylece alana üç bin konut yapılacağı raporda belirtilmiştir.¹²⁸

Alandaki kırk altı hektara ek olarak Başvekalet Yapı Kooperatifi'nden on beş hektar, çevreden de kırk beş hektar daha satın alınmış ve arsaların bir kısmı seçilen alana, bir kısmı Başvekalet kooperatifine yakındır ve toplam yüz altı hektarı oluşturmaktadır.¹²⁹ Raporun arsa dağıtımında kanun ve nizamla saygı gösterenlere, yani gecekondulu sahibi olmayanlara öncelik tanınacağı maddesi Yenimahalle'nin sosyal yapısını belirleyecek maddedir. Yasanın ölçütleri dışında talep sayısının arsa sayısını geçmesi halinde dağıtımın evli veya dul olup çocuğu fazla olanlar, Ankara'da yerleşme tarihi eski olanlar, Ankara'da devamlı iş sahibi olanlar ve kazançları bu kanundan öncelikle faydalanmalarını icap ettirecek olanlar şeklinde sıralanmasına karar verilmiştir.¹³⁰ Böylece, 1948'de 5218 sayılı yasanın Belediye tarafından uygulanması, konut yapımında kolaylık sağlayan 5228 sayılı yasayla desteklenmesi sonucunda esas olarak 1949 yılında kurulmaya başlanan Yenimahalle'de 15 Şubat 1949 yılına dek beş bin yedi yüz elli altı kişi arsa isteğinde bulunmuştur. Arsa isteğinde bulunanlardan ölçütlere uygunluğu sağladıklarına dair bir beyanname talep edilmiştir. Beyannamedeki şartlar aile reisinin, eşinin, çocuklarının nüfus kaydı, Ankara'ya yerleşmek üzere geldiği tarih, Ankara'daki işi veya memuriyeti, aylık geliri, yapacağı evin oda sayısı, mal mülk durumuyla ilgili ölçütlerdir.¹³¹ Dağıtılan arsalar üzerinde inşa edilecek yapı zorunluluğu ve kredi olanağı tüm zorluklara karşın konutların kısa sürede yapılmasını sağlamış iki bin seksen beş arsanın iki bini üzerinde üç senede yapılaşma olmuştur.¹³²

Merkezi ve yerel yönetim ortaklığıyla planlanan Yenimahalle projesi Ankara'nın konut sorununu çözmek için planlanmıştır. Planla ucuz arsa, yapı zorunluluğu ve kredi olanağı sayesinde Ankara nüfusunun 1/10'una konut sağlanmıştır. Bu açıdan başarılı bir örnektir. Tokman'a göre konut sorununa çözüm dışında merkezi ve yerel yönetimin birleşerek siyasi prestijlerini artıracak örnek bir mahalle yaratma isteği de gözden kaçmamalıdır.

¹²⁸ Tokman, a.g.e. s.25.

¹²⁹ Şenyapılı, a.g.e. s.140.

¹³⁰ Tokman, a.g.e. s.25.

¹³¹ Tokman, a.g.e. s.37.

¹³² Yavuz'dan akt. Tokman, a.g.e. s.38.

Belediyenin arsa dağıtım şartları düşünüldüğünde ise gecekonduya yaşayan alt sınıfın bu örnek mahallede yeri olmadığı anlaşılır. Buraya yerleşecek sosyal grup daha çok orta gelir grubunu oluşturan bürokratları kapsar. Yerleşmenin o dönemde şehre uzak oluşu ve ucuz kira olanağı buraya kiracı olarak gelenlerin de aynı sosyal gruptan olmalarını sağlamış, bir nevi oluşturulan homojen sosyal topluluk kiracı olarak gelenlerle de değişmemiştir. ¹³³Semte Yenimahalle denmesi bir tesadüf değildir. Mahallenin başındaki “yeni” ibaresi yeni bir düzen anlayışını da yansıtır. Bu isimlendirme, karşıtından kopuşu, bir çeşit yeni hayatı işaret ediyor gibi durmaktadır. Ancak Yenimahalle kurulduğu dönemde gecekondu mahallelerinden eski ve yoksul mahallerden daha konforlu bir görüntü sunduğu için “yeni”dir. Sakinleri de çoğunlukla konut sorunu yaşayan memurlardır. ¹³⁴

Yenimahalle konut projesine Tek Parti Döneminin son yıllarında başlanmış, Demokrat Parti’nin ilk yıllarında semtin inşası devam etmiştir. 1950-1954 yılları arasında Ankara belediye başkanlığı yapan Atıf Benderlioğlu, Yenimahalle konut projesini değerlendirdiği açıklamasında Yenimahalle’nin kuruluş amacını, “en iyi ve halis niyetlerle” başlatılan bu projenin kanunun gerektirdiği kurallara uyulmadığı için birtakım sorunların ortaya çıktığını söyler:

“... Yenimahalle daha başından itibaren noksanlarla, sıkıntılarla dolu idi. Bu nedenlerle yavaş yavaş evlerine yerleşmeye başlayan vatandaşların hakikaten huzursuz ve tedirgin oldukları bir gerçektir. Bu huzursuzluğun çeşitli nedenleri arasında arz ettiğim gibi belediyenin imkansızlıkları yanında vatandaşın kusuru da yer alıyordu. Mesela; vatandaşların çoğu binalarını belediyenin verdiği tipe uygun olarak değil, kendi çıkarlarına ve keselerine elverişli bir biçimde yapmaya gayret ediyorlar, bu gelişigüzel hareketler yüzünden de hem belediye ile hem de komşuları ile sürtüşme haline geliyor ve kendi kısıntılarını daha artırıyorlardı. Hasılı, Yenimahalle inşaatı nispeten kontrolden çıkmış, Belediye hizmetleri çoğu zaman yapılamaz hale gelmişti.” ¹³⁵

¹³³ Tokman, a.g.e. s.40.

¹³⁴ Funda Şenol Cantek “Sel Gider Kum Kalır...1957 Sel Felaketzedelerinin Mamak’tan Yenimahalle’ye Uzanan Hayat Çizgileri” *Sanki Viran Ankara*, der. Funda Şenol Cantek, İletişim Yayınları, İstanbul 2017 s.44.

¹³⁵ Benderlioğlu, a.g.m. s. 25-26.

2.1.3. 6188 Sayılı Yasa

1948’de gecekondularla ilgili çıkarılan 5218 sayılı Ankara’da Belediye ve Devlete Ait Arsaların Mesken Yapacaklara Tahsisi Hakkında Kanun, arsaların gecekonduların yoğun olduğu bölgelerde konut yapacaklara tahsis edilmesini öngörmekteydi. Ancak kanunda gecekondular adı geçmiyor, “kendilerine ait olmayan arsalar üzerinde ruhsatsız olarak meydana getirilmiş yapılar” deniyor ve konuya yalnızca konut, mülkiyet ve ruhsat açısından bakılıyordu. Kanunda belirlenen altı gecekondular bölgesine yapılan konutlar belediye aracılığıyla sahiplerine küçük bir bedel karşılığında devredilirken gecekondular bulunmayan Dikmen ve Etlik’in bir bölümü de doğrudan belediyeye devredilecekti. Belediye bu arsaları bir yıl içinde inşaatla başlamak koşuluyla konutsuz kişilere düşük bir bedelle satacak ve bedel de faizsiz on yılda ödenecektir. Bankalar da konut ipoteği karşılığında kredi verecek, belediye buna kefil olacak, bu tarihten sonra yapılan gecekondular da yıkılacaktı. Yasa çerçevesinde öngörülen uygulama dar gelirli ailelere arsa tahsisi yeterli hız ve biçimde yapılamamış, bankaların kredi desteği yetersiz kalmış, arsaların belediyeye tahsisinden kredi dağıtımına dek geçen sürede siyasal ilişkiler belirleyici olmuştur.¹³⁶

1950’lerde yasal düzenlemenin ilki, 1953 yılında yürürlüğe giren 6188 sayılı Bina Yapımını Teşvik ve İzinsiz Binalar Hakkında yasadır. Bu yasayla belediyelere 5228 sayılı yasadaki esaslara göre hazineden arazi devredilmekteydi. Belediyeler kendi arazilerini de ‘ucuz ve basit’ konut inşası için kullanabilecekti. Bu konutlar bedelleri üzerinden öncelikle gecekonduları yıkılan kişilere, ardından sağlığa aykırı konutlarda oturanlara satılacaktı. Sağlığa aykırı konutlarda oturanlar taşınmadan önce konutlarını yıkıp enkazı kaldırmakla yükümlüdür. Bu yapılmadığı takdirde konut on beş gün sonra yıkılacaktır.¹³⁷ 6188 sayılı yasanın 1953 yılında yürürlüğe girmesiyle Yenimahalle’nin kuruluşunu da

¹³⁶ Suavi Aydın, Kudret Emiroğlu vd. *Küçük Asya’nın Bin Yüzü: Ankara*, Dost Kitabevi, Ankara, 2005, s.536.

¹³⁷ Şenyapılı, a.g.e. s.202.

sağlayan 5218 ve 5228 sayılı yasalar aynı yıl yürürlükten kaldırılmıştır. Yalnızca mesken yapımı için kullanılacak 6188 sayılı yasa gereğince inşa edilen konutların satışı, tipi ve kirasını belediye belirlemiştir. Belediyeler bu meskenleri on yılda on eşit taksitle satabilecektir. Belediyelerin arsa satışından elde ettiği geliri de altyapı çalışmalarında kullanması öngörülmüştür.¹³⁸

Yasa, mahalle oluşturan ve toplu halde bulunan ruhsatsız konut bedellerinin ¼'ü peşin kalanı da beş yılda beş eşit taksitle ödenmek üzere sahiplerine satarak tapu dağıtmayı da hedeflemekteydi. Bu sebeple belediyenin işlevlerini finanse etmek için bir fon oluşturulmuş, on yıllık bina muafiyeti on yıl daha uzatılmıştır. Bu hükümlerden belediye sınırları içinde iki yıldır oturanların yararlanması yasanın kente yeni gelenler için bir çözüm sunmadığını gösterir.¹³⁹ Yasa yürürlüğe girdikten sonra inşa edilen kondular inşaat halindeyse hemen iskân edilmişse gecekonduların on beş gün içinde yıkılmasını, konutu yapan, yaptıran ve satın alanlara da para ve hapis cezasının uygulanmasını içeren sert hükümleri de içermekteydi. 6188 sayılı yasanın konut sorununa dair daha önce çıkan yasalardan farkı gecekonduların inşaat sorununu çözümü öncelik haline getirmesidir. Ancak yasa, daha öncekiler gibi sorunu çözmemiştir. Sert hükümlere rağmen gecekondular sayısındaki artış bunun en belirgin örneğidir.¹⁴⁰

2.1.4. Yıkım, İnşa ve Borç: Demokrat Parti'nin Gecekondular Politikası

1953'te Zafer'deki bir haber gecekondular inşaatı ve arsa sahipliği konusundaki karmaşayı özetler. Balkehriz Bağlarındaki bir arsaya gecekondular yapmak için gerekli malzemeleri taşıyan dört arkadaş inşaat başlamadan arsa sahibiyle karşılaşır. İki taraf arasında başlayan tartışma kavgaya dönüşür ve “mütecavizler mal sahibini adam akıllı döver, hastanelik eder.”¹⁴¹ Gecekondular inşaatı ve arsa sahipliği konusunda hali hazırdaki manzara böyle görünürken aynı yıl, tapu ve arsa dağıtımı ile ilgili haberler birbirini izler. Tapu ve yeni

¹³⁸ Mithat Arman Karasu, “Devletin Değişim Sürecinde Belediyelerin Konut Politikalarında Farklılaşan Rolü” *S.D.Ü. İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2009, s.249.

¹³⁹ Şenyapılı, a.g.e. 202-203.

¹⁴⁰ Şenyapılı, a.g.e. s.203.

¹⁴¹ *Zafer*, 8 Temmuz 1953.

ev sahibi olma umudu gecekonducuların yıkımıyla eş zamanlı ilerler. Bununla birlikte halkın evsiz kalma korkusu da artar. Zafer, Demokrat Parti'nin bu duruma karşılık önlemini “Gecekonducular yıkılmayacak!”¹⁴² Başlıklı haberle duyurur. Ardından “Artık gecekondu yaptırılmayacak.”¹⁴³ başlıklı haber yeni kanun tasarısıyla birlikte bu tarihten sonra gecekondu yapımına ve hali hazırda mesken olarak kullanılan gecekonducuların yıkımına izin verilmeyeceğini bildirir. Mesken dışında kullanılanların yıkılacağı belirtilir. Bunun yerine hazineye devredilen arsalara yapılacak “toplu halde basit ve ucuz meskenler” kiraya verilecek ya da bedeli karşılığında satılacaktır. Belediye Meclisi, evlerin on yılda on taksitle ödenmesini kararlaştırmış ve evlerin tipi, kiralari, mülk olarak verilecek kişilerin vasıf ve tercih sıralarına da daha sonra karar vereceğini açıklamıştır. Öte yandan yasanın çıkarıldığı tarihe kadar gecekondu sayısı Türkiye’de seksen bine ulaşmıştır. ¹⁴⁴ Ankara’da ise yirmi bini bulmuştur. Bu sayı, gecekonduya yaşayan nüfusla birlikte düşünüldüğünde tapu ve ev sahipliğinin uzun ve karışık bir süreç olması kaçınılmazdır.

Alınan önlemler ve çıkarılan yasalara rağmen gecekondu sayısı artmaya devam eder. “Belediye arsalarını halka dağıtacak.”¹⁴⁵ başlıklı haber 6188 sayılı kanunla belediyeye devredilen ve yine belediye tarafından seçilen kişilerden oluşan bir kurulun iskana uygun bulunduğu arsaları halka dağıtarak bu arsaların mahalleleşmesinin önünü açmıştır. Mahallelerle birlikte düzenli şehir görünümünün bir diğer şartı fabrika ve askeri tesislerin şehrin dışına taşınma kararı olmuştur. Yenimahalle, Akköprü ve Etlik arasında bulunan depoların şehir dışına taşınma işlemi bu vesileyle başlamış ve bu boşaltılan yerlere yeni konutlar yapılması kararlaştırılmıştır.

Gecekonduculara verilen tapulardan bölgedeki çıkar gruplarından gecekondu aracıları ve spekülâtörler zarar görecektir. Gecekondu kiracıları ileride gecekondu sahibi olabilme umuduyla tapu ve arsa dağıtım sürecini desteklerken toprağı gecekondu inşası esnasında işgal edilen şehirli arsa sahibi sürece karşı çıkacaktır. Tapu dağıtımının politik yönü ise çift yönlü ilerler. Oy sayısını arttırmaya çalışan politikacıların ancak gecekondu nüfusu

¹⁴² Zafer, 25 Temmuz 1953.

¹⁴³ Zafer, 30 Temmuz 1953.

¹⁴⁴ Sabri Çakır, “Türkiye’de Göç, Kentleşme/ Gecekondu Sorunu ve Üretilen Politikalar” *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Mayıs 2011, Sayı:23, S.213-214.

¹⁴⁵ Zafer, 8 Ocak 1954.

kitlesel bir önem kazandığında bu işe giriştiği unutulmamalıdır. Şehirdeki toprak sahiplerinden gelecek tepkiyi azaltmak için önce kamu toprakları dağıtılacak ardından özel mülkiyetteki topraklar “rayiç değeri” üzerinden kamulaştırılacaktır. Tapu dağıtımında politikacılarla mahalleli arasında ilişki kuran kimseler aracı konumunda olacaktır.¹⁴⁶

Gecekondu inşasında Tekeli’nin vurguladığı “politik yön” yani arsa dağıtımı ve kamulaştırmaya ek olarak siyasilerin gecekondu inşasına göz yumduğu da eklenebilir. Burada 1954 ve 1957 seçimleri öncesinde arsa ve tapu dağıtımının hızlandığını belirtmek gerekir. Nitekim anılarında Ankara’da on beş yaşına dek “dolu dolu yaşadığını”¹⁴⁷belirten Osman Özbek, 1950’lerde ikamet ettiği semti birkaç yıl içinde gecekondu kuşatınca adının Akdere olduğunu, evinin bulunduğu Bademli Sokak’ın da numaralı bir sokak olduğunu belirtir. Ardından bu kuşatma ve seçimler arasındaki bağı anlatır:

“1954 ve 1957 seçimleri siyasilerin oy uğruna gecekondulaşmayı adeta destekleyip teşvik ettiği ve benim de yaşayarak gördüğüm talan yılları idi. Oturduğumuz semtin birçok yerinde briket şantiyeleri kurulurken İmrahor Deresi, Gölbaşı, Dikmen ve Ahlatlıbel sırtları tuğla fabrikalarıyla doldu. Halk yıllarca susuz, yolsuz, kanalizasyonsuz hastalıklı gecekondu mahkûm edildi. (...) Cumartesi sabahı temel atan, pazar akşamı çatıyı kapatıp evine taşınıyordu.”¹⁴⁸

Gazetede şehirde yaşanan gündelik olayların ya da iktidarın Ankara’da sürdürdüğü faaliyetlerin tekrarlandığı “Şehirden” bölümünde bu kez belediye başkanı Atıf Benderlioğlu’nun açıklamasına yer verilmiştir. Bu açıklamada Benderlioğlu arsaların tespit işinin tamamlandığı ve şimdiden halkın arsa sahibi olmak için belediyeye başvurduğunu belirtir.¹⁴⁹ Bundan iki yıl sonra, 1956’da inşa faaliyetleri esnasında evi ve dükkânı yıkılan ve hiç evi olmayan kişilere arsa vermek üzere bir büro kurulmuştur. Dağıtılacak arsalar hakkında alınan karara göre arsa sahibi olabilme şartı; başvuru yapan kişinin kendisinin, eşinin, çocuklarının Ankara’da evi ve arsası bulunmaması ve uzun süre Ankara’da ikamet etmeleridir.¹⁵⁰

¹⁴⁶ Tekeli, Gülöksüz ve Okyay, a.g.e. s. 237-238.

¹⁴⁷ Osman Özbek, *Bir Ankara Hikayesi Tarih, Toprak ve Bir Çocuk*, Sia Kitap, İstanbul, 2021, s.159.

¹⁴⁸ Özbek, a.g.e. s.161.

¹⁴⁹ *Zafer*, 22 Ocak 1954.

¹⁵⁰ *Zafer*, 17 Ekim 1956.

“Gecekondu inşaatı için ciddi tedbir alınıyor.”¹⁵¹ Başlıklı haber hükümetin bu tarihten sonra “salgın haline gelen” gecekondu inşası meselesine karşı tutumunu yansıtır. Gecekondu sahaları artık tamamen sınırlandırılmıştır. Gecekondu inşa edilmesi halinde cezai yaptırım uygulanacağı, gecekondu yapımını ihbar eden yurttaşlara para ödülü verilme ihtimali bile düşünülmektedir. Halkın tepkisi ve oy kaybı tehlikesine rağmen bu tarihten itibaren DP’nin gecekondu inşasına karşı daha katı bir tutum sergiler. Oysa gecekondu toplumun saptadığı geçerli normlar içinde konut sorununu çözemeyen düşük gelirli grupların konut gereksinimini karşılama yoludur. Yani gecekondu sorununun özünde toplumun sınıfsal yapısı bulunur. Nitekim bu konutlar da sınıfsal yapının mekâna yansıyan görüntüsüdür.¹⁵² DP bu görüşün tam tersini savunmakta; gecekonduları görüntüsü ve temsil ettiği varsayılan yaşamla modern başkent olmanın önünde bir engel olarak görmektedir. Bu sebeple gecekonduların inşasına izin verilmeyeceği yetkililer tarafından tekrarlanır. Örneğin 1956’da gecekondu meselesiyle Başbakan Adnan Menderes’in “bizzat alakadar olduğunun” altı çizilmiş ve Ankara Valisi Cemal Gökten’in şu açıklamalarına yer verilmiştir:

“Gecekondu meselesi gittikçe tehdit amiz bir durum arz etmektedir. Gayri sıhhi, plansız, sahibini her türlü medeni ihtiyaçlardan mahrum bir hayata mahkûm eden ve şehrimizi fevkalade çirkinleştiren asayiş bakımından ve birçok içtimai noktayı nazardan son derece mahzurlu bu meselenin halledilmesi için hükümetimizin kati kararlar vermiş olduğunu başvekilimden aldığım talimattan öğrenmiş bulunuyorum. Ergeç yıkılması tabii ve binaenaleyh az veya çok milli servetin heder olmasından başka hiçbir fayda yaratmayacak olan gecekonduların inşası teşebbüslerine kati olarak son verilecek.”¹⁵³

Düzensizliğin sembolü olarak görülen gecekonduya karşı bu tarihten itibaren gazetedeki haberlerin dili de daha serttir. “Gecekondu Meselesi” başlığıyla ve isimsiz yayımlanan yazıda gecekonduların “muayyen bir içtimai hali aynen aksettirdiği” belirtilir. Bu içtimai hal göç ve gecekondu inşasında düzensizliğin daha belirgin oluşudur. Hali hazırda kırdan kente göçün giderek artması ve gecekondu inşasının kalıcı olması daha önceki göç ve inşaa sürecinden farklı bir sürecin yaşandığına işaret eder. Yazıda verilen “Hadise

¹⁵¹ *Zafer*, 18 Temmuz 1956.

¹⁵² Tekeli, Gülöksüz ve Okyay, a.g.e. s.228.

¹⁵³ *Zafer*, 6 Ekim 1956.

semptomatiktir!” uyarısı bu sebeple önemlidir. Yazar konuyu iki açıdan ele alır: Şehircilik ve mülkiyet. Kırdan kente göç yeni bir olgu değildir. Süreç daha önce göç edenleri şehre dahil etme, edemediklerini gönderme üzerine kuruludur. Yani “şehrin alelaide asayişini yahut iktisadi asayişini sarsacak kadar çoğaldılar mı ceste ceste yerlerine iade edilmesi” üzerine. Ancak süreç artık böyle ilerlemez. “Eskiden köyden şehirlere akın edenler iş buluncaya kadar ya kırlarda yahut hanlarda kalırken” der yazar, “bugün otele yahut hana iner gibi başlarını hemen oracıkta hasıl olması mümkün bir dört duvar ve çatının altına sokmak isterler.” Bu durumun mülkiyet açısından doğurduğu sorun ise şehirlerdeki düzensiz konut artışıdır. Gecekondu yapımında arsa için herhangi bir bedelin ödenmemesi “fuzulen işgal” e dönüşür. Oysa, “bugünkü modern kasaba ve şehirlerde insan fiil ve hareketlerinin tamamına şamil bir tanzim mevcuttur. Ne uluorta ne de gelişigüzel olarak ne ev ne de mahalle olabilir.” Yazar, göçmenleri düzensiz bir iş piyasası yaratmaktan ve “iş ve iş mefhumunun sefilleşmesine” yol açmaya kadar suçlamaya devam eder.

Öyle ki, göç eden ve gecekonduya yaşayan insanların buldukları işler bile beğenilmez: “ziyadesiyle lalettayin ve uydurma iş ile günlük nafakasını çıkarmakta ve sözüm ona bir iş sahibi şekil ve kılıfına girmektedir. Hakikatte ise bulduğu iş, iş değildir, bu işle geçinmekte olan diğer vatandaşlara ve bunların ekmek ve maişetine musallat olmaktan ibarettir.”¹⁵⁴ Şehre göç ve gecekondu inşasının tercih değil zorunluluk olduğu yetkililer tarafından yer yer gözden kaçır. Kente göç eden nüfusun tarım sektöründen imalat sektörüne dahil olduğu için dolayısıyla kentsel iş kollarının gerektirdiği birikim ve beceriye sahip olmadığı için kısıtlı olan istihdam olanakları karşısında bir iç yarışa girmek zorundadır.¹⁵⁵ Gecekondu nüfusunun önemli bir kısmını yarı-işli yarı-işsiz marjinal kesim oluştursa da nüfusun tümü marjinal işlerde çalışanlardan oluşmaz. Marjinal kesimde yer almayan düşük gelirli de bu nüfusun bir parçasıdır. Başka bir deyişle, dengesiz gelir dağılımı, sürekli ya da geçici iş sahibi olmanın ötesinde ve gecekondu olgusuna kaynaklık eden esas ayrımdır.¹⁵⁶ Gecekondulunun oturmayı seçtiği yer de şehirde iş olanaklarının bulunduğu bölgelere bağlıdır. Sürekli ve güvenli bir iş

¹⁵⁴ *Zafer*, 8 Ekim 1956.

¹⁵⁵ Şenyapılı, a.g.e. s. 174.

¹⁵⁶ Tekeli vd. a.g.e. s.243.

bulduğunda konut ve işi arasındaki mesafeyi azaltacaktır. Ancak gecekonduya yaşayanlar sürekli bir iş edinemediği takdirde önüne çıkan çeşitli iş fırsatlarından yararlanacak, bunları en iyi değerlendireceği yeri seçerek konut inşa edecektir.¹⁵⁷ Dolayısıyla açıklamada “uydurma” olarak nitelenen ve eleştirilen işler zorunluluğun sonucudur.

DP’li yetkililer gecekondu mahallelerine dair açıklamalarında sebep düşünülmezsizin sonuca odaklanır ve bu konutların bir yaşam biçimi temsili olduğunu varsayar. DP, gecekonduya karşı açtığı savaşı alt mesajla gericilikle, modern olmayanla savaş olarak sunar. Bu süreci iki yönlü sürdürür: Gecekonduya yaşayan ya da gecekondu yapımına teşebbüs eden yurttışa mesken sahibi olma hayalini sunarken orta ve üst sınıfa geri kalmışlığın sembolü olarak gördüğü yerleri yok ederek imar hamlesinin bir gerekçesi olarak meşrulaştırır. 1957’de Ankara milletvekili Mümtaz Fenik’in bir radyo konuşmasından gecekondu sorununun neredeyse çözüldüğü anlaşılmaktadır. Fenik, iktidarın tutumunun doğru olduğunu ve halkın bu durumdan memnun olduğunu ifade eder. Fenik’e göre “halkın huzurunu kaçırmaya çalışmak beyhudedir, çünkü halk gecekondu yerine yapılan dairelerden çok memnundur.” Gecekonduların kasıtlı bir şekilde yıkılmamış imar faaliyeti ve yol yapım çalışmaları bunu gerektirdiği için yıkımın mecburidir. Fenik, Altındağ’daki gecekonduların yıkılacağı söylentilerine karşılık halkın endişeye kapılmaması gerektiğini, 1953 yılından bu yana Altındağ’ı yaşanabilir bir yer haline getirenlerin kendileri olduğunu hatırlatır. Bir zamanlar bazı semtleri hiç de yaşanacak halde olmayan Altındağ’ın 1953 senesinden beri kaza haline geldiğini, bu idari değişiklikten faydalanmaya başladığını ve o yolsuz, susuz Altındağ’ın en izbe yerlerine kadar elektrik girdiğini söyler. Ayrıca, Altındağ birçok sanat okulu ve ilkokula kavuşmuş, yolları ıslah edilmiştir. Fenik, bu kadar önem verilen ve içinde seksen binden fazla nüfus yaşayan bir yerde gecekonduların yıkılacağı yalanına kimsenin inanmamasını belirterek sözlerine son verir: “Görüyorsunuz ki gecekonduları yıkılanlar kollarından tutulup sokağa atılmıyor. Daha iyi, daha sıhhi, daha mükemmel meskenlere kavuşturuluyor.”¹⁵⁸

¹⁵⁷ Tekeli vd. a.g.e. s. 246.

¹⁵⁸ *Zafer*, 14 Nisan 1957.

2.1.5. Gecekondu Mahallelerinde Kaçak İnşaat ve Asayiş Sorunu

İnşa ve yıkım faaliyeti sürerken vali ve belediye başkanı Kemal Aygün yasal çerçevede ve zorunlu olarak yıkılan gecekonduların yıkımı esnasında ortaya çıkan, o ana kadar örtük olan bir sorundan bahseder. Gecekondu bölgelerinde çok sayıda gecekondu inşa edip bunları halka kiralayan ve bundan kazanç elde edenler vardır. Bu, gecekonduların yıkımını zorunlu kılan bir sebeplerden biri olarak kullanılır. Aygün, gecekonduların adeta bir “imalat endüstrisi ve ticaretini doğurduğunu” ifade eder. Buna son vermenin yolu düzenli imar hareketliliğinden, dolayısıyla gecekonduların yıkımı ve mesken olarak kullanılanların tapusunun verilmesinden ve bu tarihten sonra da gecekondu yapılmasına izin vermemekten geçmektedir. ¹⁵⁹Aygün’ün dikkat çektiği konu, bu dönemde inşa faaliyetlerinin ayırt edici bir yönü olarak belirir. Bu süreçte gecekondu inşası belli bir kişinin elindedir. Bu kişiler inşa esnasında jandarmayla iyi ilişkiler kurarak bölgeyi denetimleri altına alıp parçalara ayırır ve bu şekilde kalfa statüsüne yükselen kimseler inşaatta çalışmadan aracılık yapar. Gecekondu yapmak isteyen kişiler kalfalara başvurur. Kalfalar işçi, usta ve yer bularak payına düşeni alıp gecekonduyunun inşa edilmesini sağlar hatta kalfadan habersiz yapılan kondu da yıkılırdı. ¹⁶⁰Şenyapılı’nın vurguladığı üzere, bu yıllarda yıkım da bir uzmanlığa dönüşmüştür. Aygün açıklamasına yıkım faaliyetleri esnasında ortaya çıkan karmaşık vaziyeti özetleyen şu satırlarla devam eder:

“Muhtelif zaruret ve idari müsamahalarla Ankara büyüyor; fakat şehrin imar planı bir tarafta, büyüme istidadı ve tatbikatı başka tarafta olmak üzere tezatlar içerisinde büyüyordu. Bir taraftan asfalt, güzel caddeler, apartmanlar, parklar, diğer tarafta en küçük sağlık şartları, yolları, elektrikleri, suları bulunmayan binalarda oturan vatandaşlar... zaruretle gecekondu sığınmış vatandaşların yanında bu zarureti istismar eden bir zümre de doğmuştu. Bunlar adetlerce gecekondu yapıp kiraya veren insanlardı. Hayret edersiniz bir taş kayması neticesi tahliye etmek zorunda kaldığımız gecekondu semti sakinleri ve maliklerini tespit ederken biz de hayret ettik, bir zat çıkıyor buradaki 25 gecekonduyun sahibi olduğunu iddia ediyor ve bizden tazminat istiyordu. Yani gecekondu yalnız başını sokan vatandaşın yaptırdığı bir tek ev değil bir kısım insanların da kar ve irad mevzu oluyordu.” ¹⁶¹

¹⁵⁹ Zafer, 18 Şubat 1958.

¹⁶⁰ Şenyapılı, a.g.e. s.193.

¹⁶¹ Zafer, 18 Şubat 1958.

Aygün'ün tarif ettiği kişiler, gecekondu bölgelerindeki çıkar gruplarından, spekülâtörler ve aracılardır. Gecekonduculuğu meslek haline getiren bu grup; gecekondu yapıp satar, ele geçirdikleri topraklar üzerinde gecekondu yapmak isteyenlerden haraç ya da hava parası alır. Yani sorunun çözülmemesi ve yasa dışı oluşundan faydalanırlar.¹⁶² Osman Özbek anılarında bu kez bu ilişki ağını; Akdere'de gecekondu inşa edenler, aracılar ve belediye ekipleri arasında şahit olduklarını anlatır:

“Geç saatlere kadar süren kazma kürek seslerinden sonra her uyanışta belediye korkusu yürekleri sızıyla dağlıyordu. Kazanması güç miktarda parayı araçılara vermek zorunda kalan çaresiz insanlar, paranın belediye yıkıcılarına verilip verilmediğinden emin olmadıkları için onları taşıyan jeep'i karşılarında görünce sararıp sustular, kekelediler ancak hiç konuşmadılar!”¹⁶³

Konut inşası ve gecekondu olgusu hükümetin gecekonducuların “modernist meşruiyet çerçevesiyle” nasıl bağdaşacağı sorunuyla ilgilidir. Af yasaları çıkar, gecekonducular yıkılır; fakat yeniden inşa edilir. İnşa süreci piyasa ve kısmen mafya süreçleriyle bütünleşir. Böylece şehre göç edenler kısa sürede gecekondu inşa edemez. Dolayısıyla yıkım ve yaşam biçiminin değişimi ötesinde karmaşık bir süreç başlar.¹⁶⁴

Ankara'da nüfus ve konut talebi artışının Tekeli'nin ifadesiyle piyasa ve mafya süreciyle bütünleşmesi Demokrat Parti'nin de gecekondu mahallelerini suç ile bağlantılı bir çerçeveden değerlendirmesine zemin hazırlar. Örneğin 1959'da isimsiz yayımlanan bir köşe yazısında gecekonducuların bir sosyal problem olduğu savından yola çıkılmış ve Ankara bu problem için örnek şehir olarak gösterilmiştir. İş, sanayi ve ticaret hareketliliğinin göçü ve Ankara'nın nüfusunu arttırması beklenen bir durumdur. Ancak mesken buhranı hızla büyümekte ve gecekondu sorununu doğurmaktadır. Yazar, gecekonducuların kendi içinde farklı toplulukları barındırdığı için bir çekişme yaşanacağından bahseder: “ihtilafların, kavga ve cinayetlerin daha ziyade bu mıntikalarda vukua gelmesi de bunun bir delilidir.” diyerek buraların neredeyse bir suç yuvası olduğunu ifade eder.¹⁶⁵ Bu görüşe göre, hükümet uyguladığı iskân politikasıyla bu mıntikaları dağıtarak düzenleyecek, sıhhi ve modern meskenlere yerleştirilen halk, fikri

¹⁶² Tekeli vd. a.g.e. s. 236.

¹⁶³ Özbek, a.g.e. s.161.

¹⁶⁴ İlhan Tekeli, “Kent Tarihi Yazımı Konusunda Yeni Bir Paradigma Önerisi” *Cumhuriyet'in Ankara'sı* İçinde, ODTÜ Yayıncılık, Ankara, 2006, s.14.

¹⁶⁵ *Zafer*, 2 Şubat 1959.

değişimi yaşayacak ve DP'nin hedefi gerçekleşecektir. Modernleşme ve kentleşme arasında özdeşlik kuran, kente göç edenlerin “modernist bir asimilasyon”¹⁶⁶ a kadar götürülebilecek bir değişimini öngören bu yaklaşımın gecekondulaşmaya bakışı tam da böyledir. Konut inşasının daha önce de değinildiği üzere piyasa ve mafya süreçleriyle bütünleşmesi şehre göç edenlerin kısa sürede gecekondulaşma etmesini zorlaştırmıştır.¹⁶⁷

Önerilen çözümlerden biri olan arsa dağıtımına dair bir haberde sayılara ilişkin şu bilgi yer almaktadır: “bu şekilde tevzi edilecek arsa miktarı 10 milyon metrekareyi bulmaktadır. Tapu alacak aile adedi 70 bini aşmaktadır.” Gecekonduların sayısıysa altmış bin civarındadır.¹⁶⁸ DP iktidarının son yıllarına dek çözüm affı yasaları gecekondulaşmayı engelleyememiştir. Belediyenin uzun bir süredir gecekondulaşmanın “kati surette yasak” olduğunu bildirmesine ve sıkı tedbirler almasına rağmen Çankaya, Altındağ ve Yenimahalle ilçelerinde kaçak inşaatla teşebbüs eden 123 kişi yakalanmış ve cezalandırılmıştır.¹⁶⁹ Cezalandırılan kişiler dışında durumdan memnun olanlar da vardır. Gecekondulaşmanın verilmesi, elektrik ve su dağıtımı, yolların yapımı, otobüs tahsisi “iki yüz bin vatandaş sevindirmiştir.”¹⁷⁰

1950-1960 aralığında DP'nin gecekondulaşma olgusuna yaklaşımı yer yer değişse de genel olarak meseleye bakışı, gecekonduların modern şehircilik ilkesiyle uyumsuz yapılar olması dolayısıyla inşasına izin verilmemesidir. Bu yaklaşım, DP'nin ekonomi, konut ve imar politikasıyla yakından ilgilidir. Hali hazırda mesken olarak kullanılan gecekonduların yıkılmaması, ardından gecekonduların yapımına izin verilmemesi ve belli bir ücret karşılığı halka mesken yapımı şartıyla dağıtılan arsalar iktidar tarafından bulunan çözümlerdir. Belediye öncülüğünde inşa edilen konutlar, kredi yoluyla konut sahibi olma imkânı gecekondulaşma artışı ve kaçak inşaatın önüne geçmek için bulunan diğer çözümdür. Ayrıca, Şenyaplı'ya göre, gecekondular bir yanıla kırdan kente göç edenlerin konut sorununu yöneticilere yüklemekten önce üstü kapalı da olsa çözüm olarak

¹⁶⁶ İlhan Tekeli, *Kent, Kentli Hakları, Kentleşme, Kentsel Dönüşüm*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2011, s.5.

¹⁶⁷ Tekeli, a.g.e. s.14.

¹⁶⁸ *Zafer*, 31 Ocak 1959.

¹⁶⁹ *Zafer*, 30 Eylül 1959

¹⁷⁰ *Zafer*, 30 Ocak 1960

görülmektedir. Bu sebeple gecekonduların inşaa ve yıkım sürecinin iki yönlü olduğu söylenebilir.¹⁷¹

Türkiye, 1950’li yıllardan beri gecekondular sorunuyla karşı karşıya olmasına rağmen gecekondulara yönelik sağıklaştırma politikaları ancak 1960’lardan uygulanmıştır. Daha öncesinde katılımcı bir sürece dayanmayan yöntemler başarısız olmuştur. 1997’ye kadar olan dönemde gecekondular sorun olarak görüldüğü için çözüm de doğrudan yıkım ve gecekondular yerine yapılan sosyal konutlar olarak planlanmıştır. Yıkım faaliyetinin bir servet kaybına neden olması, diğere tutumun da arsa ve konut spekülasyonunu körüklemesi sorunun çözümünü engellemiştir.¹⁷²

2.2. APARTMAN

Ankara’nın nüfusu 1918- 1950 yılları arasında yirmi binden iki yüz seksen altı bine ulaşmış, her iki buçuk senede bir yirmi bin kadar artmıştır. Bu otuz iki senelik sürede yaşanan hızlı nüfus artışı kuşkusuz Ankara’nın başkent olma işlevinden kaynaklanır.¹⁷³ Ankara’da konut sorunu Millî Mücadele döneminde başlamış, şehre gelen askeri nüfus ve bürokratların bir bölümü Taşhan gibi otellerde güç koşullar altında yaşarken bir bölümü de köhne ve bakımsız evlerde, Ankaralı ailelerin yanında konuk edilmişlerdir.¹⁷⁴ Başkent ilan edildikten sonra Ankara’nın nüfus artışında rol oynayanların başında çoğunluğu İstanbul’dan gelen memurlar yer alırken şehrin zamanla çekim merkezi haline gelmesi hemen her yerden büyük bir nüfus akımına yol açmıştır. Bu dönemde bankacılar, gazeteciler, öğretmenler ve yüksek okulların açılmasıyla öğretim üyeleri ve pek çok meslekten kimse Ankara’ya göç etmiştir. Konut, nüfusla eş zamanlı artmadığı için bu dönemden itibaren Ankara’nın en önemli meselesi haline gelmiştir.¹⁷⁵

¹⁷¹ Şenyapılı, a.g.e. s.72.

¹⁷² Hülya Turgut Yıldız, “Türkiye’deki Gecekondular Sorununun Yapısal Analizi ve Bir Sağıklaştırma Modeli Önerisi” 2005, <https://core.ac.uk/download/pdf/67675565.pdf>.

¹⁷³ Mehmet Sarioğlu, “Ankara” Bir Modernleşme Öyküsü, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001, s.79.

¹⁷⁴ Yıldırım Yavuz, “1923-1928 Ankara’sında Konut Sorunu ve Konut Gelişmesi”, *Tarih İçinde Ankara İçinde*, ODTÜ Yayınları, 1984, Ankara, s.235.

¹⁷⁵ Sarioğlu, a.g.e. s.79.

Şehre göç eden memurların karşılaştıkları bu soruna dair çözümleri çeşitlidir. Üst dereceli memurlar tasarrufları sayesinde görece daha kolay konut bulurken küçük memurlar “büsbütün perişan bir vaziyettir.”¹⁷⁶ Taşradan gelenler ise kahvehanelerde, parklarda, inşaatlarda, iş yerlerinde, bekar hanlarında kalmış, iş bulabilenler kentin eski dokusunda kira ile oturmayı denemiş ancak burası da sınırlı olduğu için sonunda altyapısız barakalar inşa etmeye başlamışlardır.¹⁷⁷

“Başkent Ankara’da yoğun bir konut sıkıntısı yaşıyordu. Taşradan Ankara’ya gelenler, iki oda, bir sofayı zor buluyordu. Ankara’ya bekar olarak gelenlere kadın olsun, erkek olsun içinde akşamdan akşama yatılan odacıklar bile kiraya verilirdi. Kış aylarında bu odalara ısınmak için alınan mangallardan ölümler meydana getiren zehirlenmeler sık sık yaşanırdı.”¹⁷⁸

Konut inşasında cumhuriyetin ilk yıllarına ait bir istatistiki bilgi olmamakla beraber yapılaşma bu dönemde başlamış ve 1926’da 405 konut inşa edilmiştir. 1923-1927 arasında yapılaşma eski kentin boş arsalarında ya da kentin dışında yer almaktadır. Kamu yapıları demiryolunun kuzey ve güneyinde yeni ya da yerleşik alanda inşa edilmektedir. İnşa faaliyetleri sürmesine rağmen mevcut alt yapının hem yeni mahallelerde hem de eski Ankara’da yetersiz olması bir başka önemli sorundur. Yapı- sokak ilişkisi, yapılar arasındaki görsel etkileşim ve dolu-boş mekân oranları düzenlenemediği için şehrin büyümesi 1927’de bir karmaşaya dönüşür.¹⁷⁹

1928’de uygulanan Jansen Planı’nda Ankara’da konut inşasına yönelik öneriler bulunmaktadır. Jansen, plana eklediği raporunda apartman türü konut yapımına karşı olduğunu ve konutların üç katı aşmaması gerektiğini vurgulamıştır. Ancak bu dönemde Jansen’in görüşleri etkin olamamış ve apartmanlaşma süreci cumhuriyetin ilk yıllarında başlamıştır. Ankara’da apartmanlar ilk etapta kamu yatırımı ardından özel yatırım aracılığıyla inşa edilmiş, Ulus ve çevresinde yoğunlaşmıştır.¹⁸⁰ 1927’de nüfusu 74.000’e ulaşan Ankara’da üç tür konut tipi bulunmaktadır. İlk tür, Kale ve yakın çevresindeki geleneksel Osmanlı konut dokusudur. Cumhuriyet döneminde bu dokuya yeni bölmeler

¹⁷⁶Abidin Mortaş, “Ankara’da Mesken Meselesi” *Arkitekt*, 1943, sayı 11-12, s.239.

¹⁷⁷ Şenyapılı, a.g.e., s.184.

¹⁷⁸ Haydar Köprülüoğlu, *Gün Aşımı*, Tuna Matbaacılık, Ankara, 2004, s.300.

¹⁷⁹ Gönül Tankut, *Bir Başkentin İmarı*, Anahtar Kitaplar, İstanbul, 1993, s.44.

¹⁸⁰Gülsüm Nalbantoğlu, “1928-1946 Döneminde Ankara’da Yapılan Konutların Mimari Değerlendirmesi”, *Tarih İçinde Ankara Eylül 1981 Seminer Bildirileri* İçinde, ODTÜ Yayınları, Ankara, 1984, s.258.

eklenmiş ve kiralık oda sayısı artmıştır.¹⁸¹ Bu geleneksel dokunun içine sızan yeni ve ikinci tür konut dört beş katlı ve Ankara'nın rant amaçlı ilk apartmanlarıdır. ¹⁸² Üçüncü tür konut tipi ise bahçeli ev tipinde ve ayırık düzenli memur konutlarıdır. Orta ve üst gelir grupları için Sıhhiye ve Kızılay arasında Bulvar'ın doğu ve batısında bir ilki katlı bahçeli evlerle üst gelir grupları için daha güneyde Bulvar'ın doğu yakasında lüks villalar yapılmıştır. 1927'de henüz boş olan bu semtlerdeki konutlar yüksek bahçe duvarlarının arkasında, Kızılay ve Sıhhiye'ye uzanan bir sessizliğe gömülmüşken Ulus, şehrin ticari ve yönetim merkezi olarak canlılığını korumaktadır. ¹⁸³

Bu dönemde memurların konut sorununa çözüm için kimi adımlar atılmıştır. Örneğin, bazı kamu kuruluşları ve belediye aracılığıyla memurlar için inşa edilen konut ve lojmanlar, artan ev kiralari karşısında memurlara verilen 'pahalılık zammı' ve 1944'te çıkarılan Memur Konutları Yasası ve konut yapımına ayrılan bütçe bunlar arasındadır. Memur Konutları Yasasıyla ödeneğin büyük kısmı Ankara'da memur konutları yapmak için ayrılmıştır.¹⁸⁴ Konut sorunun kooperatifler aracılığıyla çözülmesi de bu yıllara rastlar. 1934'ten itibaren devlet teşvikiyle ortaya çıkan "konut kooperatifleri" modeli Ankara'da "bireysel girişim" den sonra ikinci konut inşa etme yöntemi olmuştur. ¹⁸⁵ 1934'te Türk Kooperatifçilik Kurumu ve devlet teşvikiyle ilk konut kooperatifi kurulmuştur. Evsiz memurları ve benzer durumda olanları ev sahibi yapmak amacıyla kurulan kooperatifin ortakları büyük kısmı bakanlık, banka ve resmi kurum memurlarından oluşmaktadır. Bahçelievler Yapı Kooperatifi bu yıllarda devletin ve yapı kooperatiflerine katkısı adına en iyi örneklerden biridir. ¹⁸⁶ Kredi sorunu daha kolay çözülen kooperatifler, Ankara'da üst-orta ve üst gelir grubunun ödeme güçlerini fazla zorlamadan, diğer semtlere göre yüksek çevre ve yapı standardı yaratmıştır.¹⁸⁷ 1934'te başlayan süreçle birlikte kısa zamanda çok sayıda konut yapılmıştır. Bunda en büyük etken devlet ve belediyenin kooperatif kuranların yanında olması, kooperatiflerin çok ucuza, m2si iki buçuk kuruştan arsa sahibi olmasını sağlamasıdır. Bahçelievler bu anlamda devletin ve belediyenin 1945'e kadar kurulan kooperatiflere vereceği destek için

¹⁸¹ Tankut, a.g.e. s.53.

¹⁸² Nalbantoğlu, a.g.m. s.260.

¹⁸³ Tankut, a.g.e. s.54.

¹⁸⁴ Sarioğlu, a.g.e. s.84.

¹⁸⁵ Cengizkan, a.g.e. s.157.

¹⁸⁶ Sarioğlu, a.g.e., s.90-91.

¹⁸⁷ Cengizkan, a.g.e. s.157.

de öncü sayılabilir.¹⁸⁸ Altan Öymen, anılarında ailesinin mali sebeplerle Bahçelievler'deki müstakil evlerini kiraya verip apartmana taşınma sürecinden bahseder. Öymen başlangıçta kişisel gibi duran bu süreci, Ankara'da 1950'lere dek değişen konut tipi ve apartman sayısındaki artışı hatırlatarak anlatır:

“1930'lar ile 1950'ler arasında, Ankara'da konutla ilgili değer yargıları çoktan değişmişti. 1930'larda, eski ahşap evlerden yeni yapılan modern apartmanlara taşınmak moda olmuştu. Biz de -1938'de- o modaya uyuştuk. Ama sonra -1940'larda- bahçe içindeki müstakil bir evde oturmanın daha iyi olduğunu anlamıştık. Bahçelievler'deki evimizden çok memnunduk. (...) Şu gerçek ortadaydı: 1950'lere kadar yeni apartmanlar hızla çoğalmıştı. Zamanla inşaat kaliteleri düşmüş, daireleri küçülmüştü.”¹⁸⁹

Konut kooperatifleri için kredi desteği sağlayan kurum Emlak Eytam Bankası'dır. Bankanın tarihi Cumhuriyetin ilk yıllarına dayanır. Emlak ve Kredi Bankası 1946'da 4947 sayılı yasayla daha önce kurulan Emlak ve Eytam Bankası'nı da devralarak konut sahibi olmayanlara düşük maliyetli konut inşa etmek için kurulmuştur. Bankanın bir diğer amacı, Yapı Tasarruf hesabı olan kişilerle konut kooperatiflerine kredi sağlamaktır. 1940-1950 aralığında bankanın Ankara'daki en önemli projesi Saraçoğlu Mahallesinin inşasıdır.¹⁹⁰ 1944'te Memurin Meskenleri İnşası hakkında çıkarılan 4626 sayılı yasayla yapımını Emlak ve Eytam Bankasına bağlı Emlak Yapı Limited Şirketi'nin üstlendiği ve inşasına 1945'te başlanan Saraçoğlu Mahallesi 240 günlük bir sürede 150 konutluk kısmı iskana açılmış, projenin kısa sürede gerçekleşmesi ise Emlak ve Eytam Bankası için dönüm noktası olmuştur.¹⁹¹ Banka 1947-1955 aralığında inşaat işlemlerini gerçekleştirmek için ikisi İstanbul biri Ankara'da olmak üzere üç şirket kurmuştur. 1955'te Ankara'da kurulan şirket Ankara İmar Limited şirkettir. 1940-1950 aralığında konut kooperatifleri orta ve alt gelir gruplarının hâkim yerleşme biçimlerinden birini oluşturmaktadır. Yüksek arsa ve inşaat fiyatları karşısında orta sınıf için tek çözüm ekonomik ve sosyal olanaklarını kooperatif yoluyla birleştirip inşaat olanaklarını artırmaktır.¹⁹²

¹⁸⁸ Ruşen Keleş, “Türkiye’de Konut Kooperatifçiliği” *Konut Kooperatifçiliği Semineri* içinde. Yorum Matbaacılık Ankara, 1982, s.24.

¹⁸⁹ Altan Öymen, *Öfkeli Yıllar*, Doğan Kitap, İstanbul, 2009, s.11.

¹⁹⁰ Şenyapılı, a.g.e. s.145-146.

¹⁹¹ Özcan Altaban, “Cumhuriyetin Kent Planlama Politikaları ve Ankara Deneyimi” *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık*, Ed. Yıldız Sey, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s.48-49.

¹⁹² Şenyapılı, a.g.e. s.122.

Yapı Kooperatiflerinin amacı, ortaklarına az bir külfet yükleyerek ödeyebilecekleri taksitlerle evleri ucuza inşa etmektir.¹⁹³ Türkiye’de 1934’te başlayan konut kooperatifçiliği üç döneme ayırmak mümkündür. Birinci dönem “bahçeli evler” dönemi, ikinci dönem “bahçeli kent” olarak adlandırılan apartmanların arttığı dönem, üçüncü dönem ise “toplu konut” inşa dönemidir.¹⁹⁴ 1935 ve 1944 yılları arasında Türkiye’de kurulan 50 konut kooperatifinden 22’si Ankara’da kurulmuştur.¹⁹⁵ 1945’te 22 konut kooperatifinden ancak 7’si konutları tamamlamış, 9’u arsa almış ve inşaatla başlamış, 6’sı ise arsa alamamıştır. Konut kooperatifleri daha çok iş yerinden kaynaklanan bir örgütlenmeye dayanır. Bu durum, ekonomik olanakların ve ortaklar arasında güven duygusunun sağlanması açısından önemlidir. Kooperatifler bu dönemde iskân alanı dışında kalan en yakın yeri seçip belediyeyi hizmet için zorlama yolunu seçmişlerdir.¹⁹⁶ 1950’lere dek konut ya sınırlı, tekil mimar müşteri ilişkilerinin ya da özgül bir grubun, örneğin devlet memurlarının barınma ihtiyaçlarını karşılamak için yapılan özel devlet ya da hayırsever teşebbüslerin sonucu olarak inşa edilmiştir. Bozdoğan’a göre, bu dönemde yeni bir hayat tarzını temsil etmesi beklenen mesken, modern bir toplumun piyasa mekanizmaları içinde üretilmiş anonim bir meta değildi. Bu anlamda evlerin “modern” bir görünümü olsa ve “modern” hayat tarzlarını çağrışırsa bile, toplumsal ve tarihsel bir modernliği temsil etmemektedir.¹⁹⁷

2.2.1. 1950’li Yıllarda Konut Sorununun Çözümüne Yönelik Atılan Adımlar

Nüfusu artan ve hareketlenen tüm modern toplumlarda konut inşası baskın bir imar unsuru haline geldiği için Türkiye’de 1950 sonrasında imar faaliyetlerinin değişimini anlamak için ilk kez konuta bakmak gerekecektir. Konut 1950’lere dek modern bir formatta tasarlanıp yeni bir yaşam biçimini temsil ederken bu yıllardan

¹⁹³ Abidin Mortaş “Az Para ile Ev Yapmak ve Bizde Kooperatifçilik” *Arkitekt*, 1944-03-04 (147-148) s.90.

¹⁹⁴ Özüekren’den akt. Varol ve Elibol, “İnşadan İskâna Ortak Mekânların Değişimi: 1950-1980 Yılları Arasında Ankara’da İnşa Edilen Kooperatif Yapıları Üzerinden Bir Araştırma” *Megaron*, 2021. Cilt:16 Sayı:3 s.490.

¹⁹⁵ Ural’dan akt. Şenyapılı, a.g.e. s.123.

¹⁹⁶ Şenyapılı, a.g.e. s.124.

¹⁹⁷ Sibel Bozdoğan, *Modernizm ve Ulusun İnşası: Erken Cumhuriyet Türkiye’sinde Mimari Kültür*, Metis Yayınları, İstanbul, 2015, s.215.

itibaren kitlesel ihtiyacını karşılamak için ve bir piyasa içinde inşa edilmeye başlanmıştır. 1950’li yıllarla birlikte inşa edilen konutlar, her biri farklı bir sosyal sınıfın ihtiyacını karşılayacak şekilde tasarlanmıştır. Kitlesel konut ihtiyacı toplumun tüm kesimlerinin imkanlarını seferber ettiği, bu imkanlar ölçüsünde kentsel ranttan pay almayı garantiledikleri bir süreç içinde gerçekleşmiştir.¹⁹⁸

Konut, Demokrat Parti iktidarına tek parti döneminden miras kalan sorunlardandır. Sorunun çözümüne yönelik uygulanan politikaların Tek Parti döneminde uygulanan politikalarla benzer ve farklı yönleri vardır. Zafer’de 1953’ün ilk günlerinde, 1952’nin inşa raporunu sunan haberde konut sorununda önemli bir aşama kaydedildiğini ve bu yılın geçmiş yıllara göre en faal inşaat yılı olduğu aktarılır. Habere göre bu yıl içinde farklı semtlere toplam sekiz yüz kırk yedi ev ve her biri ortalama altı daireli üç yüz elli altı apartman yapılmış, böylece uzun süredir devam eden mesken sorunu “umumi bir ferahlığa kalbolmuştur.”¹⁹⁹ 1953 ve 1954’te inşa faaliyetleri devam ederken “mesken davasının halli” için Emlak ve Kredi Bankası ilk adrestir. Bankanın sermayesi üç yüz milyona, bugüne kadar verdiği yüzde yetmişlik kredi desteği de yüzde doksana çıkarılır. Böylece vatandaşın kredi aracılığıyla ev sahibi olma imkânı artar.²⁰⁰ Emlak Kredi Bankası aralarında apartmanların da olduğu inşa projelerine sağladığı finansmanla özellikle muhalif basının dikkatini çekmiştir.²⁰¹ Bankanın 1950-1952 yılları arasında kredi desteğini artırması konut sorununun çözümü için yeterli değildir. Kredinin katlanarak artmasından daha önemli olan kredilerin sosyal adalete uygun dağıtılmasıdır. 1950’den itibaren kredi desteğiyle birlikte inşa maaliyetleri de artmış, bu durum verilen krediyi eritmiştir.²⁰² Emlak ve Kredi Bankasının sermayesinin artışı dışında geç de olsa konut sorununun pazar ve yasaların örgütlenme sorunu olduğu anlaşılmış; 1952’de Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesine bağlı İskan ve Şehircilik Enstitüsü kurulmuş, 1957 Yücel- Uybadin Planının yürürlüğe konmuş, 1958’de inşa etkinliklerini düzenlemek denetlemek üzere İmar Vekaleti kurulmuş ve kamu, bankalar ve sigorta fonu aracılığıyla konut sektörünü desteklemeye başlamıştır.²⁰³

¹⁹⁸ İhsan Bilgin, “Modernleşmenin ve Toplumsal Hareketliliğin Yörüngesinde Cumhuriyetin İmarı” 75 *Yılda Değişen Kent ve Mimarlık*, Ed. Yıldız Sey, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s.263.

¹⁹⁹ *Zafer*, 4 Ocak 1953.

²⁰⁰ *Zafer*, 1 Temmuz 1953.

²⁰¹ Zeki Sayar “Bizde Mesken Finansmanı” *Arkitekt*, 1952, sayı 9-10, s.165.

²⁰² Zeki Sayar, “Mesken Davasında Devletin Yardım ve Rolü”, *Arkitekt*, 1953sayı 5-6, s.69-70.

²⁰³ Cengizkan, a.g.e. s. 160.

Adnan Menderes 1953'te yaptığı bir açıklamasında Emlak Kredi Bankası Kanunu'nun mesken sorununun çözümünde tek adres olmadığını, daha büyük ölçekte ve ülke ekonomisinin imkanlarına bağlı olduğunu belirtir. Bu da imkanları genişletmekle mümkündür. Menderes, bunun halihazırda her sahada yapıldığını, artan inşaa faaliyetlerinden de anlaşılabileceğini söyler. Menderes'in "nispi refah devri" dediği son üç yıllık dönemde inşaa faaliyetleri "memleket tarihinde misli görülmemiş bir genişlikte devam etmektedir." Yine kendi ifadesiyle "Türkiye baştan başa inşaa halindedir." Menderes, uzun inşaa övgüsünün ardından o dönem için alışılmış bir Tek Parti ve Demokrat Parti karşılaştırması yapar ve Demokrat Parti iktidarının henüz üçüncü yılında konut sorununun neredeyse çözüldüğünü ifade eder: "Üç sene evvel Ankara'da 2 3 odalı bir kiralık daire bulmak imkânı yokken bugün 2 3 bin daire kiracı beklemektedir. Bu kadar basit bir müşahede dahi bize inşaatın seyri hakkında bir fikir verebilir."²⁰⁴

1954'teki bir haberde bu kez 1953 ile 1954 yılının ilk beş ayında yapılan inşaat başvuruları karşılaştırılır. Habere göre, 1954 yılı Belediyeye inşaat izni için pek çok başvurunun yapıldığı bir yıldır. En fazla inşaat ruhsatı ise ev ve apartman yapmak için alınmakta ve bunu sırasıyla dükkân garaj ve otel takip etmektedir. 1954 senesinin Mayıs ayına kadar alınan ruhsatlar; 583 ev, 241 apartman, 27 dükkân, 34 garaj, 9 otel, 5 işhanından oluşmaktadır. 1953'te alınan ruhsatlar ise ev için 862, apartman için 306, dükkân için 33, garaj için 45 otel için 9'dur. Haberin iddiası, başvuruların bu denli artışının Ankara'daki mesken sorununu önceki senelere göre önemli oranda azalttığı yönündedir.²⁰⁵ Aynı yıl Belediye İmar Müdürü Talat Özışık, Ankara'nın imarına dair gazeteye geniş bir izahat verir. Açıklamasının sonunda mesken sorununa değinen Özışık, 6188 sayılı kanun gereğince belediyeye devredilen arsalar içinden mahalle, kooperatif ve blok apartman yapmaya elverişli sahaları heyet halinde incelendiğini ve üç bin ev yapmaya en uygun yerin Akköprü civarındaki Varlık mahallesi olduğunu aktarır. Açıklamaya göre elverişli diğer sahalar; Keçiören civarındaki Aktepe, Etimesgut'ta Macun, Gülveren'de Süleymanbey Mezarlığı'dır. Hazineden devralınacak parsellere kat mülkiyeti esasına göre blok apartmanlar yapılacak. Mahalle kurmaya elverişli parseller de müracaat eden kooperatiflere verilecektir. ²⁰⁶ Özışık'ın açıklamasını takip eden

²⁰⁴ *Zafer*, 14 Temmuz 1953.

²⁰⁵ *Zafer*, 20 Mayıs 1954.

²⁰⁶ *Zafer*, 25 Şubat 1954.

yıllarda inşa edilecek blok apartmanlar, kooperatif ve İşçi Sigorta Kurumu evleri gazetede konut sorununun çözümü olarak sunulur. Siyasilerin gazetede ki açıklamalarından anlaşılan ise konutların bir bölümü belediye tarafından gecekonduları yıkılanlara, bir bölümü de orta sınıfın konut sorununa çözüm olarak tahsis edilecektir.

1950-1960 aralığında ise konut kooperatifleri kat mülkiyeti kanununun tanınmasıyla artmış ve Ankara’da bu dönemde 200 kadar yapı kooperatifi kurulmuştur. Bir önceki dönemde olduğu gibi ekonomik olanakları sınırlı olan kooperatifler iskân sınırı dışında yer seçip bu alanın sınır içine alınması için baskı kurmuştur. Ancak kent dışında konutlaşma maliyeti altyapı açısından yüksek olduğu için Belediye sınırlı bir hizmet sunmakta, ortakların gerekli altyapıyı sağlamasını beklemektedir. Bu aralıkta seksen sekiz konut kooperatifi imar idare heyetine başvurmuştur.²⁰⁷ 1956’da İş Bankasının Kavaklıdere Güvenevler’de kurduğu ikramiye mahallesi şehre yirmi dört ev ve ikişer daireli, bodrumlu beş apartman kazandırmıştır. Bir sonraki sene bankanın aynı semte on apartman daha inşa etmesi planlanmaktadır.²⁰⁸ (Bkz Ek 1) 1957’de kooperatifler aracılığıyla inşa edilecek ilk konut, Meydan Müdürlüğü İşçileri Yapı Kooperatifi tarafından Kavaklıdere’de inşa edilecek blok apartmanlardır.²⁰⁹ Aynı yıl daha büyük çapta bir konut projesinin de temeli atılır. İncesu mevkiinde Hizmet Yapı Kooperatifi tarafından inşa edilecek 96 dairelik apartman, habere göre İstanbul Hilton otelinden daha büyük bir yapı olacaktır.²¹⁰ (Bkz. Ek 2) Kooperatifler aracılığıyla konut üretiminin arttığı bu yıllarda kısıtlı inşaat malzemesi, sınırlı teknoloji ve ucuz olma ilkesiyle çeşitli yerlerde Subay Evleri projesine girilmiştir.²¹¹ Milli Müdafaa Vekaletince 1955’ten itibaren başlatılan bu projeye 1958’e dek geçen “çok kısa bir zamanda mühim inkişaflar kaydedilmiş ve çok müspet neticeler alınmıştır.” Proje için ayrılan beş milyon liralık bütçe on milyona yükseltilmiştir.²¹²

²⁰⁷ Şenyapılı, a.g.e. s.224-226.

²⁰⁸ Zafer, 16 Ocak 1956

²⁰⁹ Zafer, 24 Ağustos 1957

²¹⁰ Zafer, 11 Eylül 1957

²¹¹ Ali Cengizkan, “1950’lerden Bir Konut Kooperatifi: Ankara Ucuz Subay Evleri” *Modernin Saati* İçinde, s. 161.

²¹² Zafer, 13 Ocak 1958.

2.2.1.1. İşçi Evleri

Konut kooperatifleri çatısı altında inşa edilen İşçi Sigorta Kurumu evleri 1946'dan beri gündemdedir. İşçi konutları sorununa dair çeşitli yasalar çıkarılmış ve yine 1946'da kurulan Sosyal Sigortalar Kurumu aracılığıyla kredi desteği sağlanmaya çalışılmıştır. Ancak faiz oranının yüksek ve ödeme koşullarının zor oluşu sebebiyle özellikle düşük gelirli işçilerin fondan yararlanmasını zorlaştırmıştır.²¹³ Sosyal Sigortalar, aynı yıllarda kurulan Çalışma Bakanlığıyla birlikte işçilerin kuracakları konut kooperatifleri için topladığı primin belli bir oranını konut kredisi olarak verme uygulamasını başlatmıştır.²¹⁴ 1950'de yürürlüğe giren İhtiyarlık Sigortası Kanunu'yla bu sigorta koluna ait primlerin en çok %20'si ipotek karşılığı olmak üzere işçi konutları yapımına ayrılabilmiştir.²¹⁵ SSK, Emlak ve Kredi Bankasından farklı olarak yalnızca konut kooperatifi ortaklarına kredi vererek kooperatif örgütlerinin tabanını genişletmiştir.²¹⁶ 1955'te Zafer'de İşçi Sigorta Kurumu evlerinin inşası sürdüğüne dair bir habere göre, işçilerin sıhhi ve rahat meskenlerde ikamet etmeleri halinde sosyal sigorta risklerinin de kısmen azalacağı göz önüne alınarak ihtiyarlık sigortası fonundan faydalanılmaları ve bu sayede elverişli birer meskene sahip olmalarının önü açılmıştır. Bu karara göre sigortalılara mesken inşası için gayrimenkul değerinin yüzde seksenine kadar olan borçlanma oranı yüzde doksana çıkarılmıştır. Borç verilecek tutarın tespiti ise daha önce net ücret üzerinden yapılırken bu tarihten sonra brüt ücret esas alınacaktır.²¹⁷ İşçi Sigortalıları Kurumu'nun 1950'lerdeki ilk işçi konut projelerinden biri, MKE silah fabrikası işçileri için yapılacak konutlardır. 1954'te Sendikanın öncülüğünde DDY Hastanesi civarında yapılması karar verilen yedi yüz işçi meskeninin temeli atılmış, proje için işçi sigortalıları kurumu tarafından on üç milyon liralık yardım yapılmıştır.²¹⁸ Benzer bir proje 1957'de de uygulanmıştır. Bu yıl, Varlık Mahallesi'nde inşa edilen ve beş yüz dört daireyi içeren on dokuz blok apartmandan oluşan işçi sitesinin inşası sürmekte ve site inşası tamamlandığında işçiler ve aileleri birlikte düşünüldüğünde binlerce vatandaşın mesken ihtiyacı karşılanacaktır.²¹⁹

²¹³ Bilgin, a.g.m. s. 287.

²¹⁴ Keleş, a.g.m. s.25.

²¹⁵ Ruşen Keleş, "Türkiye'de İşçi Konutları Sorunu" Sosyal Siyaset Konferansları-2, s.22.

²¹⁶ Aydın, Emiroğlu vd. a.g.e. s.535.

²¹⁷ Zafer, 26 Mayıs 1955.

²¹⁸ Zafer, 25 Eylül 1954.

²¹⁹ Zafer, 6 Eylül 1957.

2.2.1.2. Varlık Mahallesi ve Gülveren’de İnşa Edilen Apartmanlar

1958’de Varlık Mahallesi ve Gülveren ’deki apartmanların inşası büyük ölçüde tamamlanır. Gülveren’de yüz otuz iki daire diğer semtlerde evleri yıkılan vatandaşlara kura yoluyla tahsis edilirken dairelerin bir bölümünün ise meskensiz, Ankara’da bir iş yerinde çalışan, eşi ve çocukları üzerinde ev ve arsa bulunmayan işçilere tahsis edilmesi kararlaştırılır. ²²⁰ İşçi Sigorta Kurumu Umum Müdürlüğü tarafından inşa edilen Varlık Mahallesi, bu dönemde evleri şehrin farklı semtlerinde istimlak sahasında yer alan kişilere alternatif olarak apartmanların inşa edildiği bir yer olmanın yanı sıra orta sınıfın konut sorununa çözüm ve Bulgaristan göçmenleri için ayrılan bir yerdir. Mümtaz Faik Fenik, radyo konuşmasında Varlık Mahallesi’ne inşa edilen konutlara dair şu açıklamayı yapar:

“Bilmem içinizde Varlık mahallesini görmeyenler var mı? Varsa elbette onların da yolları bir gün bu tarafa düşer. O zaman eskisiyle yenisini daha iyi mukayese yapmak imkanını pekâlâ bulurlar. Burada satranç tahtası tertibinde muntazam 334 ev yapılmış ve şimdilik 260 tanesine 260 aile yerleştirilmiştir. (...) Eğer bir gün yolunuz Yenimahalle’ye düşerse büyük demir köprünün sağ tarafına bakınız. Yeni ve modern bir site göreceksiniz. İşte burası Varlık Mahallesidir. Buraya evsiz kalanların yeni yuvası da denebilir.”²²¹

Gazetede semtin yeni sakinleriyle yapılan kısa bir röportaj aracılığıyla görüşleri aktarılır:

“73 yaşındaki Güllü Hoşdere, çeşmeden doldurduğu güğümü yere bıraktıktan sonra:

‘Allah’ dedi devlete ve millete zeval vermesin. Bizim başımızı buldu getirdi buraya yerleştirdi. Ne nimettir bu. Daha ne isteriz ki?

Bulgaristan’dan göçmen gelen bir aile reisi olan Mehmet Efendi de bahçesini düzeltmekle meşguldü. Onun da rahatını sorduk.

-‘Rahat değiliz desek’ dedi, nankörlük olur. Ankara’da bizim evlerin aynısını 150-200 kâğıttan aşağıya kiraya vermezler. Hani içimizde nankörler yok değil, ama onlarınki nankörlük değil, görmemezlik. Nesi var şu evlerin, banyosuna kadar düşünüp yapmışlar. Allah devletten, milletten razı olsun bizi rahata kavuşturdu.”²²²

²²⁰ Zafer, 25 Aralık 1958.

²²¹ Zafer, 15 Mart 1959.

²²² Zafer, 30 Mayıs 1957.

Mümtaz Faik Fenik aynı yıl İşçi Sigorta Kurumu tarafından Yenimahalle, Etlik, Kızılırmak, Çankaya, Ayrancı ve Çiftlik yolunda yapılan konut ve blok apartmanlardan da söz eder:

“Şimdi Varlık Mahallesinden biraz ileri doğru gidin. Yani Yenimahalle’ye doğru. Burada da büyük blok apartmanların inşa halinde olduğunu görürsünüz. Bunları İşçi Sigortaları Kurumu yapmaktadır. Bu apartmanlar da gecekonduların davasının mühim bir kısmını halledecektir. Gecekondular yola gidenler buraya iskân edilecektir. Bu blok apartmanlar beş yüz dairesi ve dört tip üzerine yapılmaktadır. Diğer taraftan Emlak Kredi Bankasıyla İşçi Sigortaları Kurumu daha birçok yerlerde işçi meskenleri inşa ettirmiş veyahut inşasına başlamıştır. Etlik’te, Kızılırmak’ta, Çankaya’da, Ayrancı semtlerinde Çiftlik yolu üzerinde birçok meskenler, blok apartmanlar yapılmaktadır. Hepsi 533 dairedir. Emlak Kredi Bankası bu iş için kesenin ağzını açmış, 9 milyon liraya yakın kredi sağlamıştır.”²²³

Öte yandan Mamak’ta genişletilen yollar sebebiyle Gülveren semtindeki evlerin istimlakine başlanmış, burada yaşayan sakinlere kendilerine yer aramaları bildirilmiş ve bir kısmı Varlık Mahallesine inşa edilen apartmanlara yerleştirilmiştir. Ulucanlar Caddesi’ndeki istimlak sebebiyle evsiz kalan yurttaşların bir kısmına yine Varlık Mahallesindeki evler tahsis edilmiştir. Gülveren’de inşa edilen apartmanlar ise iki bin altı yüz elli daireden oluşacak ve inşası tamamlandığında Türkiye’nin en büyük apartmanlarından biri olacaktır.²²⁴ Gazetedeki açıklamadan Gülveren’de inşa edilen konutların doğrudan gecekonduları yıkılan yurttaşlara tahsis edildiği anlaşılmaktadır:

“Geçenlerde Gülveren ’den geçiyordum. Şu asri mezarlığın hemen solunda Mamak sırtlarındaki mahalleden burada büyük bir sahada emlak kredi bankası 65 tane münferit ev yaptırmıştı. Halk bizim iki üç araba oradan geçtiğimizi görünce önümüzü kesti. Nasıl diye sorduk. Memnun musunuz? Sormaya hacet yoktu. Çünkü memnurluk yüzlerinden okunuyordu. Bu iki yatak odalı, temiz, beton meskenler de harap gecekonduları yıkılanlara tesis edilecektir. Şimdi bu evlerin hemen yakınında 1500 daireden mürekkep blok apartmanlar yapılacaktır. Bunun için gereken saha ayrılmıştır. İlk parti olarak 500 dairenin inşasına girişilecektir. (...) Bu binalar da dörder katlıdır. Her dairede büyük bir yemek odası, bir oturma odası, bazılarında bir, bazılarında iki yatak odası bulunacaktır. Her dairede ayrı hela, ayrı yıkanma yeri var. Bu yeni mahallenin 15 milyon liraya mal olacağı hesap edilmiştir.”²²⁵

²²³ Zafer, 27 Temmuz 1957.

²²⁴ Zafer, 30 Mayıs 1957.

²²⁵ Zafer, 27 Temmuz 1957.

Ankara’da nüfus artışıyla beraber konut sorunu, cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren belirgin bir hale gelmiş ve 1950’li yıllarda şehrin farklı semtlerine inşa edilen site ve blok apartmanlar, işçi evleri inşası ve konut kooperatifleri aracılığıyla sorun çözülmeye çalışılmıştır. İnşa edilen apartmanlar ve kurulan kooperatifler farklı sınıfların konut ihtiyacını karşılamaktadır. Konut sahibi olabilmek için kredi sağlayan ve Demokrat Parti’nin “her vatandaş mesken sahibi olabilecek” vaadini gerçekleştirmek için işaret ettiği ilk kurum ise Emlak ve Kredi Bankası’dır. Gazetede aktarılan veriler ve siyasilerin açıklamaları konut sorununun büyük ölçüde çözüldüğünü gösterse de konut, nüfusla eş zamanlı artmadığı için hem 1950’lerde hem sonraki yıllarda çözümü için çeşitli yollar denenmiş ve gündemdeki yerini korumuştur.

3. BÖLÜM: MEYDAN VE İŞ HANI

3.1. ULUS MEYDANI

Ulus Meydanı'nın oluşum süreci imparatorluğun sosyal ve ekonomik yapısında değişimlerin hızlandığı bir döneme rastlar. Meydana adını veren Taşhan Oteli yapılmadan önce Ulus bir meydan olarak anılmaz. Karaoğlan'ın ticaret merkezi olarak gelişmesi, Taşhan'ın üst kısmına inşa edilen yeni hükümet merkezi ve demiryolunun gelişi (1893) ve istasyonu buraya bağlayan taşıt yolunun önem kazanması yeni merkezin bu yöne doğru kaymasını sağlamıştır.²²⁶ Demiryolunun merkeze etkileri tarım ürünlerinin depolanması, ticaretin önem kazanması ve demiryoluyla şehrin bağlandığı yerde yeni bir merkezin gelişimi, dükkân ve mağaza sayılarının artışı olarak sıralanabilir.²²⁷ 1893'te Bank-ı Osmani (Osmanlı Bankası) şubesi, 1895-1902 yılları arasında iki yüzden fazla mağaza ve Taşhan'ın açılmasıyla meydanın bu kesimi hızlı bir gelişme içindedir. Karaoğlan Çarşısı da bu gelişimin merkezidir. Ulus'ta 19. Yüzyıl sonu ile 20. Yüzyıl başlarında ticari ve sınai faaliyetler gelişirken meydanda Hükümet Konağı, Telgrafhane, Kışla, hastane gibi kamu yapılarıyla hamam ve çeşme gibi sosyal yapılarla eğitim yapıları, dini yapılar, bulunmaktadır.²²⁸ Yeni hükümet merkezi ve Karaoğlan Çarşısı'nın kesiştiği noktaya inşa edilen ilk yapı, bugün yerinde Ulus İşhanı'nın olduğu Darülmuallimin, erkek öğretmen okuludur.²²⁹ O dönemde düzenlenen bir diğer alan ise Darülmuallimin binasının karşısındaki Şehir Bahçesi'dir. Yalım'a göre yapılan her resmi bina imparatorluğun batılılaşma hareketinin bir yansımasıdır. Ancak İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kulüp binası batılılaşma ve ilerleme çabasının yansıması ve Türk kimliğinin dayandığı geçmiş hatırlatması sebebiyle bu çerçevenin hem içinde hem dışındadır. Meydan 1919-1923 yılları arasında milli mücadelenin yönetim merkezi konumundadır. Millî mücadelenin kazanılması ve Cumhuriyetin kurulmasıyla beraber ulus devlet kimliğini dayandıracak geçmiş ve başlangıç noktasıdır.²³⁰ Bu dönemde meydan, toplantıların da sahnesidir.

²²⁶ İnci Yalım, "Ulus Devletin Kamusal Alanda Meşruiyet Aracı: Toplumsal Belleğin Ulus Meydanı Üzerinden Kurgulanma Çabası" *Ankara'nın Kamusal Yüzleri*, Der. Güven Arif Sargın, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017, s.173.

²²⁷ Mehmet Tunçer, *Ankara Şehir Merkez Gelişimi (14.-20. YY)* Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001, s.70.

²²⁸ Tunçer, a.g.e, s.72.

²²⁹ Yalım, a.g.e, s.173.

²³⁰ Yalım, a.g.m, s. 176- 177.

1920’de Meclis büyük bir törenle açılmış ve inşasına 1915’te başlanan ve tamamlanmayan İttihat ve Terakki kulübü binası ilk meclis binası olarak kullanılmıştır. Yalım’a göre bu tarihten itibaren meydanda “bir eşik noktasına gelinmiştir.”²³¹ Cumhuriyet’in ilk yıllarında yeniden düzenlenen Ulus Meydanı, Ulus Heykelini de içeren yeni yapı ve ticarethanelerle başka bir çehre kazanır. Taşhan ve Ulus Meydanı adını alan meydan bu dönemden itibaren yalnızca Ulus’un merkezi için değil merkezin çevresindeki idari ve ticari alan için de kullanılır.²³² O yıllarda özellikle Taşhan’ın karşısındaki Hakimiyet-i Milliye, yani Ulus Meydanı Ankara’nın bir nirengi noktasıdır.²³³

Meclis’in açılmasıyla Ankara’da çoğunluğu İstanbul’dan gelen memur, vekil, bürokrat, asker ve gazetecilerden oluşan yeni bir sınıf meydana gelmiştir. Bu sınıf, imkanların yokluğu sebebiyle Osmanlı döneminde inşa edilen resmi binaları kendi kurumlarını yerleştirmek üzere kullanmıştır. İttihat ve Terakki Kulüp binası Meclis, hükümet konağı Bakanlıklar, Darülmualimin de misafirhane olarak kullanılmıştır. Şehir bahçesi ise vekil ve bürokratların dinlenme yeri, halkın da törenleri, toplantıları, yürüyüşleri takip ettiği bir alandır.²³⁴ Bu yapılar meydanda imparatorluğun son döneminde başlayıp erken Cumhuriyet döneminde devam eden batılılaşma hareketi için bir fon yaratmıştır. Yeni rejimle sosyal yaşamda uygulanmak istenen ancak meydandaki Avrupalı restoran ve otellerle mümkündür. Taşhan Oteli ve Karpiç Restoran modernleşme projesinde temsil edilen sosyal yaşantının örneklerinin görüldüğü ilk mekanlardır.²³⁵ 1927’den sonra meydanın gelişimi bu tarihten sonra hızlanmış Anafartalar Caddesi’nin sağında yer alan dükkanlar yıkılmış ve yerine Taşhan’ın karşısında yer alan İstanbul Pastanesi ve İstanbul Oteli inşa edilmiştir. Karaoğlu Çarşı Caddesi (Anafartalar) bu dönemde iki tarafı han, otel, mağaza ve pastane gibi şehrin sosyal ve kültürel gereksinimlerini karşılayacak mekanların yer aldığı bir yer olarak gelişmiştir.²³⁶ Yine 1927’de meydana yerleştirilen Zafer Anıtı ise bu yıldan itibaren Ulus’un sembolü olmuştur. 1935’te yıkılan Taşhan’ın yerine Sümerbank binası inşa edilir. Cumhuriyet’in ilk yıllarında Ankara’da kamusal

²³¹ Yalım, a.g.m. s.178.

²³² Güven Dinçer, “Ulus’tan Samanpazarı’na Anafartalar Caddesi’nin Öyküsü” *İdealkent*, sayı 11, 2014, s.37.

²³³ M. Nazmi Özalp, *Bir Başkentin Anatomisi 1950’lerde Ankara*, Hazırlayan: Halûk İmga, İdealkent Yayınları, Ankara, 2016, s.112.

²³⁴ Yalım, a.g.m. s.179.

²³⁵ Yalım, a.g.m. s.187-189.

²³⁶ Tunçer, a.g.e. s.82.

ihtiyaçlar için gerekli tüm binalar, sosyal ve kültürel tesislerin çoğu 1930’lu yıllara dek Atatürk Bulvarı üzerinde ve Ulus-Samanpazarı, Osmanlı Bankası, Vakıf Apartmanı ve Ankara Palas arasındaki bölgede yapılmıştır. ²³⁷ 1940’lardan sonra Ulus Meydanı eski dinamizmini kaybeder. Yenişehir bu dönemde yeni açılan otel, sinema, restoran ve kitapçılarla bir alt merkez oluşturur. ²³⁸

3.1.1. DP Dönemindeki İlk İnşa: Ulus İşhanı

1950’li yıllarda Ankara, “modern şehircilik ilkelerine göre” inşa edilirken meydan ve caddeleri genişletme faaliyetleri ayrıca ele alınmış ve tamamlanması uzun sürecek hatta Demokrat Parti döneminden daha sonrasına sarkacak projeler başlatılmıştır. Tek parti döneminden kalan “kifayetsiz ve yok denecek durumda”²³⁹ olan Ulus, Kızılay ve Sıhhiye meydanlarında süren imar ve inşa çalışmaları aynı zamanda yetkililerin açıklamalarına göre artan nüfus ve trafik karşısında zorunluluktur. Zafer gazetesinde ise 1955’ten itibaren meydan ve cadde genişletme çalışmaları ve meydanlara inşa edilecek yapılarla ilgili haberlerin sayısı artar. Ulus Meydanı, iktidarın yıkım, inşa ve nakil faaliyetlerini ortak sürdürdüğü ve yakından gözleneceği örnek bir yerdir.

“Ankara’nın en hareketli fakat en velveleli, gürültülü, cıvıvli yeri muhakkak ki Ulus Meydanıdır. Günün hemen hiçbir saatinde burada hareket eksik olmaz. Fakat bilhassa akşam üstü daireler tatil olunca burası bir mahşer halini alır. Bin bir ayak bir ayak üstüne. Koşan, otobüse giden, vitrinleri seyreden, yoldaki seyyar satıcıların başında toplanan yüzlerce, yüzlerce değil binlerce kişi burada kaynaşır.”²⁴⁰

Hüseyin Şehsuvar’ın 1956’da Ulus’ta geçen bir günü anlattığı köşe yazısının giriş kısmını oluşturan bu satırlardan anlaşılan; Ulus Meydanı, kamu binaları ve mağazalarla çevrili,

²³⁷ Dinçer, a.g.m, s.38.

²³⁸ Yalın, a.g.m, s.208.

²³⁹ Celal Uzer “Şehircilik Davamız” *Zafer*, 6 Nisan 1951, s.2.

²⁴⁰ Hüseyin Şehsuvar “Ulus Meydanı” *Zafer*, 30 Temmuz 1956, s.4.

alışveriş yapan, otobüse yetişen ve işe giden insanların karşılaştığı şehrin en hareketli yeri, yani merkezidir.

Gazetede 1950’li yıllarda meydana gelen ilk ciddi değişimin işareti “Ulus’ta Yeni İşhanı İnşa Edilecek”²⁴¹ başlıklı haberle verilir. Düzenlenen yarışma sonucu kırk sekiz proje arasından seçilen ve Emekli Sandığı tarafından yaptırılacak İşhanı’nın 4500-5000 metrekare üzerine inşa edilmesi, beş bloktan oluşması ve ihtiyaca göre genişletilmesine elverecek şekilde tasarlanmasına karar verilir. 1954 yılında ise Ulus Meydanı’nı “modern bir çehreye kavuşturacak ve Avrupa’da bile benzerine rastlanmayacak” tesisin inşa edileceği yarışmayı kazanan projenin ayrıntıları Zafer gazetesinde kendine geniş yer bulur. Müsabakayı Mimar Orhan Bolak, Orhan Bozkurt ve Gazanfer Beken’in projeleri kazanır. (Bkz. Ek 3)

Projenin ödüle layık görülmesine ilişkin gerekçeler, projenin Atatürk Bulvarı’na uygun bir meydan oluşturmak için Sümerbank’ın yüksek kısmıyla uyumlu ve meydanı çevreleyen bloğun meydan sahasıyla orantılı olması ve çevredeki hareketi heykele yöneltmesidir. Dükkanların yollardan ve meydan tarafından kolay ulaşılabilir şekilde tasarlanması da projenin seçilme nedenleri arasında gösterilir.²⁴² “Yüzden fazla muhtelif büyüklükte mağazayı, altı yüz civarında büro odasını, iki avlu içinde ve havuz kenarlarında tertiplenmiş pasta ve çay pavyonları ile Ulus meydanını çevreleyen yüksek blokun ters katında Ankara’nın bütün silüetine hâkim bir gazino ve lokantayı, yer altı garajlarını ihtiva edecek” proje, haberdeki ifadeyle “eşsiz mimari eser” şehirde sosyal ve ekonomik hareketliliği arttırmayı amaçlar. Aynı haberde Bankalar, Anafartalar, Sanayi Caddeleri ve Yurt Sokağı’yla çevrelenen sahada yapılacak tesisin aralarında ferah avluların olduğu bina bloklarından oluşacağı aktarılır. Yeşil alanları ve havuz başı teraslarının “Türk ruhuna uygun” dinlenme yeri olacak tesiste “modern ve sakin dükkanlarla çay, pasta ve kahve pavyonları” yer alacaktır. Haberde tesisin inşasının ardından Ulus Meydanında oluşacak trafik yoğunluğuna karşılık inşa edilecek otopark ve garajlar için de meydanın alt bölümünün tahsis edileceği belirtilir. Ulus İşhanı yalnızca

²⁴¹ *Zafer*, 22 Şubat 1953

²⁴² Ali Cengizkan ve Didem Kılıçkiran, *Yer’in Sesi Ulus İşhanı’nın Söyledikleri*, VEKAM, Ankara, 2008, s.23.

bürolardan oluşan bir proje olarak değil “şehrin sosyal ve ticari hayatında büyük inkişaf lar temin edecek”²⁴³ bir yapı olarak tasarlanır.

1953 yılında haberi duyurulan İşhanı’nın yapımına 1955 yılında başlanır. Yedi bloktan oluşan yapının alçak blokları 1960 yılında, yüksek bloğun inşası ise 1963 yılında tamamlanır.²⁴⁴ Emekli Sandığı ve Ankara Özel İdaresi’nin ortak sürdüreceği proje, Ulus Meydanı’nın yönetim merkezinden ticari merkeze evrilme sürecinin bir parçası olarak okunabilir. İşhanı’nın inşası, Ulus Meydanı’nda yıkım ve inşaa faaliyetleri dışında bir düzenlenmeyi daha içerir. Çalışmalar esnasında heykeltıraş Heinrich Krippel tarafından yapılan ve 1927 yılında meydana yerleştirilmesinin ardından Ulus Meydanının simgesi olan Zafer Anıtı’nın yeri değiştirilir. Abidenin “on metre sağa kaydırılacağı”²⁴⁵ duyurulur. Böylece bugünkü yerine, İşhanı’nın meydana bakan cephesinde düzenlenen alana taşınır. Heykel taşındığı sahada arkasında yer alan İşhanı’nın en alt bölümünde yer alan dükkanlar sebebiyle meydanın daha silik bir parçası haline gelir.²⁴⁶ (Bkz. Ek 4)

Heykelin taşınmasından iki yıl önce ise Mümtaz Faik Fenik radyo konuşmasında yalnızca heykelin bulunduğu sahanın temizleneceğini ifade etmiştir: “Gerçi Ulus Meydanında Atatürk’ün güzel bir heykeli konmuş ve onun etrafındaki abide ile milli mücadele ruhu canlandırılmıştı. Amma bu heykel ve bu abide dapdaracık bir yerde sıkışıp kalmıştı. Şükür Allah’a ki bu saha temizlendi. Burada artık mükemmel bir iş ve ticaret sitesi kurulmaktadır.”²⁴⁷ Heykel 1927’de Taşhan’ın önünde, meydanının ortasında yerleştirildiği yerde daha görünür bir konumdayken 1959’da taşındığı saha itibariyle daha alçak, arkası ve solunda yer alan bloklarla kuşatılmış bir yerdedir.

Ulus İşhanı DP iktidarının ekonomi politikalarına da denk düşen bir yapıdır. 1950-1960 aralığı, modern Batı kavramının Avrupa yerine Amerika olarak kurgulandığı bir dönemdir.²⁴⁸ Dünyada İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde yıkılan kentlerin onarımı, teknolojiye de gişimler ve konut sorunu için aranan çözümler yeni şehircilik uygulamaları için atılan ilk adımlardır. Dünyadaki gelişmeler dönemin şartları

²⁴³ *Zafer*, 22 Şubat 1953.

²⁴⁴ Cengizkan ve Kılıçkiran, a.g.e, s.25.

²⁴⁵ *Zafer*, 2 Nisan 1959.

²⁴⁶ Yalım, a.g.m. s.212.

²⁴⁷ *Zafer*, 5 Nisan 1957.

²⁴⁸ Tekeli’den akt. Yalım, “The Social Context of the Development of Architecture in Turkey” Modern Turkish Architecture, ed. Reneta Holod ve Ahmet Evlin, University of Pennsylvania Press, 1984. a.g.m. s.210.

elverdiğince Türkiye’yi de etkilemiş ve yeni biçimler, teknik olanaklar denenmeye başlanmıştır.²⁴⁹ Sözen, Türk mimarisinde 1950’li yılları farklı anlayış ve üsluplar aynı anda var olabildiği için “dönüm noktası” sayar. Yeni mimarlık denemeleri ve genelleşmiş çok sayıda tutumun denendiği bu dönem, mimarlığın evrensel kimlik aradığı bir dönemdir. Sözen dışı dönük bu arayışı ülkedeki siyasi değişimden ayrı tutmaz. Bu yıllar mimarlık alanında da “demokratikleşmenin” başladığı bir dönemdir.²⁵⁰ Söz konusu yıllarda modern kent anlayışı buna paralel olarak Amerikan metropolisine eş tutulmuştur. Mimaride de liberal ekonomi ve uluslararası kapitalizm sürecinde ortaya çıkan formların etkisi görülmüştür.²⁵¹

İşhanı ve yeni ticaret siteleri gazetede ki haber, açıklama ve köşe yazılarına konu olmaya devam eder. Bunlardan biri, Burhan Belge’nin 1957’de Kanada seyahatinin ardından kaleme aldığı yazı dizisidir. Belge, yazısına İkinci Dünya Savaşı’nın ardından ortaya çıkan yeni şehircilik sorunları karşısında denenilen yeni inşa metotlarını ve mimarideki yeni üslubun yeni bir estetik yarattığını hatırlatarak başlar. Ardından başkent Toronto’daki izlenimlerini aktarır. Şehrin bu yeni mimari üsluba göre inşa edilen çarşıları Belge’nin övgüsünü kazanır. Çarşılar da yazdıkları ise Ulus ve daha sonra Kızılay için tasarlanan projelerin detaylarına benzer. Belge’ye göre başlı başına bir mimari bütün olan bu çarşılar; giriş, avlu, camekan, modern ışık tesisi, havuz, kahvehane, pastane ve insanların ihtiyacı olan her şeyin satılık olduğu dükkânlarıyla “o mahallenin hayat mihrakını teşkil eder.” Belge, bu çarşılar sayesinde Kanada’da artık evlerin ya da bir garajın altına sığınmış “şuraya buraya serpilmiş” dükkanlara rastlanmadığını, mahallenin en önemli mimari bloğu olan çarşıların iskân edilen yerin yavanlığını da ortadan kaldırdığını belirtir.

“Bunu iyice tasavvur edebilmeniz için gözünüzün önüne mesela bizim Keçiören’i ve Kayaş- Mamak semtlerini yahut İstanbul’un Erenköy Kızıltoprak parçasını getirerek buralara tıpkı Kanada’daki gibi yorgancı ve kasabından eczane ve bilardo salonuna kadar ticari ve içtimai tesisleri koyunuz ve bunların hepsini toptan düşünülmüş, toptan mimar projesine bağlanmış bir estetik kılıfın içine yerleştiriniz, o zaman bahsettiğimiz semtlerdeki cemiyet hayatının nasıl derbederlikten kurtularak

²⁴⁹ Metin Sözen, *Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarlığı 1923-1983*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1984, s.274.

²⁵⁰ Sözen, a.g.e. s.276.

²⁵¹ Yalım, a.g.m. s. 175.

rahat, muntazam ve cazip bir akışla ve tanzim edilmiş yataklarını bulan nehirler gibi bir istikamet alacağını tasavvur edebilirsiniz.”²⁵²

Belge'nin verdiği örneklerin Ulus ve Kızılay yerine merkeze uzak semtler olması, çarşı ve sosyal yaşantı arasında kurduğu ilişki kadar ilginçtir. Ancak sıraladığı semtler yeni yeni geliştiği için anlamlıdır. Buralarda “cemiyet hayatını derbederlikten kurtaran” çarşılar yoktur ve inşa edildiği takdirde Belge'nin ifadesinden anlaşılan o ki pek çok şey yoluna girecektir. Sıraladığı semtlerden Mamak'a 1957'de benzer bir çarşı sitesinin kurulacağı aynı sütunlardan duyurulacaktır.²⁵³ Ulus İşhanı'nın inşasıyla beraber meydanın değişimi Zafer'deki açıklamalarda sık sık övülürken muhalefet yeni yapı ve mimari üslubu aynı coşkuyla karşılamaz. Örneğin, Ragıp Ferit Seray Ulus İşhanı'nı derebeyi şatosuna benzetir. “Mesela” der, “Ulus'ta yapılmakta olan ve bir derebeyi şatosu gibi icabında mazgal vazifesini gören yüzlerce pencereden ibaret büyük İşhanı ve benzerleri ruhunuzda bir şey kımlıdatmıyor.”²⁵⁴ Muhalefet, yeni; iktidar, eski yapılardan hoşnut değildir. Mümtaz Faik Fenik 1957'deki açıklamasında Ulus Meydanı'nın yirminci yüzyılın başlarında inşa edilen yapılarla sunduğu düzensiz manzaradan söz eder. Bu “birkaçı sökülüş, düşmüş takma dişlere benzeyen” manzaranın Ankara'nın merkezinde özellikle Meclis'e gelen konukların ağırlandığı Ankara Palas'a yakın bir yerde olması ise yıkımlarını hızlandırmak için geçerli bir sebeptir:

“Ulus Meydanına gelince bu meydanın ve onun imtidadı olan Karaoğlan çarşısının eski halini hepiniz bilirsiniz... Burada birinci umumi harpten evvelki devirlerden kalma birtakım derme- çatma, eciş bücüş binalar vardı. Bu binalar, adeta birkaçı sökülüş, düşmüş takma dişlere benziyordu. Kimi dar, kimi geniş, kimi çıkıntılı, kimi içeri kaçmıştı, kimi bodur, kimi siskaydı. Ankara'nın merkezindeki bu binalar herkesin gözünü ve zevkini tırmalıyordu. Ankara'ya gelen herkes, her yabancı evvela bu manzarayı görüyordu. Sanki iş ve ticaret merkezi burasıydı. Ve nihayet BMM ve Ankara Palas, hemen bu meydanın yüz yüz elli metre altında bulunuyordu.”²⁵⁵

Sonuçta Ulus Meydanı'na uzun yıllar hâkim olacak manzarayı Demokrat Parti döneminde yapılacak değişiklikler oluşturacaktır. Bu dönemde gündeme gelen Anafartalar Çarşısı'yla inşa edilen Ulus İşhanı'nın yıkımına dair öneriler 2000'li yılların ilk çeyreğine kadar düşünülmemiştir. 2004'te “Ulus Tarihi Kent Projesi”

²⁵² Burhan Belge, “Kanada Notları: Yeni Şehircilik Denemeleri” *Zafer*, 13 Temmuz 1957, s.1-4.

²⁵³ *Zafer*, 21 Eylül 1957.

²⁵⁴ Ragıp Ferit Seray “Kalkınma Davası ve Trafik” *Ulus*, 2 Temmuz 1958, s.4.

²⁵⁵ *Zafer*, 5 Nisan 1957.

kapsamında “Ulus Atatürk Heykeli etrafındaki 100. Yıl Çarşısı, Ulus Şehir Çarşısı, Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü ve Anafartalar Çarşısı yıkılarak Atatürk Anıtı ile bütünleşecek kent meydanı”²⁵⁶ oluşturulması planlanmış ancak proje mahkeme kararıyla durdurulduğu için uygulanamamıştır. Ulus İşhanı ve Anafartalar Çarşısı’nın yıkımı son yıllarda yeniden gündeme gelmiş ve bu kez burada dükkânı bulunan esnafların görüşü de alınarak “imha değil ihya”²⁵⁷ yolu seçilmiş, iki yapı da yıkılmamıştır.

3.1.2. Taşınan Dükkânlar ve İnşa Edilen Çarşılarla Ulus Meydanı’nın Değişimi

“Ankara Ulus Meydanı, devlet merkezinin bir ticaret merkezi olduğu halde gerek manzara gerek trafik bakımlarından bazı eksiklik ve gerilikleriyle dikkati çekiyordu. Bugünse yeni yapılmakta olan İşhanı ve etrafta yükselmekte olan hususi müesseselerle Ulus Meydanı modern şehirciliğin icaplarına uymaya başladı. Yeni istimlak edilen sahadaki eski karışık ve sıkışık dükkanlar şimdi kaldırılarak yerlerinde devlet merkezine yakışır, ticari ve iktisadi ihtiyaçlara cevap verir şekilde yeni binalar yapılacaktır.”

Zafer’de Belediye başkanı Orhan Eren “Ankara’nın Çehresi Değiştirilecek” başlığıyla yer bulan açıklamasına bu cümlelerle başlar ve ardından Ankara’nın imarında hedefin “çok kısa bir zamanda başşehrin yepyeni bir şehir olarak ortaya çıkması” olduğunu vurgular. Ulus Meydanı’ndaki dönüşüm bu hedefin önemli bir parçasıdır. Eren, İşhanı’nın yapılacağı sahada 356 dükkânın istimlak edileceğini ve bu sebeple dükkânı yıkılan esnafın mağdur olmayacağını, kendilerine en uygun yerlerin tesis edileceğini belirtir. İstimlak kararının ardından esnaf, buradan “Radyo Evi’nin karşısındaki derenin yanındaki sahaya ve Ankara Palas’ın hemen altındaki arsaya” taşınacaktır.²⁵⁸ (Bkz. Ek 5) Bu yıllarda Ulus Meydanı ve Bankalar Caddesi’ndeki yıkılan dükkanların yerine yenilerinin inşa edildiğini gösteren bir broşür yayımlanır. Broşürde Bankalar Caddesi üzerinde eski şehir bahçesi üzerinde yapılacak “Şehir Çarşısı” tanıtılmakta ve burada yer alacak tuhafiyeciden kunduracıya, berberden kahveciye kırk iki dükkânın ismi ve telefon

²⁵⁶ Mehmet Tunçer, “Yıkmanın Anafartalar Çarşısı’nı, Ulus İşhanı’nı, Ankara Hali’ni...” *Arkitera*, 15 Ocak 2019 <https://www.arkitera.com/gorus/yikmayin-anafartalar-carsisini-ulus-ishanini-ankara-halini/>

²⁵⁷ *Hürriyet*, 13 Mayıs 2019, <https://www.hurriyet.com.tr/yerel-haberler/ankara/ulus-ve-anafartalar-esnaf-restorasyonla-koru-esnaf-ihya-olsun-41211905>.

²⁵⁸ *Zafer*, 14 Eylül 1956.

numarası da bulunmaktadır. (Bkz. Ek 6 ve Ek 7). 51'i radyoevi karşısına 26'sı Samanpazarı'na ve 37 tanesi Ankara Palas yanına taşınan toplam 114 dükkânın inşası 1956 yılının sonlarına doğru biter.²⁵⁹ Dükkân, arsa ve binaların istimlak bedelleri Emlak Kredi Bankasının sorumluluğundadır. Belediye ile ortak yürütülen plan için 50 milyon liralık anonim bir şirket kurulması kararlaştırılır. Belediye ile Emlak Kredi Bankasının kurduğu ortak şirketle çalışmalar başlar ve imar sahası içindeki arsa sahipleri hisse almak suretiyle sürece dahil olur. Yeni yapılacak dükkanlara taşınma kararı ise esnafa bırakılır.²⁶⁰ Dükkânların taşınma sürecine tanıklık eden esnaflardan “Moda Model” dükkanının sahibi Kâmil İzmirli, dükkânın İşhanı'na dönüş sürecini 2008'de yapılan bir röportajda şöyle anlatır:

“1957 senesinde burası yıkıldı. Ve yeni Ulus İşhanı yapıldı. Ankara'nın en gözde ve en fevkalade güzel bir çarşısı oldu o zaman burası, 1957'lerde. Ve biz 1959'da bu binada. Bize ilk önce iki sene Radyo Evi'nin karşısında dere vardı dere akıyordu, kenarına sıra mağazalar yapıldı, buradaki esnafların hepsi oraya gitti. Ve sonra kura çekerek bize burada yer verdiler.”²⁶¹

Nurcan Oğuz ise şekerleme firmalarının Başkent ilan edildikten sonra İstanbul'dan Ankara'ya, Ulus'a uzanan yolculuğunu hatırlatarak söze başlar. Geçen sürede Ankara'da farklı yerlere taşınan dükkânın son adresi Ulus İşhanı'dır:

“Anafartalar Caddesi'nde Zincirli Camii var, onun karşısında Karaoğlan Çarşısı denilirdi. Ordaydı bizim dükkanımız, 54 senesinde Menderes'in zamanında, bize yollar açacağız diye ve çok kısıtlı bir süre içerisinde ‘boşaltın’ dendi. Ve çıkmazsanız yıkacaklardı, yani (...) O zaman arka tarafında bir başka binadaydık. Orayı kapattık, sonra bize Dil- Tarih Fakültesi'nin karşısında bir yer vermişlerdi. Sonra burası yapılıncaya biz buraya geçtik.”²⁶²

Ulus'ta yıkım ve inşa eş zamanlı ilerler. Örneğin, istimlak sebebiyle dükkanları yıkılan esnaf için belediye tarafından tahsis edilen dükkanların inşası dışında Ankara Esnafları Kapalı Çarşı Yapı Kooperatifinin 500 dükkân ve 120 bürodan oluşan bir bina yaptırmasına karar verilir. Öte yandan Ulus Meydanından Belediyeye kadar olan yolun sağ tarafında bulunan sahadaki binaların yıkılması ve caddenin genişletilmesine yönelik

²⁵⁹ *Zafer*, 10 Kasım 1956.

²⁶⁰ *Zafer*, 24 Eylül 1956.

²⁶¹ Cengizkan ve Kılıçkiran, a.g.e. s.28.

²⁶² Cengizkan ve Kılıçkiran, a.g.e. s. 28.

çalışmalar sürerken İlhan Çevik köşe yazısında Ulus Meydanı'ndan Karaoğlan'a kadar olan bölgenin sağ yakasındaki geniş kısmın istimlakine başlandığı yazar. Çevik' göre bu saha “ilmi ve modern mimari anlayışa uygun incelemelerden geçmeden kuruluvermiştir.” Çevik'in daha önce “tatbikine cesaret edilemeyen ve bir bölge”²⁶³ olarak tarif ettiği heykelden belediyeye kadar olan yer “modern tarzda imar edilecek” ve bu alan on beş metre genişliğinde bir bulvar olacaktır.²⁶⁴ Ulus Meydanı'nda istimlak faaliyetleri hızlanırken gazetede bunu gerekçelendirecek açıklamaların sayısı da artar. İmar faaliyetlerine dair açıklamalarda olduğu gibi adeta hayali bir çizgi çekilip bu çizgi üzerinde; başkent ilan edildiği dönemden Demokrat Parti iktidarının ilk yıllarına, bu dönemden açıklamaların yapıldığı ana uzanan üç nokta üzerinde Ulus Meydanı'nın değişimi anlatılır. Örneğin sıklıkla imar haberlerinde imzası olan Abdullah Uraz, yazısında bu çizgi üzerindeki ilk noktadan ikinciye geçildiğinde yani Demokrat Parti iktidarının ilk yıllarında karşılaşılan manzaranın Ulus Meydanı'nın şehrin en merkezi yeri olmasına rağmen yıkılmaya yüz tutan “eski ve köhne binalarla dolu” olduğunu söyler. Uraz'a göre bunlar yıkılıp yerine modern binalar yapıldığı takdirde Ankara'ya yeni bir meydan kazandırılacak ve trafik sorunu da halledilecektir. Çizgi üzerinde şimdiki zamana yani “geceli gündüzlü çalışılan” üçüncü noktaya gelindiğinde bu vaatleri gerçekleştirmek için çalışmalar başlar. İşhanı'nın inşası ve peşi sıra gelen istimlak faaliyetleri, bölgedeki esnafın dükkânlarının Sıhhiye ve Ulus'un farklı bölgelerine taşınması çalışmalarının en kapsamlı olanıdır:

“Bu meydanın açılması için yeni imar planına göre yedi ada, yüz yetmiş dört parsel istimlak edilmiş ve bu saha içinde yüz yetmiş dört bina yıkılması kararlaştırılarak derhal tatbikine geçilmiştir. Belediye Meclisi aldığı bir kararla Emlak Kredi Bankasıyla müştereken bir şirket kurarak buranın imarına derhal başlamaya karar vermiştir. Bütün vatandaşların da hisse almak suretiyle iştirak edecekleri bu şirkete istimlak sahası içinde kalan arsa sahiplerinin büyük bir kısmı şimdiden girmiş bulunmaktadır.”²⁶⁵

1956 yılı Ulus Meydanı'ndaki inşa hareketliliğine dair haberlerin en fazla olduğu yıldır. Yılın son günü meydanla ilgili alınan iki kararın haberiyle sonlanır. Haberde yıkım ve inşa haberleri şöyle sıralanır; Ulus Meydanı'nın istimlakinden sonra yapılmaya başlanan geniş yol tamamlanacak ve bu yolu hale bağlayacak cadde açılıp ve Posta Caddesi'ne

²⁶³ İlhan Çevik, “Darısı Diğerlerinin Başına” *Zafer*, 15 Eylül 1956, s.4.

²⁶⁴ *Zafer*, 23 Eylül 1956.

²⁶⁵ Abdullah Uraz, “Yeni Bir Ankara Doğuyor” *Zafer*, 31 Ekim 1956, s.4.

ulaşacaktır. Sümerbank'ın hizasındaki binaların istimlakı de neredeyse tamamlanmıştır. Aynı haberde yeni sahanın genişletilmesi için tarif edilen hizada bulunan Yeni Sinemanın yıkıldığı duyurulur.²⁶⁶

Meydanı genişletmek için yıkım faaliyeti sürerken gazetede 1956'da başlayıp 1958'e kadar Ulus Meydanı için tasarlanan projeler gündem olur. Eskizlerine ya da maket fotoğrafına yer verilen ve "Temeli atılacak" vaadiyle haberleştirilen projeler hayalet gibi gazetenin sayfalarında belirir ve kaybolur. Bu projelerin ilki 1956'da inşasına başlanacağı duyurulan Ankara İmar ve Emlak İşletme Türk Anonim Şirketinin tarafından inşa edilecek Anafartalar Çarşısı Sitesidir.²⁶⁷ (Bkz. Ek 8) Bugün Anafartalar Caddesi'nde yer alan Anafartalar Çarşısı ise 1960'lı yıllarda aynı şirket tarafında düzenlenen bir yarışma sonucu inşa edilmiştir.²⁶⁸ Ancak gazetede Anafartalar Çarşısı Sitesi ilanı aynı caddeyi işaret etse de bu yapıdan farklıdır. Öte yanda yarışmanın yapıldığı tarihe dair kaynaklar farklı yılları işaret ettiği için yarışmanın tarihine dair kesin bir bilgi yoktur.²⁶⁹ Yapının uygulama projesinin mimari çizimleri 1960 yılında yapılmıştır. Ayrıca, Anafartalar Çarşısı'nın iç mimari ve dekorasyon yarışması 1963'te düzenlenmiş ve yarışmaya katılan mimarlar yapıyı yerinde incelemiştir. Bu da yapının 1963'te inşa edildiğini gösterir. Bir sonraki yıl Ulus Meydanına inşa edilecek ve maket fotoğrafıyla gazetede yer alan diğer proje "Ulus Ticaret Sitesi"dir.²⁷⁰ (Bkz. Ek 9) İnşa edileceği alanla ilgili net bir bilgi olmayan proje, Ulus İşhanı'ndan sonra ikinci İşhanı ve çarşı sitesi olarak tanıtılır. İki parçadan oluşan, 21 katlı yapının temelini pek yakında atılacağı ve üç yıl içinde tamamlanacağı aktarılır. 200 dükkân, ambar, kömür deposu işletme binası ve eğlence yerleriyle inşa edildiği takdirde oldukça geniş bir alanı kaplayacak ve Ulus İşhanı'yla birlikte Demokrat Parti'nin Ulus'taki izlerinden biri olacağı kesindir.

1958 yılında ise "Türkiye'nin En Yüksek Binası İnşa Ediliyor" ²⁷¹ (Bkz. Ek 10) başlıklı haberde inşa edilen Ulus İşhanı'nın arkasına "Anafartalar Çarşısı ve İşhanı" adıyla

²⁶⁶ Zafer, 31 Aralık 1956.

²⁶⁷ Zafer, 3 Kasım 1956.

²⁶⁸ Müge Ertemli, *Bir Kentin Bilinmeyen Hazinesi: Anafartalar Çarşısı*, Gece Kitaplığı, Ankara, 2018, s.22.

²⁶⁹ Elif Miray Kısaer, "The Conservation of 'Anafartalar Çarşısı' As An Example of Modern Architectural Heritage in Ankara" METU Conservation of Cultural Heritage in Architecture, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2019, s.71.

²⁷⁰ Zafer, 5 Eylül 1957.

²⁷¹ Zafer, 10 Mart 1958.

yapılacak yirmi sekiz katlı yapının ayrıntıları verilir. (Zemin katında banka ve acente yapmaya uygun bir kısımda bulunacak) Anafartalar Çarşısı ve İşhanı'yla ilgili bir sonraki haber ancak yedi ay sonra gazete sütunlarında yer alır. Habere göre proje değişmiş ve yapının yirmi sekiz katlı değil ikisi yol altına olmak üzere yedi katlı yapılmasına karar verilmiştir. Temel atma inşaatı devam eden yeni yapının kazanımları şöyle sıralanır: Yapı önceki projeye göre daha kısa sürede inşa edilecek, gelecek sene alt kattaki dükkanları açılacak, yatay blok inşası ile zaman ve maliyetten tasarruf edilecektir.

1957'de temeli atılacak değil, atılan ve inşasına başlanan tek yapı, Ankara Modern Çarşı Kooperatifi'nin valilikle ortak yapacağı on dört katlı modern İşhanı'dır. Haberde aktarıldığına göre İşhanı, Posta Caddesi üzerinde Devrim İlkokulunun bulunduğu sahaya inşa edilecektir. Çarşı sitesi piyasanın en merkezi yerinde olduğu için büyük bir ihtiyacı karşılayacak ve tamamlandığında içinde doksan üç dükkân, sergi salonu, üç yüz kişiyi ağırlayabilecek lokanta ve her türlü ihtiyacı karşılayacak dairelerle Anadolu'nun en büyük modern tesisi olacaktır.²⁷² Modern Çarşı Sitesi yalnızca çarşıları değil, lokanta ve sergi salonu gibi farklı alanları kapsadığı için inşası devam eden Ulus İşhanı ve inşası vaat olarak kalan yapılarla benzerdir. 1950'lerde Ulus Meydanı'nın değişimi İşhanı inşa hazırlıklarıyla başlar, meydanı ticari bir merkez yapan dükkanların yıkımı ve taşınmasıyla devam eder. Dükkânlar artık dağınık değil, bir bloğun içinde toplu ve düzenli hale gelmiş; meydan, inşa ve yol genişletme faaliyetleri sürerken “eski” Ankara'dan uzaklaşıp “yeni ve modern Ankara” ya yaklaşmıştır.

3.2. KIZILAY MEYDANI

Kızılay, Jansen Planında bir merkez olarak yer almamasına karşın 1930'lu yıllarda bakanlık binalarının inşa edilmesi ile bürokratik bir merkez olarak önem kazanır.²⁷³ Yeni başkent Ankara'da geçmişe dair izler barındırmayan yeni bir yaşam ve gelecek tasarlanırken Yenışehir, bu yeniliğin ilk tanığı, mekân ve meydan kurgusunun

²⁷² Zafer, 22 Ekim 1957.

²⁷³ Cengizkan'dan aktaran Bayraktar, *Ankara'nın ilk Planı 1924-25 Lörcher Planı*. Arkadaş, Ankara, 2004, s.166.

örneğidir.²⁷⁴ Bakanlıkların buraya taşınması şehrin güneye doğru gelişmesini sağlarken idare ve memurların etkisi de Kızılay'ın kurulmasında, gelişmesinde önemli bir etkindir. Bu sebeple Kızılay'da “başkentlik fonksiyonları”nın etkisi açıkça görülür.²⁷⁵ Kızılay Meydanı, Atatürk Bulvarı ilk biçimini aldıktan ve Güvenpark anıtının da yapımıyla beraber “Emniyet Abidesi Meydanı” olarak anılmıştır. Meydana daha sonra belediye başkanı Asaf Bey tarafından fiskiyeli havuz heykeli yerleştirildiği için meydana bir süre “Yukarı Havuzbaşı” da denmiştir.²⁷⁶ Heykel ve çevresi Kızılay'ın ilk rekreasyon ve yeni yaşam biçiminin sergilendiği alandır.²⁷⁷ Atatürk Bulvarı ile Ziya Gökalp Caddesi'nin kesiştiği yerde bulunan heykel daha sonra Hürriyet Meydanı olarak anılan ve bu meydana doğru açılan parka da adını vermektedir. Havuzbaşı olarak anılan bu park Bulvar boyunca yürüyüş yapan Ankaralıların dinlenme mekânıdır ve Ankara belediye bandosunun verdiği akşam konserlerine ev sahipliği yapmıştır.²⁷⁸ 1928- 1930 yılları arasında Kızılay binasının inşa edilmesiyle fiskiyeli havuz kaldırılmış ve alan Kızılay Meydanı adını almıştır. Meydana adını veren Kızılay binası, cephesindeki “kızılay”ı ile meydanın adını bilen bilmeyen herkese adını fısıldamakta ve ön bahçesindeki büstler, arka ve yan bahçelerinde yetişen çam ve at kestaneleri ve büfesiyle özellikle yaz günlerinde Ankaralıların uğrak yerlerindendir.²⁷⁹

Yenişehir yeni Başkent'i temsil eden tek mekân değildir. Kentin kuzey güney aksını oluşturan Ulus ve Kızılay meydanlarını birbirine bağlayan, Orduevi, Sergievi, Halkevi gibi yapıların sıralandığı Atatürk Bulvarı'nın merkez olarak genişleyen bir yanıdır. Öte yandan, Ulus'ta Zafer Anıtı etrafında oluşan meydan, İkinci Meclis ve Ankara Palas arasında uzanan Cumhuriyet Bulvarı Yenişehir'deki sosyal yaşantının “öteki” tarafından görünür olduğu yerdir.²⁸⁰ 1940'larda Yenişehir gelişen bir yerleşim bölgesidir. Bu yıllarda Atatürk Bulvarı üzerinde, ara caddelerde ve sokaklarda bahçeli evler bulunmakta ve Bulvarın Sıhhiye'den Kızılay Meydanı'na kadar olan bölümünde çoğu sahiplerinin

²⁷⁴ Çağlar vd. “Hürriyet Meydanı: Bir Kentsel Mekânın Yenilik ve Dönüşüm Öyküsü” Gazi Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dergisi, Cilt 21, 2006, s.178.

²⁷⁵ Tuğrul Akçura, *Ankara: Türkiye Cumhuriyeti'nin Başkenti Hakkında Monografik Bir Araştırma*, ODTÜ Yayıncılık, Ankara, 1971, s. 123.

²⁷⁶ Özalp, a.g.e. s.151.

²⁷⁷ Bülent Batuman, “Mekân, Kimlik ve Sosyal Çatışma: Cumhuriyet'in Kamusal Mekânı Olarak Kızılay Meydanı” *Ankara'nın Kamusal Yüzleri*, Der. Güven Arif Sargın, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017, s.48.

²⁷⁸ Çağlar, Uludağ, Aksu, a.g.m. s.179.

²⁷⁹ Özalp, a.g.e. s.152.

²⁸⁰ Batuman, a.g.m. s.49.

adını taşıyan apartmanlar yer almaktadır.²⁸¹ Yerleşim yeri dışında Bulvar aynı yıllarda özellikle memurlar için gezinti yeriiken sinema, tiyatro, kitapçı ve pastanelerle de kültürel anlamda gelişen bir merkezdir.²⁸²

Bu değişim Kızılay'ın, Ulus karşısında bir alt merkez olarak gelişimini başlatır. Ayhan Sümer anılarında, Yenişehir'deki değişimin başka bir ayrıma da işaret ettiğini belirtir: “Bir zaman geldi, Şehir Ulus'tan Yenişehir'e kaydı. Ankara ikiye ayrılmış gibiydi. Bir yanı Yenişehir'di. Sıhhiye Köprüsü'nün diğer yanısıya eski şehir. İmkânı olanlar, milletvekili, müsteşar, bürokrat olanlar Yenişehir'de, olmayanlar diğer tarafta otururlardı. Hatta eski mahallede oturanlar, okulda, Yenişehirliilere ‘hanım evladı’ derlerdi.”²⁸³

3.2.1 DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE KIZILAY MEYDANI

3.2.1.1. 1957 Atatürk Bulvarı'nı Genişletme Faaliyeti

1950'li yıllarda Kızılay Meydanı'nın dönüşümü Atatürk Bulvarı'nın Kızılay'a uzanan bölümünü genişletme çalışmalarıyla eş zamanlı başlar ve ilerler. 1957 yılı bu anlamda bir eşik niteliği taşır. Demokrat Partili yetkililerin açıklamalarına göre Bulvarı genişletme çalışmaları artan nüfus ve trafik karşısında bir zorunluluktur. Atatürk Bulvarı kuzeyinde yer alan Ulus Meydanı'ndan güneye, Çankaya'ya “kentin bel kemiği gibi uzanır.”²⁸⁴ Bulvar; mali, idari ve kültürel işlevi olan yapılar toplanmasının yanı sıra Yeni Şehir ile Eski Ankara'yı birbirine bağlar.²⁸⁵ Bu ana yol üzerinde sırasıyla; Ulus, Sıhhiye ve Kızılay meydanının üzerinde olan ve erken Cumhuriyet döneminde inşa edilen pek çok yapıyı barındıran hat için “Cumhuriyet dönemi mimarlık tarihi müzesi” denilebilir. Bulvar'ın

²⁸¹ Turan Tanyer, “Ankara'da Yalnız ve Yalnız Süreyya Var”, *Kebikeç*, 31, 2011, s. 239.

²⁸² Çiğdem Varol, Aydan Sat vd. *Başkentin Meydanı Kızılay'ın Dönüşüm Öyküsü*, VEKAM Yayınları, Ankara, 2019, s.67- 69.

²⁸³ Ayhan Sümer, “Ankara Bir Umuttu, Yoktan Var Edilmiş Bir Şehrin Mucizesindeki Umut” *Bir Aşk, Bir Hayat Bir Şehir: Ankara'nın Mekanları, Zamanları, İnsanları*, Hazırlayan: Güven Tunç, Dipnot Yayıncılık, Ankara, 2011, s.36.

²⁸⁴ Leyla Baydar, “Ankara Atatürk Bulvarı” *Ankara Büyükşehir Belediyesi Dergisi*, Cilt 1, s.45-46.

²⁸⁵ Tunçer, a.g.e. s.81.

özellikle Ulus ve Sıhhiye meydanları arasında kalan kısmı cumhuriyetin ilk on beş yılında inşa edilen yapılarla şekillenmiştir.²⁸⁶

Turan Tanyer, Bulvarın başlangıçta iki ayrı parçada ilerlediğini, yapılan düzenlemeyle parçaların bütünleşerek Atatürk Bulvarı adını aldığını ifade eder: “1929 öncesi Sıhhiye Vekaleti ile Havuzbaşı arasındaki yer Gazi Bulvarı olarak adlandırılmaktadır. Kızılay Meydanı’ndan sonra Çankaya Köşkü’ne doğru ise Çankaya Caddesi adını almaktadır. Atatürk Bulvarı adını 1935’te almıştır.”²⁸⁷ Atatürk Bulvarı, uzandığı bu uzun hattın farklı parçalarıyla Demokrat Parti’nin yıkım ve inşa eylemlerine sahne olur. Faaliyetler Bulvar’ın kuzey ucundan güneye; Ulus Meydanı ve Ulus-Sıhhiye arasında kalan yerden Kızılay’a doğru genişler. İmar ve inşa hareketliliği Kızılay Meydanı’nda Ulus Meydanı’yla karşılaştırıldığında daha geç başladığı için gazetedeki haber ve açıklamalarda Kızılay, Ulus Meydanı kadar yer tutmaz. 1956’da köşe yazısında N. Poyrazoğlu Meydanda bir yıl sonra başlayacak çalışmaların adeta işaretini verir ve bunları kişisel temennisi olarak aktarır:

“Kızılay Meydanı şehrin en büyük meydanı olmalıdır. Buradaki Kızılay bahçesi, köşelerdeki bahçeler, güney doğudaki köşe ile hep birlikte mütalaa edilmelidir. (...) Ben buradaki Kızılay parkından da bir şey anlamıyorum. Ne diye ileri çıkmıştır? Buradan cenuba giden tıkalı yol nedendir? Bilinemez. Halbuki bu kör yol meydan dediğim şekilde açıldığı takdirde Dahiliye Vekaleti sokağına kadar muhteşem bir çarşı daha çıkar.”²⁸⁸

Poyrazoğlu’nun “ileri çıkmasından” hoşnut olmadığı Kızılay Parkı, 1957’de küçülerek Kızılay binasının bahçesi haline gelir.²⁸⁹ Bulvarı genişletme çalışmaları sürerken Ankara milletvekili Mümtaz Faik Fenik radyo konuşmasında bu konuya dair ilk ve en kapsamlı açıklamayı yapar. Çalışmaların gerekliliğini uzun uzun anlatır ve devam eden çalışmalar karşısında memnuniyeti dinleyicilere şu cümleleriyle aktarır:

“Hepiniz yakından görmüşsünüzdür. Atatürk Bulvarı üzerinde hummalı bir faaliyet var. Cadde iki tarafa omuz vererek genişliyor. Burada geniş meydanlar açılıyor ve Ankaramızın göbeği Avrupai bir şehir hüviyeti alıyor. Önceleri bu cesaretli işi yadırgayanlar, biraz şüphe ile karşılayanlar, dudak büküp istigrap edenler sonradan

²⁸⁶ Baydar, a.g.m. s.45-46.

²⁸⁷ Tanyer’den akt. Varol vd. a.g.e, s.47. (Kişisel İletişim)

²⁸⁸ N. Poyrazoğlu “Ankara’nın İmarı” *Zafer*, 10 Ekim 1956, s.4.

²⁸⁹ Çağlar, Uludağ, Aksu, a.g.m. s.180.

aman ne güzel oldu, şehir biraz nefes aldı diye memnun oldular. Hele Kızılay meydanını gördükleri zaman ‘hiç de fena olmamış’ dediler. Sonra da iyi hem de çok iyi olduğunda ittifak ettiler.”²⁹⁰

Fenik, çalışmaların ardından trafiğin daha hızlı ve rahat ilerlediğini belirtir. Meydanın bu şekilde kalmayacağını, Kızılay’a yer altından bir alt geçit yapılacağını haber verir. Fenik’e göre çalışmaları devam eden alt geçit projesi karşıdan karşıya geçmek isteyen yolcuların “otomobillerle cebelleşmeden” kolaylıkla geçmelerini sağlayacaktır. Açıklamadan anlaşılan o ki alt geçidi kullanacak yolcular kendilerini bir anlamda yer altı çarşısında bulacaklar çünkü bu “yaya geçidinin ortasına dükkânlar konacaktır.” Böylece Fenik’in “muazzam bir daire şeklinde yeraltı meydanı” dediği alt geçidi kullanan yolcular yer üstünde hızla artan dükkânlar dışında buradan da alışveriş yapabilecektir. Fenik, konuşmasına oldukça masraflı ve “yaparsa Kızılay’ın yapacağı” bu projenin bölge için sağlayacağı kazanımları sıralayarak devam eder. Kızılay, projeyi üstlendiği takdirde dükkanların kirası sayesinde masrafını çıkaracak ve kurum düzenli bir gelir sağlayacaktır. Kızılay’ın, yayanın ve şehrin menfaatine olan bu proje, kolay ve iyi ama en önemlisi daha önce kimsenin aklına gelmeyen bir iştir.

Fenik dört gün sonraki radyo konuşmasında Bulvar’ın Çankaya’ya uzanan bölümüne dair planlanan çalışmalar hakkında dinleyicilere bilgi verir. Bulvar, Çankaya’ya doğru genişletilirken sol taraftaki bahçelerden beşer metre kadar alınacağını, bu sayede yolun daha rahat bir hale getirileceğini söyler. Fenik’in 14 Mayıs ve Petek Kooperatifi Evleri, İran sefareti civarı ve Özdemir Caddesi bölgesinin çıkış yeri olarak nitelediği Tunalı Hilmi Caddesi’ndeki çalışmaların bir kısmı tamamlanmış “eskiden daracık olan cadde son aylarda esasen genişletilmiştir.” Daha önce yollar yukarıdan farklı istikametlerden aşağı doğru akıp bu yolda düğümlenip “ufacık, daracık huninin ağzında tıkanırken” son çalışmalarla “huninin ağzı genişlemiş, tıknefes olmaktan kurtulmuştur.” Yol ve caddeler genişlerken “Çankaya’nın eteklerindeki bu sırtlarda” Ankara’nın yepyeni bir mahallesi, semti doğmaktadır. Fenik’e göre bu bölge daha öncesinde bomboş sırtlar ve Ankara’nın uzak dağlarıyken bugün “bizzat Ankara olmuş” yeni binalarıyla şehrin yeni bir cephesidir.²⁹¹ Yol genişletme çalışmaları yalnızca yol üzerinde yer alan yapıların yıkımı

²⁹⁰ *Zafer*, 1 Nisan 1957.

²⁹¹ *Zafer*, 5 Nisan 1957.

ve taşınmasıyla sonuçlanmaz. Genişleyen yollar aracılığıyla yeni yeni büyüyen bir semt şehre kazandırılır ya da Bulvar'ın uzandığı meydanların çehresi değişir.

Fenik, açıklamasında Bulvar'daki çalışmaların gerekli olduğunu ve olumlu sonuçlandığını ifade eder. Ancak o döneme tanıklık edenlerin aktardıkları yetkililerin tekrarladığı kazançlar dışında kayıpların da olduğunu gösterir. Bulvar'da süren çalışma, buradaki sosyalleşme mekanlarını da değiştirmiştir. Kızılay'da apartmanların altında yer alan iş yerlerinin kullandığı alanlar, yolların genişletilmesi ve kaldırımların daraltılması sonucu ortadan kaldırılmış. Bulvardaki pastane ve kafelerin önündeki açık hava oturma alanları yok olmuştur.²⁹²

“1950’lerin Ankara’sında Kızılay’a çıkılırdı, çoğunluğu memur olan o yılların Ankaralısinin deyişi ile... İş saatlerinin bitip dairelerin dağıldığı, Bulvar ’da gezinti yapanların sayısının birdenbire artışından kolayca anlaşıldı. Eh, iki yanında geniş bol ağaçlı kaldırımları ile Atatürk Bulvarı da bu promenade için uygun bir ortamdı doğrusu...”²⁹³

Kızılay, yol genişletme çalışmalarına dek yürüyüş için uygun bir yerken yol genişletme çalışmaları geniş kaldırımları ve Kızılay binasının bahçesini önemli ölçüde daralttığı için yayalar ve meydanın yeşil dokusu için olumsuz bir sonuç doğurmuştur.²⁹⁴ “Pastanelerin önünde 5 metre genişliğinde ön bahçelerde oturulurdu. Yol genişletilince büyük kestane ağaçları kesildi, kaldırım daraldı, ön bahçeler kaldırım oldu.”²⁹⁵

Oysa, Zafer’de aktarılanın aksine “Kızılay Meydanını kesen Atatürk Bulvarı’nın tamamlandığını” duyuran haberde ayrıntısına yer verilmeyen diğer yolun da inşasına geçildiği ve bu yol tamamlandığı takdirde yaya geçit yollarının yapılacağı, halkın gece gündüz, rahatça geçmesi için yollarda geçitler çizildiği ve yolun gece ışıklarıyla aydınlatılacağı duyurulur.²⁹⁶ Çalışmalar sonucunda yolların darlığı sebebiyle tıkanan yaya ve vasıtaların geçişinin mesele olduğu “büyük ve modern Ankara’ya yakışmayan”

²⁹² Dinçer’den akt. Varol vd. a.g.e. s. 97-99 (Kişisel İletişim)

²⁹³ Bilisel’den akt. Varol vd. a.g.e. 1997, s.81.

²⁹⁴ Varol vd. a.g.e. s.99

²⁹⁵ Erdoğan Yaşlıca’dan akt. Varol vd. a.g.e. s.99 (Kişisel İletişim)

²⁹⁶ Zafer, 29 Temmuz 1958

Kızılay Meydanı genişletilmiş, semt yeni bir nefes almış, Demokrat Parti Bulvara yönelik planını gerçekleştirmiştir.²⁹⁷

3.2.1.2. Yeni Çarşı Siteleriyle Kızılay Meydanı

1959'da yol genişletme çalışmaları büyük oranda tamamlanır ve Kızılay'a inşa edilecek bir çarşı sitesi haberi gazete sütunlarında yer alır. Kısa haberde Kızılay Cemiyeti tarafından Kızılay Genel Merkezi'nin bulunduğu sahaya inşa edilmesi planlanan site için mimari proje fikir yarışması düzenleneceği duyurulur.²⁹⁸ Habere göre site; başta Kızılay cemiyetine en fazla gelir getirecek satış mağazaları olmak üzere yüzme havuzu, garajlar, toplantı salonları ve özel yazıhanelerden oluşacaktır. Projeyle ilgili sonraki haberde Kızılay Başkanı ve Konya Milletvekili Himmet Ölçmen kurumun projeyi gerçekleştirecek mali olanağa sahip olmadığını ve projenin yapımını üstlenemeyeceklerini açıklar.²⁹⁹ Açıklamaya rağmen proje iptal edilmez ve yarışma düzenlenir. Otuz dokuz projeden sekizi ikinci elemeye katılmak için hak kazanır. Proje inşa edildiği takdirde "Kızılay'a büyük miktarda gelir temin edecek ve şehrin en güzel, en modern binalarından biri olacaktır."³⁰⁰ İkinci elemenin ardından Zafer'de çarşı sitesine, projenin akıbetine dair başka bir haber yer almaz. DP iktidarının son yıllarına rastlayan proje, Ulus'ta yapımına karar verilen ancak inşa edilmeyen projelerle aynı sonu paylaşır.

Şehrin merkezini yaratan "birbiriyle ilişkili olan faaliyetlerin beraber bulunması ve en yüksek erişilebilirlik" buradaki faaliyetlere bazı ortak nitelikler verir. Çok sayıda insan tarafından kullanılan perakende ticaret, bonmarşe, büyük mağaza ve kapalı çarşı siteleri şehrin merkezinde toplanır ve burada yaşayabilirler.³⁰¹ Örneğin 1957'de Kızılay'da Gima'nın (Gıda İhtiyaç Maddeleri Anonim Şirketi) deneme mağazası açılır. 1955'ten itibaren temel gıda ürünlerinin fiyatlarındaki artış, ürünlerin piyasaya sürülmesindeki düzensizlik sebebiyle mağaza Ziraat Bankası ve Ankara Belediyesi öncülüğüyle kamu

²⁹⁷ "Şehir İçi Yolları", *Büyük Ankara'ya Doğru* içinde. s.17.

²⁹⁸ *Zafer*, 20 Nisan 1959

²⁹⁹ *Zafer*, 31 Temmuz 1959.

³⁰⁰ *Zafer*, 27 Ekim 1959.

³⁰¹ Akçura, a.g.e. s.118.

ortaklığıyla kurulmuştur.³⁰² Ziya Gökalp Caddesi üzerinde açılan mağazanın amacı, “büyük ve kalabalık şehirlerdeki halk topluluklarının esas gıda ve bazı mübrem ihtiyaçlarını birinci el durumundaki müstahsilden tedarik edip en müsait şartlarla müstehlike intikal ettirmektir.” Gima’da daha ucuz, çeşitli ve kaliteli ürünlerin satılacak ve tezgahlar olmadan müşteri istediği ürünü alıp hesabını kolayca ödeyebilecektir. Böylece müşteri sıra beklemeyecek ve mal bedeline yansıyan tezgahlar masrafından da kurtulacaktır.³⁰³ Haberdeki detaylar Gima’nın özellikle orta ve alt gelir grubu tarafından tercih edilen ve ulaşılabilen bir mağaza olduğunu göstermektedir.

Bu yıllarda şehir içi ulaşımında meydana gelen değişim “ulaşılabilirliği” mümkün kılan ana etkidir. Otobüs ve dolmuş hatlarının gecekondu bölgelerine işlemesi burada yaşayanların merkeze erişimini kolaylaştırmıştır. Düşük yoğunluklu gecekondu bölgelerine otobüsler hizmet sunarken dolmuşlar ve minibüsler daha karlı eski ve yoğun gecekondu alanlarına işlemektedir.³⁰⁴

3.2.1.3. Emek İşhanı

1950’lerde yeni bir yapı türü olan İşhanları özellikle Ankara ve İstanbul’da sayıca artmış, Ankara’da bu dönemde inşasına başlanan Ulus ve Emek İşhanı yer aldıkları çevreyi dönüştürmüştür. İşhanı’nın bulunduğu saha Emekli Sandığı tarafından 1951’de satın alınmıştır. Sahada daha önce Uybadin Köşkü bulunmaktadır. Köşk, dönemin ilk İçişleri Bakanlarından Cemil Uybadin tarafından kullanıldığı için bu adı almış ve GMK Bulvarı üzerinde bulunan üç benzer yapıyla birlikte dördüncü örneği oluşturmaktadır. Bu yapının da kısa bir süre sonra yıkımının ardından yanındaki arsayla birlikte genişleyen alana Emekli Sandığı yönetim kurulu bir yapı inşa etmeye karar vermiştir. Belediyeden dört kat olan kat izninin artırılması talep edilmiş ve önce otel yapılması düşünülen alan için on yatırımcıya yazı gönderilmiş ve alanda inşa edilecek yapı hakkında görüşleri sorulmuştur. Cevapların çoğu ticari ve sosyal mekanları da içeren bir büro binası yapılması

³⁰² Güven Dinçer, *Ankara Kent Yazıları*, Ankara Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Ankara, 2021, s.158.

³⁰³ *Zafer*, 22 Mart 1957.

³⁰⁴ İlhan Tekeli, Tarık Okyay, *Dolmuşun Öyküsü*, Çevre ve Mimarlık Bilimleri Derneği Yayınları, Ankara, 1981 s.71.

yönündedir. Sekiz mimarlık ofisine yapılan çağrı sonucunda düzenlenen yarışmayı Enver Tokay ve İlhan Tayman'ın projeleri kazanmıştır.³⁰⁵

Zafer'de Demokrat Parti iktidarının son yıllarında Kızılay Meydanı'nın çehresini değiştirecek bir proje üzerinde çalışıldığı duyurulur. Haberde “Kızılay İşhanı” olarak geçen proje, Türkiye'nin ilk gökdeleni Emek İşhanı'dır.³⁰⁶ Ulus İşhanı'nın aksine projenin gazetede maket fotoğrafı ya da eskizi yer almaz. Haberde tesisin yapılacağı yer tam olarak tarif edilmemiş yalnızca Kızılay'ın “en mutena” yerinde yerine yapılacağı belirtilmiştir. Yirmi dört kat üzerine inşa edilecek yapı; üç yüz on üç büfe, bir banka, üç kat KaufHaus'u, bir sinema, gece kulübü, lokanta ve çeşitli acentaları barındıracaktır. Türkiye'nin en yüksek binası olacak İşhanı, Kızılay'da çarşı ve İşhanı ihtiyacını büyük oranda karşılayacaktır. “Büyük Mağaza Sistemi” de Türkiye'de ilk kez bu tesisin dört katında uygulanacaktır. Daha önce gündeme gelen meydanın altında inşa edilecek geçit ve dükkanların da İşhanı'yla bağlantısı kurulacak ve İşhanı'nın inşasını Emek Şirket üstlenecektir.³⁰⁷ Emek İşhanı, Demokrat Parti döneminde yarışması düzenlenen ve inşası sonraki döneme kalan yapılar arasında yerini alır ve diğerleri (Kocatepe Camii ve Büyük Ankara Oteli) gibi inşa edildiği alanda başat unsur haline gelir. Yenişehir'in oluşumu, Atatürk Bulvarı'nın Ulus'tan Çankaya'ya doğru çizdiği aksa göre şekillenir. Güvenlik Anıtı bu aks üzerinde inşa edildiği dönemde meydanın sembolüdür. Ancak Emek İşhanı Yenişehir'in kuleli köşkerlerinden ilkinin yerine inşa edilerek anıtı bastırır ve meydanın yeni sembolü olur.³⁰⁸

³⁰⁵ Nuray Bayraktar, “Kent ve Mimarlık Üzerine Dönemsel Okumalar: Ankara'da İki İşhanı” *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 2020, Cilt:8 Sayı:1 s.167-168.

³⁰⁶ *Zafer*, 16 Nisan 1958

³⁰⁷ *Zafer*, 24 Mart 1960

³⁰⁸ Batuman, a.g.m. s.58.

4. BÖLÜM: YEŞİL SAHA VE PARK

4.1. POLİTİK BİR AĞAÇ: AKASYA

“Etimesut’ta durdu tiren. /Etimesut bir numune köyüdür galiba. /Ve bundan dolayı/ Numune mekteplerinden kanaviçe örneklerine kadar/ Bütün numune örnek ve modeller gibi yalancı ve ölüydü. /Kalktı tiren. / Sağda bozkır ağaçlanmıştı. /Akasyaydı çoğu. / Korkak, kuşkulu ve tereddütlüydüler. / Halbuki cesurdur akasyalar/ ve kanaatkarlıkta geçtikleri halde develeri/ Bu toprakta tutunabilmek için / Ankara’da bir müteahhit kadar para yemişti her biri/ Mahkûm Halil’in böyle düşünmesine rağmen/ Mahkûm Fuat memnundu akasyalardan.”³⁰⁹

Cumhuriyet’in ilk yıllarında yurt dışından Ankara’ya getirilen akasya fidanları Ankara’nın farklı semtlerine dikilir. Ağaçların yeşerdiği yerlerden biri Etimesgut’tur. Nazım Hikmet’in yukarıda yer alan dizelerinde Etimesgut istasyonuna ilerleyen trendeki mahkûmlar sağ tarafta ağaçlanan bozkır manzarasını görür. Manzarayı oluşturan ağaçların çoğu akasyadır. Akasya ağaçları “korkak, kuşkulu ve tereddütlü” görünmesine rağmen bir o kadar “cesur ve kanaatkardır.” çünkü kuraklığa oldukça dayanıklıdır. Ancak bozkırda sunduğu manzara “korkak, kuşkulu ve tereddütlüdür.” Dizelerden anlaşılan o ki bu tezatın sebebi akasyaların Ankara’da tutunabilmek için “müteahhit kadar para” yemesi, betimlenen ağaçlık manzarayı sunabilmesi için pahalıya mâl olmasıdır.

Akasya fidanları Ankara’da ilk kez Cumhuriyet’in ilk yıllarında fidanlıkların kurulup ağaçlandırma ve süs bitkisi yetiştirme faaliyetleriyle yeşermeye başlamış; Kurtuluş Parkı ve AOC’de kurulan fidanlıklarda ilk çalışmalar yapılmış ve o zamanki adıyla Gazi Çiftliği’nin ağaçlandırılması için Macaristan’dan ilk yalancı akasyalar getirilmiştir.³¹⁰ Beyaz çiçekli yalancı akasya, diğer adıyla salkım ağacı 1920’lerde okul ve kışla bahçelerine, yol boylarına, tren istasyonlarına, parklara yaygın olarak dikildiği için “cumhuriyet ağacı” olarak da anılmıştır. Hızlı büyümesi, kuraklığa dayanıklı olması,

³⁰⁹ Nazım Hikmet, *Memleketimden İnsan Manzaraları*, Anadolu Yayıncılık, Ankara, 1991, s.244.

³¹⁰ Uzun’dan akt. Genç, “Ülkemizde Süs Bitkileri Fidancılığı ve Dış Satım Olanakları Üzerine Yapılan Çalışmalar” *Türkiye 1. Fidancılık Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, T.O.K.B. Yayını, Ankara, 450-455.

toprağı iyileştirmesi salkım ağacı ya da beyaz çiçekli yalancı akasyaların tercih edilme sebeplerindedir. ³¹¹

Falih Rıfkı Atay anılarında Ankara'yı “bu sarı ve çıplak toprağı” ağaçlandırmak için yapılanları anlatır. Atay o yıllarda “nebat” eğitimi alan hemen herkesin kendilerine alayla karışık Ankara’da ağaçlık bir alan yaratmanın mümkün olmadığını, bir nevi uğraşların sonuçsuz kalacağını söylediklerini aktarır. Buna karşılık Ankara'yı yeşillendirmek için “selvi, çınar, çam, akasya ve bin türlü yerli yabancı ağaç ve çiçek, hepsini” denediklerini yazar. Atay’a göre bu denemeler sonucunda Ankara’da “en küçük yerde bile tabiat yapılacağı” ispatlanır çünkü dikilen fidanlar iddia edilenin aksine hızla büyür: “Akasyalar iyi yetişti, çamlar tuttu, karaağaç sivrildi ve gül ve karanfillerin en renklileri bahçelerden taşar oldu.”³¹²

Belki de bir tesadüf eseri, 1933 yılında yayımlanan şehrin ilk gezi rehberinde Atatürk Orman Çiftliği’ne ayrılmış bölümde Seyyah Kandemir şehri ağaçlandırmak için çiftliğe getirilen fidan cinsleri arasında akasyaların yerine dikilecek olan ağaçlardan akçaağaç ve dişbudak dışındakileri zaten belirtmiştir. Kandemir Ankara’da sanki birçok ağaç cinsi arasında neden akasyaların tercih edilmiş olduğuna dair bir cevap mahiyetinde ağacın hızla büyüme kabiliyetinden bahseder. Akasyaların senede ortalama bir buçuk metre büyüdüklerini ve “dört yaşını ikmal eden birçok akasya fidanlarının gölgesinde beş, sekiz” kişinin oturabildiğini yazar.³¹³

Ressam Feyha Özsoy ise 1942’de kendisi henüz on yaşındayken Ankara’nın uzun süren kış aylarını, iki ay boyunca yerden kalkmayan karlar ve tahta kızaklarla oynadığı oyunlarla, bahar aylarını ise akasya ağaçlarıyla anımsar: “Baharla birlikte Ankara’mızın caddelerinin iki yanını süsleyen akasya ağaçları yeşermeye başladılar. Beyaz salkım çiçeklerinin hafif rüzgârda gelin gibi sallanışını seyretmeye doyamazdım.”³¹⁴ Kemal Anadol, Feyha Özsoy’dan yedi sene sonra kaleme aldığı anılarında 1947’de “erken gelen Ankara baharını fakir fukaranın odun kömür derdini ortadan kaldıracığı için” bir müjde gibi anlatır. “İç Anadolu bozkırına hayat ve hareket getiren mevsimi” Başkent yeşeren

³¹¹ Ahmet Demirtaş, *Ankara’nın Ağaç, Ağaççık ve Çalıları*, Kırsal Çevre ve Ormancılık Sorunları Derneği Yayını, Ankara, 2016, s. 381.

³¹² Falih Rıfkı Atay, *Eski Saat*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1998. S. 464.

³¹³ Seyyah Kandemir, *Seyahat Kitapları*, Ankara Vilayeti Türk Maarif Cemiyeti Neşriyatı, Ankara, 1932, 183.

³¹⁴ Feyha Özsoy, *Yaşadım, Ankara’m Şahidimdir*, As Medya Yayınevi, Ankara, 2012 s.33.

ağaçlar, patlayan tomurcuklar ve çiçeklenen meyve ağaçlarıyla karşılarken yol boyu uzanan ağaçlar arasında akasyalar da yer alır: “Kızılay’dan Çankaya Köşkü’ne uzanan protokol yoluna özenle dikilen atkestanesi, akasya ve çınar ağaçları filizi yeşil yapraklarla süslendi.”³¹⁵

1950’li yıllara dek akasya ağaçlarının Ankara’da sunduğu umumi manzara böyle görünmektedir. DP Dönemi’ne gelindiğinde ise henüz 1952’de akasya ağaçları uzun sürecek bir tartışmayı başlatır. Aynı yıl, şehri ağaçlandırma faaliyetleri Ankara Belediyesi tarafından “şehrin estetik güzelliğini temin maksadıyla” gelecek beş sene için hazırlanan bir programla başlar. Programda yeni açılacak ve genişletilecek yollar ve bulvarlar dışında Ankara’ya yapılması planlanan parklar da yer alır. Programın iddiasına göre ağaçlandırma faaliyeti “mahalli hususiyetleri; iklim ve diğer bakımlardan yeni bir görüşle ele alınacaktır”. Bu mahalli unsurlardan kasıt ağaçlandırma faaliyetinin şehrin iklim ve toprak özelliklerini dikkate almasıdır. Demokrat Parti belediyeçiliği hedefine Cumhuriyet Ankara’sının neredeyse simgesi haline gelen akasyaları almış görünmektedir. Öyle ki habere göre şehirde bulunan “58 bin adet yol ağacı”ndan yarısından fazlası “yol ağacı vasfına” uygun olmayan ve “senenin üç ayında hastalıklı olan akasyalardır.” Bu yazıda akasyalar adeta haşerelere yataklık etmekle, dolayısıyla “modern şehircilik terakkisine” uymamakla suçlanır, “senenin üç ayı hastalıklıdır”; dolayısıyla hepsi sökülüp yerlerine şehrin iklimine uyan kestane, çınar, karaağaç, dişbudak, akçaağaç, sofora gibi ağaçlar dikilmektedir. Aynı habere göre haziran ayında Ankara’da o vakte kadar toplam beş bin ağaç dikilmiş ve sonbahara kadar bu rakam sekiz bine ulaştırılacaktır. “1950 yazından itibaren ele alınan Atatürk Bulvarı, Kızılay’a kadar açılmış; geniş çim sahaları, nadide çiçekleri, çalıları ve zinet çamlarıyla bugünkü ferah ve modern halini almıştır.”³¹⁶

Levent Esmer, 1953’te AOC fidanlık müdürüyle fidanlığın kuruluş amacı ve geçmişine dair bilgi almak için bir röportaj yapar. Esmer’in sorularını yanıtlayan fidanlık müdürü Kemal Urgan, konuşmasının başında, fidanlığın tarihinden söz ederken akasya ağaçlarına değinir. Urgan, 1953’e dek kesilen akasyaların çabuk kuruduğu için kesildiğini söyler ve

³¹⁵ Kemal Anadol, *Karşıyaka Memleket*, Doğan Kitap, İstanbul, 2003, s.79.

³¹⁶ *Zafer*, 20 Haziran 1952.

tercih edilmeme sebeplerinden de söz eder. Ungan'ın sıraladığı sebepler arasında yetkililerin daha sonra yapacağı açıklamaların aksine hastalık ya da haşereler yer almaz.

“Fidanlığın kurulmasında gaye, Ankara'nın ağaçlanması imiş. İlk zamanlarda çabuk yeşeren bir ağaç olduğu için münhasıran akasya dikilmiş, yetiştirilmiş. Fakat akasya çabuk yeşerdiği kadar da çabuk kuruyan bir ağaç olduğu için son senelerde bu metodu değiştirdik. Bugün dikkat ederseniz Ankara caddelerinde akasyalar tedricen azalmakta ve yerine çam, mazı gibi ağaçlar dikilmektedir.”³¹⁷

Ankara'da Akasya ağaçlarının tercih edilmeme sebeplerine dair 1953'e dek yayımlanan haberler ve yapılan açıklamalarda konu kapanmış gibi görünmektedir. Ancak 1956 yılından itibaren akasya ağaçları yetkililerin açıklamalarında ve radyo konuşmalarında bir başlık olarak yeniden gündemdedir. Açıklamalarda akasyaların kesilme sebeplerine yenileri eklenir. Dönemin belediye başkanı Orhan Eren, bir açıklamasında bu konunun tartışılmasından duyduğu rahatsızlığı belirtir. Caddelerin genişletilmesi ve imar faaliyetleri sebebiyle kesilen ağaçların muhalif basında belediyeye yönelik yersiz suçlama konusu olduğunu söyler. Eren, ağacın ağaç dikilmeyen memlekette kıymetli olduğunu oysa 1956 ilkbaharında Ankara Belediyesinin şehre yüz bin ağaç dikmek için çalışmalarını tamamladığını hatırlatır. Eren açıklamasında akasya ağaçlarına parantez açar: “Eskiden dikilip, tabii ömrünü doldurarak dejenere olmuş ve hastalık yuvası haline gelmiş olan akasyaların modern Ankara şehrinde artık yeri olmadığını kabul etmek icap eder.” Eren, dört yıl önce yayımlanan haberde yer alan ve yeni dikilecek ağaç cinsleri arasına yenilerini ekler: “Bunların yerine akçaağaç, kestane, ıhlamur ve meşe gibi çok daha gölgeli ve makbul ağaçlar ikame edilecektir.”³¹⁸

Eren, bu cümleleriyle muhalif basına yanıt verir ve açıklamasından bir yıl sonra Ankara milletvekili Mümtaz Faik Fenik radyo konuşmasında dinleyicilere ağaçlandırma faaliyetleriyle ilgili yeni bilgiler verirken sözü akasya ağaçlarına getirir. Fenik, Ankaralıları kesilen akasya ağaçlarının yerine dikilecek ağaçların haberiyle teskin eder: “Eski arsız akasyalar yerlerini artık asil, her dem taze bu tüvana ağaçlara bırakmış çorak sırtlar dahi yemyeşil bir hale gelmiştir.”³¹⁹

³¹⁷ Levent N. Esmer, “Sessiz Sedasız Çalışan Faydalı Bir Müessese” *Zafer*, 23 Temmuz 1953, s.4.

³¹⁸ *Zafer*, 18 Eylül 1956.

³¹⁹ *Zafer*, 21 Nisan 1957.

Akasya ağaçlarına dair yeni bir tartışma başlamış olmalı ki bu kez açıklama yapma sırası Vali ve Belediye Başkanı Kemal Aygün'dedir. Aygün, radyo konuşmasında Ankaralıları "eskimiş ve ömürleri sona ermiş" akasya ağaçlarının mecburi olarak kesildiğini söyler. Dinleyicilere "her ağacı keserken duydukları üzüntüyü" ve akasyaların bulvar ağacı olmadığını hatırlatır. "Şimdi onların yerine bol miktarda kestane, dişbudak, çam, çınar gibi kıymetli ağaçlar dikiliyor. Yalnız bu sene 80 bin ağaç diktik. Sonbahara ağaç dikimi zamanı bu miktar 140 bini bulacaktır." Aygün, dinleyiciler adına "Şimdi denebilir ki bunlar ne zaman büyüyecek?" diye sorar. Daha önce imar faaliyetlerinin sonuçlarını görebilmek için gereken sabır ve gelecek hayalini ağaçların büyümesi ve yeşil sahaların genişlemesi için de önerir ve akasyalarla ilgili süren tartışmayı şu cümleyle noktalar: "Şehirlerde çalışırken yalnız bugünü düşünürsek sonra yarını düşünmediğiniz ve tedbirlenmediğiniz günlerin acısını çekeriz."³²⁰

Erken Cumhuriyet Döneminde yapılan çalışmalar sonucu sembol ve öncü mekanlardan AOC'de yeşeren ve şehrin farklı semtlerine dikilen akasya ağaçları, 1952'den itibaren yıllarca sürecektir bir tartışmayı başlatır. Tartışma, Atatürk Bulvarı'ndaki akasya ağaçlarının kesilmesi ya da ağaçların bu tarihten sonra öne sürülen farklı sebeplerle dikilmemesi, tercih edilmemesi üzerinden ilerler. Akasyaların "modern şehircilik ve başkent" kurgusu içinde yer almaması ise DP'nin yinelediği ve sunduğu temel sebep olduğu için kendi içinde tutarlıdır. Ancak DP'li yetkililer, akasyaların bir uğraşın ardından dikildiği ve cumhuriyetin sembolü olduğu gerçeğinden söz etmemişlerdir. Yetkililer bunun yerine akasyalar kesilirken Ankaralıları dikilecek yeni ağaçlar, genişleyen yeşil sahalar ve yapılacak parklarla teskin etmeye çalışmışlar; DP iktidarının son yıllarına dek bu tutumlarını sürdürmüşlerdir.

4.2. YEŞİL SAHA VE PARKLAR

Şehri ağaçlandırma faaliyeti 1952'de -daha önce de bahsedilen- gelecek beş yılı kapsayan bir planla başlar. O dönem şehirde belli başlı park olarak kabul edilen yerler; Gençlik Parkı, Hacettepe Parkı, Baba harmanı Parkı, Emniyet Parkı, Aktepe Parkı, Hisar Parkı ve Çankaya Parkı'dır. Bu tarihten itibaren Cebeci'ye bir park yine Cebeci ve Gençlik Parkına

³²⁰ Zafer, 18 Mayıs 1958.

da birer çocuk bahçesi yapılmasına karar verilir.³²¹ İmar faaliyetlerindeki “hız” yer yer ağaçlandırma faaliyetleri için de vurgulanır. Aynı yıl, gazetedeki bir haberde bu alandaki icraatlar şöyle sıralanır: Sergievi bahçesi Fransız stiline göre düzenlenmiş ve bahçeye tabii havuzlar ve kaynaklar yapılmış, Denizciler Caddesindeki yeşil saha tamamlanmış ve İstanbul Caddesi’ndeki “dejenere olmuş akasya ağaçları” sökülmüş yerine yedi yüz tane sofora ağacı, Atatürk Bulvarı’ndaki ağaçlar da sökülerek yerlerine karaağaç dikilmiştir. Haberin bundan sonraki kısmı vaatlerle ve henüz tamamlanmamış şu faaliyetlerle devam eder: Hacettepe’ye beş yüz, Aktepe’ye üç yüz çam ağacı dikilmesi için faaliyete geçilmiş, Hacettepe ve Cebeci arasındaki korunun etrafı sekiz yüz metre uzunluğundaki dört bin beş yüz digustrum ağacı dikilmek üzere çitlerle çevrilmiştir. Köprübaşı Karakolundan Sıhhiye’ye kadar olan ve bozulmuş mazı çitlerinin tamirine başlanmış, beş yüz metrelik kısmına da mazı dikilecektir.³²²

Siyasetçi, yazar ve aktör Turhan Dilligil, Demokrat Parti iktidarının henüz üçüncü yılında kaleme aldığı yazıda Ankara’nın oldukça değiştiğini iddia eder. “Dünkü kuş uçmaz kervan geçmez kıraç tepelerde, çorak vadilerde bugün ormanlar yetişmiş, muazzam yemyeşil bir park sanki şehri kucaklayıp sarmış.”³²³ Dilligil’in yazısında “dün” diye belirttiği zamanlar belirsiz olsa da muhtemelen 1952’de başlayan Demokrat Partili belediyenin faaliyetleri tarafından belirlenmiş olmalı ve çok değil 1950 öncesini işaret etmektedir. Dilligil’e göre 1952’de hazırlanan beş senelik ağaçlandırma programdan henüz bir yıl sonra “yemyeşil bir park”ın Ankara’yı sarmıştır bile. Ağaçlar, bir gazete sayfasında toprakta olduğundan çok daha hızlı yetişmiş gibidir.

1957’de ise Atatürk Bulvarı’nı genişletme faaliyetiyle birlikte yeşil saha ve parklar iktidarın gündemine hızla giriş yapar. Ankara Milletvekili Mümtaz Faik Fenik gazetede yayımlanan radyo konuşmasında bulvardaki değişimi uzun uzun savunur. Konuşmasına “yeşil Ankara bozkırın ortasında hakikaten bir vahadır. Mahallelerimiz, evlerimiz şimdi artık her tarafta öbek öbek yeşil halıların kenarlarına yayılmış ve taze bir nefes almaya başlamıştır.” cümlesiyle başlayan Fenik, ağaçlandırma faaliyetlerinin şehrin her semtine

³²¹ *Zafer*, 20 Haziran 1952.

³²² *Zafer*, 25 Aralık 1952.

³²³ Turhan Dilligil, “Gelin Şehir: Ankara” *Zafer*, 30 Ekim 1953, s.5.

yayılacağını, zengin mahallelerinin lüksü olmaktan çıkacağını belirtir. Fenik’e göre “Ağacın rahatından evvel insanın emniyetini düşünmek gerekir.”³²⁴

Bulvar genişletilirken -trafik kazalarının en çok burada olduğu da düşünülürse- ağaçların kesilmesi bir zorunluluğun sonucudur. Bu sebeple ağaçlandırma faaliyetleri bulvar boyunca uzanan yollarda değil “şehirlinin rahat nefes alması ve gözünü dinlendirmesi için” belirlenen yerlere dikilecek ağaçlarla, “yeşil öbekli meydanlar” ve parklarda sürecektir. Fenik’in işaret ettiği yeşil öbekli meydan Ulus Meydanı değildir. Fenik bunun sebebini bir sonraki cümlesinde açıklar: “Ulus ve Yenışehir artık sayfiye semti değil, Ankara’nın iş merkezi olmuştur. Sayfiye semtleri, Bahçelievler, Etlik, Keçiören, Dikmen, Çankaya ve Kayaş’tır.” Fenik’e göre, Burada yüz kadar ağaç tedirgin edilmişse başka yerlere dikilen ağaçların miktarı on bini aşmıştır. Fenik, sayfiye semtlerini sıraladıktan sonra dinleyicileri şehir içinde bir gezintiye çıkarır. Bulvardan sökülen ağaçlar yerine dikilen ağaçları görmek için Saimekadın Parkı’na bakmayı salık verir ve devam eder:

“Siz hiç Bahçelievler’in üstünden Çiftliğe doğru uzandınız mı? Bu genişleyen yolun etrafında genişleyen yamaçların yeniden binlerce çam ağaçlarıyla bezendiğini görürsünüz. Eski arsız akasyalar yerlerini artık asil, her dem taze bu tüvana ağaçlara bırakmış çorak sırtlar dahi yemyeşil bir hale gelmiştir.” (...) Sıhhiye’den Cebeci’ye doğru uzanın, aşağı yukarı bir misli genişleyen caddenin iki tarafında genç fidanlar dikilmiş olduğunu görürsünüz.”

Kurtuluş Parkının fidanlık halinden de bahseden Fenik, buranın spor tesisi ve gazino ve lunaparkın da olacağı “kültür ve bahçe mimarisinin en güzel eserlerini ihtiva edeceği bir kültür park” olacağını ve Atatürk Bulvarı’nın Kızılay’dan Sıhhiye’ye kadar olan kısmındaki binalara dokunmadan ortadaki yeşil sahadan “çırpılarak” genişletileceğini duyurur ve konuşmasını şöyle sürdürür: “Görüyorsunuz ki yeşillik ve ağaç ihmal edilmiş değil, belki itibar kazanmıştır. Ağaç kalabalık caddelerde tretuvar yapmaktan müptezel olmaktan kurtarılmış, ona daha emin ve daha rahat ve şanına layık yerler verilmiştir.” Bu zamana dek yapılan açıklamalarda yeşil sahalarının bir program dahilinde oluşturulduğu vurgulanmıştır. Ancak bunun aksine Fenik, bulvardan sökülen ağaçların yerine iktidarın

³²⁴Zafer, 21 Nisan 1957.

bir plandan ziyade “her boş kalan yeri yeşil saha ve park olarak yapmaya çalıştığını” ekleyerek konuşmasını sonlandırır.³²⁵

Bu açıklamadan bir yıl sonra belediye başkanı Kemal Aygün radyo konuşmasında şehre yapılan ve yapılacak parklardan söz eder. Sıraladığı parklarla Fenik’in “her boş kalan yeri yeşil saha ve park yapma” uğraşını hatırlatır. Aygün, Yenimahalle, Gülveren, Küçük Esat, 14 Mayıs, Çiğir Bağı, Namık Kemal, Altındağ ve Posta Caddesinde yapılacak on çocuk bahçesinden ve Şafaktepe, Maltepe, Kavaklıdere ve şehrin diğer semtlerine yapılacak yeşil sahalardan söz eder. Açıklamadan Ankara’nın hemen hemen tüm semtlerinin yeşil sahadan payına düşeni alacağı anlaşılmaktadır. Aygün, bu manzaraya tabii havuzları da dahil eder ve böylece şehrin adeta ikinci bir Gençlik Parkı kazanacağını söyler.³²⁶ Aygün’ün sözlerini Ankara’nın en büyük ve merkezi parkı Gençlik Parkı’yla tamamlaması dinleyicileri şaşırtmamış olsa gerek. Ancak gazetede bu temenniye yönelik bir proje ne 1958’de ne sonraki yıllarda yer alır. Demokrat Parti bu konuda alışılmış bir 1950 öncesi ve sonrası karşılaştırması yapar. Bir önceki dönemde yeşil saha ve park projelerinin başlangıç ya da şematik seviyede kaldığını ifade eder. Oysa iktidarları döneminde bu durum değişmiş “asrın şartlarına uygun olarak” parklar çoğalmıştır.³²⁷ Öte yandan Aygün’ün sözünü ettiği “ikinci Gençlik Parkı” şematik olmasa da vaat olarak kalmış, Ankara yeni bir Gençlik Parkı kazanmamıştır. Demokrat Partili belediye bunun yerine bir seçenek sunmadığı Gençlik Parkını dönüştürme faaliyetini başlatmıştır.

4.2.1. Gençlik Parkı

4.2.1.1. Gençlik Parkı’nın Planı ve Kuruluş Yılları

Gençlik Parkı, Jansen’in müellifi olduğu ve 1932’de kesinleşen Ankara İmar Planı’nda yöneticilerin önerisi üzerine yer alan Ankara’nın ilk büyük kent parkıdır. Bataklık bir arazinin üzerine kurulan parkın bir bölümünde Cumhuriyet’in ilk yıllarında “Ay Yıldız”

³²⁵ *Zafer*, 21 Nisan 1957.

³²⁶ *Zafer*, 18 Mayıs 1958.

³²⁷ “Büyük Ankara’nın Nefes Aldığı Yerler” *Büyük Ankara’ya Doğru* İçinde, Doğu Matbaacılık, Ankara 1957, s.48.

futbol sahası bulunmaktadır. Jansen'in 1934'te parkın düzenlenmesi için kendisine verilen teklifi kabul edip anlaşmayı imzalaması üzerine parkın planlama süreci başlar.³²⁸ Doğu-batı yönünde planlanan park, şehre yeni gelenleri batısında yer alan tren istasyonundan karşılamaktadır. Ayrıca, eski şehrin merkezine, Kale yönüne doğru bir manzara arz eder. Parkın güneyinde Opera binası, kuzeybatı yönünde ise Stadyum ve Hipodrom yer alır. Parkta düzenlenen kültürel etkinlikler, açık hava tiyatrosu, Türk müziği konserleri dinlenmek için ayrılan alanlar ve çocuk bahçesiyle park, Batılılaşan toplumun ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde tasarlanmıştır.³²⁹

Ömer Liva Türkmen Gençlik Parkı'nın açıldığı gün Ulus gazetesinde yayımlanan yazısında “bahçecilik sanatının” her devirde yüksek medeniyetin bir belirtisi olduğunu ve medeniyet gelişip insanlar büyük mimari eserler yaptıkça bahçe sanatının da geliştiğini ifade eder. Öte yandan “milletimizin değişmez vasfı” olarak nitelendirdiği tabiat sevgisinin atalarımızdan bir nevi miras olduğunu vurgular: “İnce ve ileri bir medeniyetin ifadesi olan eski Türk bahçeleri geniş bir imparatorluğu idare eden ve her bakımdan dinamik bir hayat yaşayan atalarımız için en emin bir sükûn ve dinlenme yeri idi.” Türkmen'in bahçe ve dinlenme yeri arasında kurduğu ilişki önemlidir çünkü Gençlik Parkı'nın bu anlamda benzer bir işlevi vardır: “Bütün gününü masa başında geçiren memur, fabrikasında alın teri döken işçi veya yazıhanesinde çalışan tüccar için parklar başlarını dinlendirebilecekleri ve birkaç saat temiz ve saf hava alabilecekleri ideal bir yerdir.”³³⁰

Gençlik Parkı'nın yapım ve düzenlenme sürecinde ilerleyen yıllarda da giderek artan Ankara İstanbul karşılaştırmasına rastlanır. Bozkır sözcüğüne de kaynaklık eden su sorunu, medeniyetlerin su kenarlarında kurulması ve Ankara'nın o dönemki görüntüsünün bundan uzak oluşu bir sorun olarak erken cumhuriyet döneminde de yöneticilerin gündemindedir. Gençlik Parkı bu “eksikliğe” ve şehre o dönemde İstanbul'dan “medeniyet taşıyıcısı” olarak gelenlerin şikayetlerine verilen bir cevap gibidir. Gençlik Parkı, yalnızca havuzuyla değil, geniş yeşil alanı, şehre yansıyan

³²⁸ Zeynep Uludağ “Cumhuriyet Döneminde Rekreatyon ve Gençlik Parkı Örneği” *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık*, Ed. Yıldız Sey, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998. s. 69.

³²⁹ Zeynep Uludağ, *The Social Construction of Meaning in Landscape Architecture: A Case Study of Gençlik Parkı in Ankara*, ODTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, 1998. s.131.

³³⁰ Ömer Liva Türkmen, “19 Mayıs Bayramında Hükümetin Ankaralıları Güzel Bir Armağanı” *Ulus*, 19 Mayıs 1943, s.2.

ışıklarıyla da bozkırın çehresini değiştirirken “medeniliği prova etmek için” erken cumhuriyet döneminde orta sınıfın “makul ve mazbut” bir eğlence yeri olacaktır.³³¹ Park ilk yıllarında basından takip edildiği üzere Ankaralıların ilgi gösterdiği pek çok etkinliğe sahne olmuştur. Parkın sorumluluğu 1948 yılında belediyeye devredilir. Bu yıldan itibaren belediyenin tutumu ve ticari kaygılarla parkın yapısı değişmeye başlar.³³²

4.2.1.2. Zafer gazetesinde Gençlik Parkı

1950’li yıllarda nüfusu üç yüz bine ulaşan başkent Ankara kırdan kente göçün sonucu olarak artan konut ve kamu hizmetleri karşısında yoğun bir inşa faaliyetiyle karşı karşıya kalmıştır. Artan nüfusun, yeni tüketim toplumunun değişen ihtiyaçlarını karşılamak için Gençlik Parkı da sosyal ve kültürel ortamı değişime uğramıştır.³³³ Uludağ’ın belirttiği gibi, rejimin kendi anlayışıyla uyumlu bir kent mekânı yaratma amacıyla girdiği Gençlik Parkı, geçirdiği değişimlerle Cumhuriyet’in aynası gibidir.³³⁴

Kenan Harun³³⁵’un 1952’de Zafer gazetesinde yayımlanan ve Gençlik Parkı’nı anlattığı köşe yazısı, parkta bir pazar günün nasıl geçtiğini ve parkın düzenini anlamak için önemli ayrıntılarla doludur. Yazı, gazetede yer yer sonraki yıllarda da rastlanacak Ankara İstanbul karşılaştırmasıyla başlar. Gençlik Parkı, yazının yayımlandığı yaz mevsiminin son günlerinde Ankara’da kalanlara gösterilen adreslerin başında gelir. Gidilemeyen yerler ise bir sembol gibi İstanbul’da toplanır: “Ah, diyorsunuz, şöyle hiç değilse bir aylık bir izin koparabilsem de İstanbul’a uçuversem. Deniz, Adalar, Boğaziçi şimdi cana can katıyordur...” Yazar, başlangıçta Ankara’da kalanların “buram buram sıkıntı içinde” oluşuna hak verse de sonraki satırlara Gençlik Parkı güzellemesiyle devam eder. Ankara, İstanbul’u betimlediği “cana can katan Deniz, Adalar ve Boğaziçi” tablosundan uzaktır fakat serin ve sakin yerler bulup dinlenmek pekâlâ mümkündür: “Maksat tatlı bir Pazar mı geçirmek... Alın başınızı gidin Çiftliğe, Baraja, Keçiören’e, Etlik’e... Hatta, hatta pek öyle uzağa da gitmeyin, dalıverin Gençlik Parkının kapılarının birinden içeriye...” Kenan

³³¹ Burcu Yılmaz, “Bozkırdaki Cennet: Gençlik Parkı” *Sanki Viran Ankara*, der. Funda Şenol Cantek, İletişim Yayınları, İstanbul 2017, s.212-214.

³³² Uludağ, a.g.e. s. 192

³³³ Uludağ, a.g.e. s.203.

³³⁴ Uludağ, a.g.m. s. 73.

³³⁵ Gazeteci ve şair

Harun, okurlarını davet ettiği kapıdan parka girer ve parkın hareketli pazar günlerinden birini anlatmaya başlar. Parkın girişe yakın kısmı “şurup, ayran ve gazoz satıcıları”nın kümелendiği ve ziyaretçilerin en iyi gözlemlendiği yer olmalı ki yazar, buradan geçen insanların yaşından, mesleğine, birbirlerine fısıldadıkları sözlere kadar türlü tahminler yapar. Yazar, parkın iç kısımlarına doğru ilerledikçe gazinolar burada yer aldığı için pikaplardan yükselen müzik seslerini duymaya başlar. Tam karşısında ise parkın havuzu vardır. “Akşamın serinliği inmemesine” rağmen havuzda sandallarla yolculuk yapanlar vardır. Yolculuğun “şarkılı, çalgılı cinsinden” olmaması Harun’u yazının en başına götürür ve İstanbul Yenikapı’daki “şen şakrak sandal sefalarını” hatırlatır. Bu hatıradan sıyrılıp parka tekrar baktığında akşam olmak üzeredir ve park daha kalabalıktır. Havuzun ortasında yer alan köprünün üstünde bile insanlar omuz omuza yürümektedir.

“Askerlerden boşalan ağaç altlarına yavaş yavaş sevgililer dağılmaya başladılar. Masumane sevişme sahneleri, baş başa vermiş hiç konuşmadan gökyüzünü seyreden çiftler göze çarpıyordu. Banklar dopdoluydu. Bir kadın sırtını kalabalığa dönmüş kucağındaki yavruyu beslemeye çalışıyordu. Masalarda çilingir sofraları kurulmuştu (...) Şehir halkının büyük bir kısmı parkın içinde şurasında burasındaydı”

Yazıda anlatılan pazar gününün gecesinde şehir halkı yavaş yavaş dağılırken Kenan Harun parkın çıkışında kalabalığa karışmasına rağmen gözleri insanlara değil yere düşen yapraklara ilişir. Gün biterken etrafa gazeteci olarak değil, şair olarak bakar: “Sonbahar geliyordu. Şiir ve ıpslak hüznün mevsimi Sonbahar...”³³⁶

Demokrat Parti döneminde Gençlik Parkı’ndaki önemli değişiklikler -müzikli eğlence hizmetleri sağlayan gazinoların kurulması, restoran ve büfelerin açılması- 1950’li yılların ortasına rastlar. Bu dönemde parkın “halkı eğitme” misyonu terk edilmiş, park ticari bir eğlence yerine dönmüştür. Parkta anlamlar değiştikçe eski eğlence alternatifleri de değişmiş, bu durum yeni kurulan mekanlara yansımıştır.³³⁷ 1952’de parkta önemli bir değişiklik olur. 1951’de İstanbul’a uğrayan İtalyan lunaparkı Ankara’ya, Gençlik Parkı’na getirilir, bu arada açılan çay bahçeleriyle birlikte parkta “panayır havası yaratılır.” 1952’de lunapark araçlarının yerlileri yapılır ve çay bahçelerinin çoğu meyhane

³³⁶ Kenan Harun “Ankara’nın Pazarları: Maksat Tatlı Bir Pazar mı, Buyurun Gençlik Parkına” *Zafer*, 25 Ağustos 1952, s.4.

³³⁷ Yılmaz, a.g.m. s. 223-224.

ve içkili gazinolara dönüştürülür.³³⁸ “1952 yılında kurulan ve her sene biraz daha tekâmül eden çarpışan otolar, basketbol, tayyare, döner dolap, uçan sandalyeler, bugi bugi, motor, minyatür atlı karıncalardan oluşan bir lunapark”³³⁹ yeni eğlence seçeneklerinin başında gelir. 1953’te parka Ankara’nın birçok yerinden görülebilen büyük bir fiskiye de yapılmış, parkın bulvar girişinden havuza kadar sağlı sollu gazino ve büfeler açılmıştır. 1957’de ise eğlence seçeneklerine parkı çepeçevre dolanan dekovil hattında çalışarak ziyaretçileri gezdiren “Mehmetçik” ve “Efe” trenleri eklenmiştir.³⁴⁰ Nejat Akgün, parktaki bu “bozuluşun” lunapark araçlarının yerlilerinin yapılması ve çay bahçelerinden içkili gazinolara doğru değişimle süreklilik kazandığını belirtir. Akgün’e göre bu değişimle, Ankaralı aileler parktan uzaklaşmış ve park giderek “paralı ama yetersiz düzeydeki insanlara” bırakılmıştır.³⁴¹ 1956 yılında parka dair duyurulan son değişiklik yılbaşı gecesi düzenlenen baloyla açılacak Yeni Gazinodur. Gölün içindeki adaya inşa ettirilen gazinonun “şehrin eğlence turistik tesislerini artırmak için” yapıldığı duyurulur ve ayrıntıları şu cümlelerle aktarılır: “Ankara halkına yaraşır bir mükemmeliyette olması için hiçbir fedakarlıktan kaçınılmamıştır. Döşeme altından ısıtma tertibatı, geniş mutfak ve servis kısımları teşkilatı, asansörlü pist, hususi aydınlatma tertibatı, air condition tesisleri gibi teknik yenilikler, (...) caz podyumu gibi dekoratif zenginlikler...”³⁴²

Park 1956’da iki yıl sürecek Ankara Sergisi’nin de katkısıyla 2,5 milyon kişi tarafından ziyaret edilir ve sergi açılışının ardından parka giriş ücreti belediye tarafından 25 kr. olarak belirlenir. 1957’de sergiyi sekiz yüz yetmiş bin kişinin gezdiği ve sergiden belediyenin elde ettiği hasılatın iki yüz on yedi bin lirayı bulduğu aktarılır. Sergi idaresi gelirden memnun olmalı ki devam etmesi için ziyaretçilere yakın ilgi ve muamelede bulunacak beş dükkân sahibine madalya verilmesine karar verir. Bunun için ziyaretler arasında bir anket başlatılır.³⁴³ Ragıp Akyavaş³⁴⁴ önemli bir değişim geçirdiği ve parka yönelik ilginin arttığı 1956 yılında İstanbul’dan Ankara’ya gelen bir misafirini gezdirmek için Gençlik Parkı’nı seçer. Parka dair izlenimlerini yazısında anlatır. Parka daha önce

³³⁸ Nejat Akgün, *Burası Ankara*, Ankara Kulübü Derneği Yayınları, Ankara, 1996, s.235.

³³⁹ *Gençlik Parkı gazetesi*, 27 Haziran 1959.

³⁴⁰ Özalp, a.g.e. s. 151.

³⁴¹ Akgün, a.g.e. s.235-236.

³⁴² *Zafer*, 17 Aralık 1956.

³⁴³ *Zafer*, 2 Temmuz 1957.

³⁴⁴ Araştırmacı, yazar, hukukçu (1890-1969)

karanlık olması sebebiyle girmekten çekindiğini belirtir. Bu sebeple parkın son hali, özellikle ışıklandırma faaliyeti kendisini çok şaşırtır, sevindirir:

“Geçenlerde Maltepe tarafından geçerken şehrin göbeğinden doğru bir alev sütununun yükseldiğini görünce önce yangın var sandım. İstanbul uşağının yangından başka korkusu olur mu? (...) Neyse sonra anlaşıldı. Parktaki renkli fiskiyeymiş. Fakat bu bildiğimiz alelaide fiskiye değil. İzlanda’nın gayzerleri gibi küçük çapta bir şey. (...) Her köşeden yer yer yükselen müzik sesleri, her taraf neşe ve şetafet içinde çalkalanıyor. Çocuklar katılırcasına gülüyor. Kadınlar eğleniyor, gençler eğleniyor...”³⁴⁵

Gençlik Park’ındaki değişimi överek başlayan yazı dönüp dolaşıp Ankara İstanbul karşılaştırmasına gelir. İstanbul’dan Ankara’ya gelenlerin “su hasreti”ne Akyavaş’ın göle benzettiği havuz az da olsa çare olmuş gibidir: “Öyle havuz mu olurmuş hiç... basbayağı küçük bir göl. İçindeki ada da cabası. Doğrusu kendi cürmünce, İstanbul hasretini kısmen olsun gideriyor. İstanbullular Emirgan’da Boğazın serin havasını içerek Çınarların altında semaverli çaylarını yudumluyorlarmış. Bizim de gölün etrafına sıra sıra dizilmiş semaverli çayhanelerimiz var.”

Gençlik Parkına bakıp İstanbul’u hatırlayan yazarlardan bir diğeri İlhan Tarus’tur. Tarus 1958’de yayımlanan köşe yazısında Gençlik Parkı üzerinden Ankara İstanbul karşılaştırması yapar. Park 1958 Ekim ayında birkaç ay sürecek yenileme çalışmaları sebebiyle kapalıdır. Parkın kapalı oluşu Tarus’a geçmiş günleri hatırlatır. Akyavaş’ın “hareket parkı” tanımına uyacak ayrıntılar Tarus’un parka dair hatırladıklarının başında gelir:

“Neydi o günler, a dostlarım? Üçlü, yedili, onlu aileler, bazen daha kalabalık, mahalle kadrolu ziyaretçiler, şıprıdayan suların kenarına masalarını kurarlar, pembe abajurlu lambalarını yakarlar, iştahlı iştahlı akşam taamına başlarlardı. Garsonların hemen hemen gruba karışmış gibi samimiyetle, incelikte taşıdığı su şişeleri, tavşan kanı demlikleriyle gümüş ışıklı semaverler, tabaklar, ince belli fincanlar bir başka diyara yolcu olmuşlar.”

Tarus, parkın ıssızlığını uzun uzun anlattığı yazısını şu vaatle noktalar: “Olsun. Yatsın, uyusun birkaç ay. Gelecek baharın yine bize kucağını açacak (...) Birdenbire dirilip

³⁴⁵ Ragıp Akyavaş, “Gençlik Parkı Hareket Parkı” *Zafer*, 16 Temmuz 1956, s.3.

canlanacak. İstanbullara, deniz kıyılarına, yaban illerine gidemeyen biz fukara hemşehrilerine yaz sıkıntısını unutturacak.”³⁴⁶

4.2.1.3 Yeni Tesisler ve Aile Gazinolarıyla Parkın Dönüşümü: (1958-1960)

İmar faaliyetlerinin hızlandığı 1958 yılında, Gençlik Parkı da yeni bir plan dahilinde düzenlenir. Yeni tesis inşası ve parkın aydınlatılmasıyla ilgili projenin yanı sıra dikkat çeken ve gazetede birkaç cümleyle geçiştirilen başka bir düzenleme daha vardır. Haberde aktarıldığına göre plandaki bir düzenlemeyle “parkın havasını bozan kebabçıların parktan kaldırılmasına karar verilmiş ve rakı satışını kati olarak yasaklanmıştır.”³⁴⁷ Aynı yıl, bir reklam aracılığıyla Gençlik Parkı’na parkı “mükemmel ve nezih bir dinlenme mekânı yapacak” bir aile gazinosunun açıldığı duyurulur.³⁴⁸

Aile gazinolarından biri, 1959 yılında Gençlik Parkı gazetesinde yer alan haberle de gündemdedir. Haberde parkta bulunan bir pasta salonunun “nezih bir aile lokali” olacağı, yalnızca ailelere özel olarak düzenlenen lokalde dans pisti de bulunacağı belirtilir. Hafif içkilerle samimi bir ortam yaratılacak, en önemlisi bunlara erişim “fazla bir mali külfete katlanmadan”³⁴⁹ mümkün olacaktır. Fazla bir mali külfete katlanmadan parkta vakit geçirmenin ziyaretçiler için cazip bir yanı vardır. Parka ve Lunaparka giriş ücreti bile bir kesimi zorlayacak düzeydeyken gazinolara erişimin belirli bir çevreyle sınırlı olduğu açıktır. İktidarın özellikle Gençlik Parkına dair faaliyetlerini övgü dolu haber ve yazılarla duyuran Gençlik Parkı gazetesinde Lunapark giriş ücretini eleştiren bir yazının yer alması ilginçtir. Ayçetin Tulgar yazısında “yirminci asrın ikinci yarısında zaruri bir ihtiyaç halini alan eğlenebilme arzusunun hiç olmazsa bir kısmını tatmin etmek için” belediyenin giriş ücretlerine dair düzenleme yapmasını talep eder:

“İki çocuklu, normal gelirli bir ailenin Gençlik Parkındaki Luna Parka girdiğini düşünelim. En ucuz eğlence vasıtası elli kuruş olan bu yerden acaba kaç lira ile çıkabiliriz. İçeriye giriş bile paralıdır bu yerde. Gençlik Parkına girerken para ödersiniz. Bir de Luna Parka girerken para ödetirler size. Sorarım ilgililere? Yurttaş

³⁴⁶ İlhan Tarus, “Gençlik Parkında Sonbahar” *Zafer*, 31 Ekim 1958, s.3.

³⁴⁷ *Zafer*, 28 Mart 1958.

³⁴⁸ *Zafer*, 10 Temmuz 1958.

³⁴⁹ *Gençlik Parkı gazetesi*, 26 Eylül 1959.

soyulmaya mı geliyor buraya? Yoksa eğlenmeye mi? Son bir ihtimal daha: Milyoner mi bütün yurttaşlar?”³⁵⁰

Tulgar’ın çağrısı dolaylı olsa da karşılık bulmuş gibidir. Yazının yayımlanmasından bir hafta sonra Gençlik Parkı gazetesinde parka giriş ücretlerinin artacağına dair haberlerin gerçeği yansıtmadığı belirtilir. Parka ve Lunaparka giriş ücretlerine indirim de zam da yapılmaz. 1959’daki son düzenlemeyle birlikte amaç “Ankaralıların mümkün olduğu kadar az bir mali külfetle istirahat ve eğlencelerinin temini hususudur.”³⁵¹ Ancak halk parkta yer alan her mekân herkes için “az bir mali külfet” değildir. Gelir düzeyi park girişinde sorun olmasa da parktaki mekanlar farklı kesimlere farklı hizmetler sunar. O yıllara şahitlik edenler Gençlik Parkı’ndaki bu ayrıma dikkat çeker: “Gençlik Parkı’na Herkes giderdi... Ama öyle Göl Gazinosuna Fenerbahçe Restoranı’na herkes gidemezdi tabi...”³⁵²

1959’da açılması planlanan tesisler ve kapatılan mekanlarla parkın değişimi devam eder. Yakında kesinleşeceği belirtilen plana göre, gölün etrafına her birinin yüz kişilik kapalı salonu ve üç yüz kişilik bahçesi olacak üç lokantanın yanı sıra parka on dört büfe daha açılacak, üç yüz kişilik yazlık bir çayhane yapılacaktır. Haberde lokanta ve çayhanenin detayları aktarıldıktan sonra gölün içinde yetmiş seksen kişilik kokteyl salonu yapılacağı duyurulur. Parka yapılacak kültür sitesinin içinde yer alacak Güzel Sanatlar Galerisi, bin iki yüz kişilik açık hava tiyatrosu, golf sahası ve hayvanat bahçesi ise kesinleşmeyen planda sıralanan düzenlemelerin en sonunda yer alır.³⁵³ Bu yıldan itibaren Gençlik Parkı, birtakım etkinlikler ve tüketim ağırlıklı tesislerle Yılmaz’ın belirttiği gibi “ticari bir eğlence yerine”³⁵⁴ dönüşür.

1959’da şehrin sıkı bir şekilde kontrol altına alınması için kurulan ihbar bürosuna gelen “müteaddit ihbar ve şikayetler üzerine” Göl Gazinosu’nun kapatılmasına karar verilir.³⁵⁵ Zafer’de Göl Gazinosu kapatıldıktan sonraki gün geniş ölçekli yapılan değişiklikler ve

³⁵⁰ Ayçetin Tulgar “Belediyeden Beklediğimiz” *Gençlik Parkı gazetesini*, 20 Haziran 1959, s.2.

³⁵¹ *Gençlik Parkı gazetesini*, 27 Haziran 1959

³⁵² Yılmaz, a.g.m. s.226.

³⁵³ *Zafer*, 30 Ocak 1959.

³⁵⁴ Yılmaz, a.g.m. s.223.

³⁵⁵ *Zafer*, 30 Mayıs 1959.

düzenlemelerle parkın açılacağı duyurulur.³⁵⁶ Gazetede parkın değişiminden halkın memnun olduğu belirtilir. Üç ayda iki milyon kişinin Gençlik Parkını gezmesi memnuniyeti gösteren yeterli bir veridir. İdarenin girişten sağladığı gelirin 500 bin lira olması ve parkın geçirdiği değişimlerim ardından son hali halkın memnuniyetiyle birlikte iktidar adına övünç kaynağı sayılabilir.³⁵⁷

Parkta asayişin sağlanması da önemli bir amaç olmalı ki Gençlik Parkı gazetesi yaz mevsiminde “parkın emniyet ve huzuru bakımından elde edilen fevkalade neticeyi” yani “parkta tek bir vaka olmamasını” Gençlik Parkı emniyet komiserlerinin başarısını hatırlatarak haberleştirir.³⁵⁸ Gençlik Parkı Gazetesinin bir sonraki sayısında yer alan başmakalede bu konu tartışılmaya devam eder. Parkın 1956’dan 1959’a dek geçen süredeki değişiminin muhasebesi yapılan ve isimsiz yayımlanan yazıda parkın “Ankara Belediyesinin yapıcı elini uzatmadan önceki hali” anlatılır. En önemli ayırım “çocukların ve kadınların yakınından bile geçmekten korktukları ve her gün birkaç tecavüz ve yaralama hadisesine sahne olan” parkın bugün ufak tefek vakalar olsa dahi daha güvenli bir yer olmasıdır. Yazıda 1956’da belediyenin başlattığı düzenlemenin ilk amacı yazarın “serkeşlik yuvası” olarak nitelediği Gençlik Parkını düzene sokmaktır. Parkın halkın hizmetine açılması ise ikinci amaçtır. 1958 yılına dek açılan işletmeler aracılığıyla halkın parka ilgisi artsa da ufak tefek vakalar sebebiyle emniyetin tam anlamıyla sağlanamadığı belirtilir. Vakalar “ufak tefek” olsa da sonuçları büyüktür; aileler bu vakalar sebebiyle parkta huzurlu vakit geçiremez. Nitekim yazıda huzursuzluğun sebebi olarak 1958’de açılan ve birkaç satır önce halkın parka ilgisini artırdığı belirtilen iş yerleri işaret edilir: “Bazı ehliyetsiz kimseler tarafından satın alınan iş yerleri ve müşterilerinin seviyesizliği parkın havasını bulandırmışlardır.”³⁵⁹

Ankara belediyesi parkın olumsuz durumundan sorumlu tutulmaz. Aksine “ilk açılışın gürültüsüyle” açılıp sözleşmeleri sonlanmayan bu işletmeler, 1959’da Ankara belediye başkanı olan Dilaver Argun’un yönetimindeki düzenlemeyle kapatılır ve yerlerine “daha yeni ve mükemmelleri inşa edilir.” Gençlik Parkı artık daha “sakin, hareketsiz ve mütevazı bir dekor içindedir.” Bunu telafi edecek gelişme ise parkta bir emniyet ve zabıta

³⁵⁶ *Zafer*, 31 Mayıs 1959.

³⁵⁷ *Zafer*, 7 Eylül 1959.

³⁵⁸ *Gençlik Parkı gazetesi*, 19 Eylül 1959.

³⁵⁹ *Gençlik Parkı gazetesi*, 26 Eylül 1959.

vakasının olmamasıdır. Park böylece 1959 yılından itibaren “birinci planda bir istirahat yeri” olmuş ve DP’li belediye parka yönelik hedefine ulaşmıştır.³⁶⁰ Kurulduğu yıl parkın “dinlenme yeri” niteliği ön plandayken DP döneminin ilk yıllarında alınan kararlarla park giderek “eğlence yeri”ne evrilmiş, 1958’den itibaren ise açıldığı yıl olduğu gibi yeniden “istirahat yeri” olmuştur.

Gençlik Parkı geçirdiği bu değişimle giderek ‘modernleşmenin merkezi’ mekanlardan biri olmaktan uzaklaşmıştır. 1950’li yıllarla birlikte sosyal hayat Kızılay’a doğru kaydıkça Gençlik Parkı’nın da orta sınıfa dahil olan ziyaretçileri yerini göçle birlikte şehre gelenlere bırakmıştır. Böylece park “eski şehre” ait bir mekân olarak kalmıştır.³⁶¹

³⁶⁰ *Gençlik Parkı gazetesi*, 26 Eylül 1959.

³⁶¹ Yılmaz, a.g.m. s.228.

5. BÖLÜM: DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ'NDE TAMAMLANMAYAN İKİ PROJE

5.1. “ABİDEVİ BİR İNŞAAT ESERİ”³⁶²: KOCATEPE CAMİ

“Bu caminin bugün vasıl olduğumuz sanat seviyesinin bir şaheseri olması düşünülmektedir.”³⁶³ Zafer gazetesinde 1957 yılının ilk günü okurlara “Ankaralıları yeni yılın hediyesi” olacak ve Yenişehir’de inşa edilecek caminin haberi duyurulur. “Abidevi bir inşaat eseri olacak bu büyük ve sanat kıymeti yüksek caminin” inşa hazırlıklarını sürdürmek için cami idare heyeti başkanı ve Başvekalet müsteşarı Ahmet Salih Korur ’un başkanlığında mimar ve mühendislerden oluşacak on beş kişilik jüri oluşturulmuştur. Jüri, Ankara valisi ve belediye başkanıyla birlikte çalışmalara başlamış, caminin inşa edileceği sahada tetkikler yapmıştır. Habere göre cami projesi için bir yarışma düzenlenecek ve şartnamesini de tetkikler sonucu jüri hazırlayacaktır.

1944 yılında Diyanet İşleri başkan yardımcısı Ahmet Hamdi Akseki başkanlığında Cami Yaptırma Kurumu oluşturulmuştur. Kurumun açtığı bir yarışma sonucu onaylanan ve ilk olarak Emniyet Abidesi Parkı içinde yapılması planlanan cami projesinden vazgeçilmiştir. Ali Cengizkan’ın aktardığına göre, Lörcher Planı’nı vesile olarak kullanan “Yenişehir’de bir cami kurulması” girişimi 1947’de Bakanlar Kurulu’nun gündeminde olan konulardandır ve dernek aynı yıl bakanlar kurulu kararıyla kamuya yararlı dernekler arasında sayılmaktadır.³⁶⁴ Kocatepe Cami ve Cami Yaptırma Derneği 1957’de düzenlenen yarışmayla tekrar gündeme gelir. Kısa bir süre sonra Adnan Menderes, cami inşası için derneğe yüz bin liralık bir bağış yapar. Cami Yaptırma Derneği’nin Menderes’e teşekkür metni gazetede yayımlanır:

“... Başvekil Adnan Menderes, sahibi bulunduğu çok kıymetli safkan Arap beş adet at ve kısırağını yapılacak olan bu büyük camii şerife teberru etmiş ve bunlar kurumca 85 bin liraya satılmış, kurum hesabına geçirilmiştir. Yine Başvekil ayrıca on beş bin lira daha teberru etmek suretiyle teberrularını yüz bin liraya yükseltmiştir. Bu bağışın manevi değeri üzerinde hassasiyet ve memnuniyetle duran Kurumumuz, duyduğu

³⁶² Zafer, 1 Ocak 1957.

³⁶³ Zafer, 1 Ocak 1957.

³⁶⁴ Ali Cengizkan, “Kurgu, Tasarım ve Kullanım: Cumhuriyet Dönemi Kamusal Mekanları İçin Bir Çalışma Programı” *Başkent Üzerine Mekân Politik Tezler Ankara’nın Kamusal Yüzleri*, Der. Güven Arif Sargın, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017, s.220.

derin teşekkür hislerinin Başvekilimize ajans vasıtasıyla alenen ifadesini çok zevkli bir vazife saymaktadır.”³⁶⁵

Ankara Cami Yaptırma Derneği tarafından açılan iki devreli yarışmada otuz altı proje yarışır. On bir proje ikinci devreye kalır. Birinciliği yüksek mimar ve mühendis Vedat Dalokay ve Nejat Tekelioğlu’nun projeleri kazanır.³⁶⁶ Kocatepe Cami yarışması 1957’de sonuçlanır fakat inşası Demokrat Parti döneminde tamamlanmaz. Vedat Dalokay ve Nejat Tekelioğlu’nun kazandığı projeye göre caminin temeli ancak 1963’te atılır. Üstünün kabuk sistemiyle örtülmesi planlanan ve o dönem için yeni bir sistem olan projenin inşasından yıkılma tehlikesi de göz önünde tutularak vazgeçilmiştir. Bu süreçte cami tasarımının Türk mimari özelliğini yansıtmadığı iddiaları da etkili olmuştur. Caminin yerine 1967’de Hüsrev Tayla ve Fatin Uluengin’in Mimar Sinan camilerinden esinlenen tasarımının temeli atılarak yeniden inşaata başlanmıştır.³⁶⁷ Türkiye Diyanet Sitesi Yaptırma ve Yaşatma Derneği Çalışma Raporunda 1967’de başlanan cami inşasının memnuniyetle karşılandığı anlaşılmaktadır. Raporda her devir ve düşüncenin kendi eserini kurduğu, manasını abideleştirdiği, Kocatepe Caminin de yeniden dirilişi, öz kaynaklara dönüşü sembolize ettiği belirtilmektedir.³⁶⁸ Caminin 1967’de Mimar Sinan camilerinden esinlenerek inşa edilmeye başlanması ayrı bir başarı ve övünç kaynağıdır. Dini ve mimari karakterine en uygun mimari üslupla Türk İslam sanatını temsil etmektedir.³⁶⁹ Bu sembolik anlamı dışında pratikte Kocatepe Caminin önemi, Ankara’nın kamusal alanında önemli bir dini uygulama alanı olmasından kaynaklanmaktadır. Özellikle bayramlarda ve cenaze törenlerinde cami, siyasi birliğin de sergilendiği yerdir.³⁷⁰

³⁶⁵ Zafer, 15 Şubat 1957.

³⁶⁶ Zafer, 8 Eylül 1957.

³⁶⁷ Ercan’dan akt. Keskin, *Modernlik ve Türkiye’de Modern Camiler*, Antalya: Mimarlar Odası, Antalya Şubesi, 2012. s.48.

³⁶⁸ Türkiye Diyanet Sitesi Yaptırma ve Yaşatma Derneği 1967-1968 Faaliyet Dönemi, Yönetim Kurulu, Çalışma Raporu ve Denetleme Kurulu Raporu, Arı Matbaası, Ankara, 1968, s.5.

³⁶⁹ Türkiye Diyanet Sitesi Yaptırma ve Yaşatma Derneği 1967-1968 Faaliyet Dönemi, Yönetim Kurulu, Çalışma Raporu ve Denetleme Kurulu Raporu, s.31.

³⁷⁰ Feryal Aysın Koçak, *Social and Spatial Production of Atatürk Boulevard in Ankara*, ODTÜ Sosyoloji Bölümü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, 2008, s.205.

Demokrat Parti'nin siyasi gücünün mekânsal bir temsili olarak tasarlanan ve “merkezi hükümetin en hâkim tepesinde”³⁷¹ Mithatpaşa Caddesi'nin sonunda bir tepe üzerinde yer alan cami, şehirdeki diğer yapılardan daha görünür bir yerde yükselmektedir. Cami bu anlamda erken cumhuriyet dönemindeki “mekân temsilleri”ne bir yanıt olarak da düşünülebilir.³⁷² 1967’de temeli atılan Kocatepe Cami’nin inşası 1987’de tamamlanır. Cami, yarışması Demokrat Parti döneminde düzenlenen fakat tamamlanması daha sonraya kalacak projeler arasında yerini alır ve Mithatpaşa Caddesi’ne uzanan aksın sonundaki tepeye yerleşerek Bulvar’a, gökdelenle birlikte, alternatif bir bakış açısı sunar.

373

5.2. BÜYÜK ANKARA OTELİ

1950’li yılların sonunda Atatürk Bulvarı üzerinde inşasına başlanan ve tamamlanması sonraki döneme kalacak yapılardan bir diğeri, Büyük Ankara Otelidir. Ankara’da 1950’lilere dek ziyaretçilerin ağırlandığı İkinci Meclis Binasının karşısında yer alan Ankara Palas’ın bu tarihten itibaren sunum ve kapasitesi yetersiz kalmış ve 1959’da açılan Grand Otel Balın Ankara’nın büyük otel ihtiyacını nispeten karşılamıştır.³⁷⁴ 1955’te Zafer’de Büyük Ankara Oteliiyle ilgili detaylar otelin Kavaklıdere’de, yeni Meclis binasının karşısına inşa edileceğini bildiren bir haberde yer alır. Habere göre 1956’da yapımına başlanacak turistik otelin işletme ve mimari sözleşmeleri Emekli Sandığı ile Societe Generale Pour L’industrie adlı İsviçre firması arasında imzalanmıştır. Yüz elliye yakın odası, bar, lokanta, ziyafet salonları, gece kulübü, tenis kortları ve yüzme havuzunu da içeren otelin şehrin otel ihtiyacını büyük ölçüde karşılayacağı beklenir.³⁷⁵ 1956’da otelin inşasına yönelik hazırlıkların başladığı ve Eski İspanya Büyükelçiliğinin bulunduğu alana inşa edileceği maketinin de yer aldığı bir haberle duyurulur. Otel, Emekli Sandığı tarafından inşa edilecek ve 1955’te de duyurulduğu gibi işletmesini

³⁷¹ Türkiye Diyanet Sitesi Yaptırma ve Yaşatma Derneği 1967-1968 Faaliyet Dönemi, Yönetim Kurulu, Çalışma Raporu ve Denetleme Kurulu Raporu, s.5.

³⁷² Koçak, a.g.e. s.123

³⁷³ Batuman, a.g.m. s.58.

³⁷⁴ Dilek Acar, “Ankara’nın İlk Beş Yıldızlı Otel: Büyük Ankara Otelii” *Dünden Bugüne Ankara Otel, Pastane, Turizm*, Ed. Nazmi Kozak, Detay Yayıncılık, İstanbul, 2019, s.89.

³⁷⁵ *Zafer*, 26 Haziran 1955.

İsviçre firması üstlenecektir. Benzer bir otelin İzmir’de de inşa edilmesi planlanır. İki şehirde inşa edilecek yeni oteller “büyük imar hareketine muvazi inşa edilecek yeni ve modern” yapılardan biridir.³⁷⁶ Otelin tasarımını İsviçreli mimar Saugey, mimar Yüksel Okan’la birlikte üstlenmiştir. Ancak uygulama ve detay projeleri Yüksel Okan, mimar Yavuz Taşçı ve Adnan Unaran tarafından tamamlanmıştır.³⁷⁷ Büyük Ankara Oteli, Ulus İşhanı ve Emek İşhanı’yla birlikte Ankara’da 1950’li yıllarda inşa edilmesi planlanan yüksek katlı yapılar arasındadır. Dönemin ekonomik sorunları dikkate alındığında ticaretin ardından turizm endüstrisine yönelik atılan adımlardan sayılabilir.³⁷⁸

Yazar Hikmet Saim 1959’da Zafer gazetesinde otelin detaylarını içeren bir yazı kaleme alır. “En müşkülpesent turistleri tatmin edebilecek” otel, on dokuz kattan oluşacak ve on dört katı yatak odalarına ayrılacaktır. Müstahdem yatak odaları ise binadan ayrılarak arsanın arkasına yerleştirilecektir. Otelin kapasitesi yüz seksen oda ve iki yüz kırk yataktır. Beş yüz kişilik bir merasim salonu, modern bar, üç yüz otuz kişilik lokanta, gece kulübü, kafeterya, iki küçük ziyafet salonu, dört mağaza, roof bar, oyun ve konferans salonları ve otuz araç kapasiteli garajı ile “bütün konforu ihtiva ederek Ankara’ya modern bir hava verecektir.”³⁷⁹ (Bkz. Ek 11) Büyük Ankara Oteli inşa edildiği takdirde 1950’den önce “otel vaziyeti facia” olan Ankara’ya hem ticaret için gelen misafirleri hem de turistleri kabul edecektir.³⁸⁰ Otelle ilgili Yücel- Uybadin Planı müelliflerinden Nihat Yücel’in yorumu ise ilginçtir. Yücel, oteli “aykırı bir öneri” olarak değerlendirir. Ancak Yücel’in değerlendirmesi göz ardı edilmiş olmalı ki otelin inşa kararı İmar İdare Heyeti tarafından verilmiş³⁸¹ ve temeli 1959’da atılmıştır.³⁸² Maliyeti otuz iki milyon lira olan otelin inşasının iki buçuk yıl süreceği tespit edilmiş ve en geç 1961 yılının sonlarında hizmete girmesi programlaştırılmıştır.³⁸³ Öngörülenin aksine 1966’da üç gün süren bir açılışla işletmeye açılan Büyük Ankara Oteli, açıldığı yıl şehrin en büyük ve lüks otelidir.

³⁷⁶ Zafer, 18 Ekim 1956

³⁷⁷ Acar, a.g.m. s.95.

³⁷⁸ Ayıcı’dan akt. İlerisoy ve Başgöl, “Yapılarda Yükselme ve Başkent Ankara Örnekleri Üzerinden Tarihsel İncelenmesi” *Online Journal of Art and Design*, Cilt:7, Sayı:2, 2019, s.131.

³⁷⁹ Hikmet Saim “Turizm Asrının Modern Türkiye’si ve Otellerimiz: Yeni Bir Eser Daha: Ankara Oteli” *Zafer*, 27 Ağustos 1958.

³⁸⁰ “Misafirperver Büyük Ankara”, *Büyük Ankara’ya Doğru* içinde, s.63.

³⁸¹ Ali Cengizkan, “Nihat Yücel ile 1957 Ankara İmar Planı Üzerine” *Modernin Saati* İçinde, Mimarlar Derneği 1927 Boyut Yayın Grubu, Ankara, 2002, s.200.

³⁸² Zafer, 11 Eylül 1959.

³⁸³ Zafer, 13 Ağustos 1959.

³⁸⁴ Emek İşhanı'ndan sonra Bulvar üzerindeki yüksek yapıların ikinci örneği olan Büyük Ankara Oteli, Ankara Palas'ın Ulus'ta I. Ve II. Meclis binalarıyla kurduğuna benzer bir ilişkiyi son Meclis binasıyla kurar. ³⁸⁵

³⁸⁴ Acar, a.g.m. s.97.

³⁸⁵ Acar, a.g.m. s.113.

SONUÇ

DP, 1946'da resmen kurulduğunda kendi yayın organı yoktu. Kuruluşundan ancak üç yıl sonra hissedarları arasında DP'li siyasilerin bulunduğu Güneş Matbaacılık A.Ş. tarafından yayımlanan Zafer gazetesi 1949'dan 1960 darbesinin ardından kapatılana dek DP'nin yayın organı görevini üstlenmiştir. Gazete, o yılların haberleşme olanakları düşünüldüğünde halkın haber alabileceği kaynakların başında gelmektedir. Zafer'de yayımlandığı ilk sayıdan itibaren DP'li yetkililerin açıklamaları, iktidarın hemen her konudaki tutumu, gündemdeki konulara dair haberler ve köşe yazıları geniş yer tutmaktadır. Zafer, DP iktidarının hemen her kararını ve bu kararların gerekçesini sütunlarında duyurarak iktidarın sözcülüğünü yapmaktadır. Gazetede DP iktidarının ilk yıllarından itibaren Ankara, artan bir ilgiyle gündemdeki yerini korumuştur. Gazetede Ankara'ya ve Ankara'nın imarına dair alınan kararlar ve başlatılan çalışmalar için öne sürülen sebepler ise çalışmaların başkentin modern ve Avrupalı bir şehir olması için devam ettiği gerekçesinde toplanmıştır. Bu gerekçe tek parti döneminde Ankara'nın imarına yönelik yapılan çalışmaları eksik ve da yanlış olduğu kabulüne dayanmakta ve yetkililerin Ankara'nın neredeyse DP Dönemi'nde kendi icraatlarıyla başkent olabildiği ve bir önceki dönemde yapılanları neredeyse yok sayan tutumuna kadar uzanmaktadır. Yetkililer gazeteye yansıyan açıklamalarında DP'yi özellikle imar konusunda gerekçe ve yöntem açısından tek partiden ayrı bir yere koyarlar. DP, daha önce yapılanların üzerine koyarak ilerlemektense Ankara'yı en baştan, yeni ve doğru, başkent sıfatına yakışır bir yöntemle imar etmeyi tercih eder. Bu sebeple yetkililerin eski ve köhne olarak nitelendikleri yapılar gerektiği takdirde kolaylıkla yıkılabilecek yerlerine yeni mimari üsluba uygun yapılar inşa edilecek, başkent daha düzenli bir çehreye kavuşacaktır. Gazetede imar faaliyetlerinin bir zihniyetle mücadele olarak yansıtılması ise DP'nin tek parti dönemiyle giriştiği bir hesaplaşmanın da göstergesidir. Oysa DP imar konusunda, bu hesaplaşmada eleştirdiği CHP hükümeti kadar katı ve ideolojik bir tutum sergiler. Bu yıllarda meydanların genişlemesi için açılan yollar ve caddeler, yeni çok katlı İşhanları, blok apartmanlar, siteler, parklar, yıkılan ve inşa edilen diğer yapılarla Ankara'nın çehresi değişir. Gazetede faaliyetler kalkınmanın gerekçesi olarak aktarılır ve DP'li yetkililere

göre bu faaliyetler kimseye zarar vermeden yapılmaktadır. Özellikle 1956'dan itibaren enflasyonist bir ortamda sürdürülen imar çalışmaları muhalefetin eleştirilerine daha fazla konu olur. 1956'da İstanbul'da başlatılan yıkım ve inşaa çalışmaları sonraki yıllarda imar ve şehircilik alanlarında daha çok tartışılıp araştırılırken Ankara'da bu yıllarda süren faaliyetler ihmal edilmiş, araştırma anlamında geri planda kalmıştır. Oysa Ankara'nın imarı ve değişimiyle ilgili alınan kararlar ve yıllarca süren tartışmalar iktidarın ve muhalefetin yayın organlarında gündemin en üstündeki yerini korumuştur. Dahası Ankara, 1957'de İstanbul'da başlayıp yurdun diğer şehirlerine yayılacağı duyurulan imar faaliyetlerini eleştirenlere örnek bir şehir olarak gösterilmiştir. Ankara'da süren çalışmalar bu anlamda sembol olmuştur. DP'nin İstanbul ve yurdun diğer şehirlerine yayılmasını hedeflediği çalışmaları eleştirenlere ve bu hamlelerin başarısız olacağını düşünenlere ise Adnan Menderes Ankara'da süren imar faaliyetlerine bakmalarını önermiştir.

Bu tezde, Demokrat Parti döneminde Ankara Zafer gazetesi merkeze alınarak incelenmiştir. DP iktidarının Ankara'ya yönelik faaliyetleri arttıkça gazetede eş zamanlı olarak bu faaliyetlerle ilgili haberler, köşe yazıları, açıklamalar ve görseller de artmış, gazetede faaliyetler sıralanırken aynı haberler kimi zaman günlerce tekrarlanmıştır. Ayrıca vaatler ve başlamamış, temeli atılmamış projeler başlamış ya da tamamlanmış gibi aktarılmıştır. Çalışmada esas belge Zafer gazetesi olmakla beraber iktidar ve muhalefet arasında tartışmaların arttığı dönemlerde muhalefeti temsil eden Ulus gazetesinin belli aralıkları da taranmıştır. Böylece muhalefetin DP iktidarına ve Ankara'nın imarına dair alınan kararlara, uygulamalara karşı görüşü ortaya konmuştur. Ulus'tan elde edilen veriler iktidarın imar faaliyetlerinde tek parti döneminde yapılanları yok saydığı ve faaliyetlerin bir plan çerçevesinde ilerlemediği savına dayanmaktadır. Ayrıca tezin dördüncü bölümünde 1959- 1960 yıllarında haftada bir kez yayımlanan "Gençlik Parkı gazetesi" de incelenmiş, parkın geçirdiği değişim Zafer'deki haberlerle ortak değerlendirilmiştir. Bu yıllarda Ankara'da tamamlanmış ve tamamlanmamış tüm projeler, Ankara'ya dair alınan kararlar, çıkarılan yasalar, uygulanan planlar bugünkü Ankara'nın temelleri atılmıştır. Aradan geçen ortalama yetmiş yılın ardından bu yorum hâlâ tek parti dönemi için yapılmaktadır ancak Ankara'nın bugünkü manzarası ve düzeninde DP Dönemi'ndeki faaliyetlerin izi sanılandan daha fazladır.

KAYNAKÇA

SÜRELİ YAYINLAR

Zafer

Ulus

Gençlik Parkı gazetesi

İKİNCİL KAYNAKLAR

ACAR Dilek, “Ankara’nın İlk Beş Yıldızlı Otel: Büyük Ankara Otel”

Dünden Bugüne Ankara Otel, Pastane, Turizm İçinde. Ed. Prof. Dr. Nazmi

Koçak, Detay Yayıncılık, İstanbul, 2019. 85-121.

AHMAD, Feroz, *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)* Hil Yayın, İstanbul 2015

AKŞİN Sina, *Kısa Türkiye Tarihi*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2018

ALEMDAR Korkmaz, *İletişim ve Tarih*, İmge Kitabevi, 1996

AKGÜN Nejat, *Burası Ankara*, Ankara Kulübü Derneği Yayınları, Ankara, 1996.

AYDIN Suavi, EMİROĞLU Kudret, TÜRKOĞLU Ömer, ÖZSOY Ergi D. *Küçük*

Asya’nın Bin Yüzü: Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2005

ATAY Falih Rıfkı, *Eski Saat*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998.

ANADOL Kemal, *Karşıyaka Memleket*, Doğan Kitap, İstanbul, 2003

ALTABAN Özcan, “Cumhuriyetin Kent Planlama Politikaları ve Ankara Deneyimi” 75

Yılda Değişen Kent ve Mimarlık İçinde, ed. Yıldız Sey, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul,

1998. 41-65

BALABAN VAROL Eda, CANKIZ ELİBOL Gülçin, “İnşadan İskana Ortak Mekanların

Değişimi: 1950-1980 Yılları Arasında Ankara’da İnşa Edilen Kooperatif Yapıları

Üzerinden Bir Araştırma”, Megaron, 2021, Cilt 16, Sayı 3, 488-507.

BATUMAN Bülent, “Mekân, Kimlik, Siyaset, Çatışma: Cumhuriyet’in Kamusal Mekânı Olarak Kızılay Meydanı” *Ankara’nın Kamusal Yüzleri* İçinde, der. Güven Arif Sargın, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017. 41-77

BAYDAR Leyla, “Ankara Atatürk Bulvarı” *Ankara Dergisi*, Ankara Büyükşehir Belediyesi, Cilt1, Sayı 4, 1992, 45-53.

BAYRAKTAR Nuray, “Kent ve Mimarlık Üzerine Dönemsel Okumalar: Ankara’da İki İşhanı” *Ankara Araştırmaları Dergisi, Journal of Ankara Studies-* 8(1), 157-175, Haziran/ June 2020

BENDERLİOĞLU Atıf, “Ankara’da İlk Şehir Planlama Çalışmaları ve Yenimahalle Uygulaması” *Başkent Söyleşileri* içinde, Kent Koop Yayıncılık, Ankara, 1979

BENER, Vüs’at O. *Dost Yaşamamız*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2015

BİLGİN Hürriyet ve ÖZCAN Gül Berna, *İmar ve Şehir Planlama Mevzuatının Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarlığına ve Şehir Planlamasına Etkileri*, TBMM Kültür ve Sanat Yayın Kurulu, Ankara, 1989

BİLGİN İhsan, “Modernleşmenin ve Toplumsal Hareketliliğin Yörüngesinde Cumhuriyet’in İmarı” *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık*, Ed. Yıldız Sey, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998

BOYSAN Burak, “Menderes Dönemi Belediyeciliği/ İmar Hareketi, Halkla İlişkiler Stratejisi Olarak İstanbul’un İmarı”, *Türk Belediyeciliğinde 60 Yıl Sempozyumu* İçinde, Maya Matbaacılık, 1990.

BOZDOĞAN Sibel, *Modernizm ve Ulusun İnşası, Erken Cumhuriyet Türkiye’sinde Mimari Kültür*, Metis, İstanbul, 2015.

Büyük Ankara’ya Doğru, Doğu Matbaacılık Basın Yayın ve Turizm Umum Müdürlüğü, 1957

CENGİZKAN Ali, “Nihat Yücel: Bir Mimar Plancı, Bir Otobiyografi” *Modernin Saati* İçinde, Mimarlar Derneği 1927 Boyut Yayın Grubu, Ankara, 2002. 189-197.

CENGİZKAN Ali, “1950’lerden Bir Konut Kooperatifi: Ankara Ucuz Subay Evleri” *Modernin Saati* İçinde, Mimarlar Derneği 1927 Boyut Yayın Grubu, Ankara, 2002. 157-173.

CENGİZKAN Ali, “Nihat Yücel ile 1957 Ankara İmar Planı Üzerine” *Modernin Saati* İçinde, Mimarlar Derneği 1927 Boyut Yayın Grubu, Ankara, 2002. 197-211.

CENGİZKAN Ali, “1957 Yücel Uybadin Planı ve Ankara Şehir Mimarisi” *Cumhuriyet’in Ankara’sı* İçinde. Der. Tansı Şenyapılı, ODTÜ Yayıncılık, Ankara, 2006. 24-60.

CENGİZKAN Ali, “Kurgu, Tasarım ve Kullanım: Cumhuriyet Dönemi Kamusal Mekanları İçin Bir Çalışma Programı” *Ankara’nın Kamusal Yüzleri* İçinde, der. Güven Arif Sargın, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017. 215-245

CENGİZKAN Ali, KILIÇKIRAN Didem, *Yer’in Sesi Ulus İşhanı’nın Söyledikleri*, VEKAM Yayınları, Ankara, 2008.

CANTEK Funda Şenol, “Matris, Kurşun Kokusu ve Simit... Başkent Gazeteciliğinin Membarı: Rüzgârlı Sokak” *Cumhuriyet’in Ütopyası: Ankara* İçinde, der. Funda Şenol Cantek, Ankara Üniversitesi Yayınevi, Ankara 2012,

CANTEK Funda Şenol, “Sel Gider, Kum Kalır 1957 Sel Felaketzedelerinin Mamak’tan Yenimahalle’ye Uzanan Hayat Çizgileri” *Sanki Viran Ankara* İçinde, (der.) Funda Şenol Cantek, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017. 43-107

ÇAĞLAR Nur, ULUDAĞ Zeynep, AKSU Adnan “Hürriyet Meydanı: Bir Kentsel Mekânın Yenilik ve Dönüşüm Öyküsü” *Gazi Üniv. Mim. Müh. Fak. Der.* Cilt 21, No:1 177-182, 2006

ÇAKIR Sabri, “Türkiye’de Göç, Kentleşme/ Gecekondu Sorunu ve Üretilen Politikalar”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Mayıs 2011, Sayı:23, ss.209-222.

DEMİRTAŞ Ahmet, *Ankara’nın Ağaç, Ağaççık ve Çalıları*, Kırsal Çevre ve Ormancılık Sorunları Araştırma Derneği Yayını, Ankara, 2016.

DİNÇER Güven, *Ankara Kent Yazıları*, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara 2006. Birinci Baskı

DİNÇER Güven, “Ulus’tan Samanpazarı’na Anafartalar Caddesi’nin Öyküsü” *İdeal Kent*, sayı 11, 2014.

EROĞUL Cem, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, Yordam Kitap, İstanbul, 2014

ERTEMLİ Müge, *Bir Kentin Bilinmeyen Hazinesi: Anafartalar Çarşısı*, Gece Akademi, Ankara, 2018

GENÇ Musa, *Süs Bitkisi Yetiştiriciliği*, Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Yayınları, Isparta, 2005

İLERİSOY Zeynep Yeşim, BAŞGÜL Merve, “Yapılarda Yükselme ve Başkent Ankara Örnekleri Üzerinden Tarihsel İncelenmesi”, *Online Journal of Art and Design*, Cilt:7, Sayı:2, 2019, 125-140

İMGA Orçun, *Tek Partili Dönemde Ankara*, Dipnot Yayınları, Ankara 2006

KANDEMİR Seyyah, *Seyahat Kitapları*, Ankara Vilayeti, Türk Maarif Cemiyeti Neşriyatı, Ankara, Birinci Basım, 1932

KANIK Orhan Veli, *Bütün Şiirleri*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2007.

KARASU Mithat Arman, “Devletin Değişim Sürecinde Belediyelerin Konut Politikalarında Farklılaşan Rolü” *S.D.Ü. İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2009, Cilt14, Sayı3, 245-264.

KAYASÜ Serap, “Ankara İmar Planlarının Açık ve Yeşil Alan Yaklaşımları” *Cumhuriyet’in Ankara’sı İçinde*. Der. Tansı Şenyapılı, ODTÜ Yayıncılık, Ankara, 2006172-184

KELEŞ Ruşen, “Türkiye’de Konut Kooperatifçiliği” *Konut Kooperatifçiliği Semineri İçinde*. Hazırlayanlar: A. Taner Topçu, Fatma Güner, Kent Koop Yayınları, Ankara, 1982.

KESKİN Hümeysra Doruk, *İslam Medeniyetinde Bir Sembol Olarak Cami: Günümüzdeki Camiler Etrafında Dini Siyasi ve Estetik Tartışmalar*, İbni Haldun Üniversitesi, Medeniyetler İttifakı Enstitüsü Medeniyet Araştırmaları Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2019.

KISAER Elif Miray, *The Conservation of 'Anafartalar Çarşısı' As An Example of Modern Architectural Heritage in Ankara*, METU Conservation of Cultural Heritage in Architecture, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2019.

KOÇAK, Feryal Ayşın, *Social and Spatial Production of Atatürk Boulevard in Ankara*, ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2008.

KÖPRÜLÜOĞLU Haydar, *Ankara Anıları Gün Aşımı*, Tuna Matbaacılık, Ankara, 2004.

MORTAŞ Abidin, “Ankara’da Mesken Meselesi” *Arkitekt*, 11-12 (143-144) 1943, 239-240.

MORTAŞ Abidin “Az Para İle Ev Yapmak Ve Bizde Kooperatifçilik” *Arkitekt*, 1944 Cilt: 03-04 Sayı: (147-148)

NALBANTOĞLU Gülsüm, “1928-1946 Döneminde Ankara’da Yapılan Konutların Mimari Değerlendirmesi”, *Tarih İçinde Ankara Eylül 1981 Seminer Bildirileri*, ODTÜ Yayınları, 1984, 257-273.

ÖYMEN Altan, *Öfkeli Yıllar*, Doğan Kitap, İstanbul 2009.

ÖZALP, M. Nazmi, *Bir Başkent'in Anatomisi 1950'lerde Ankara*, Hazırlayan: Halûk İmga, İdealkent Yayınları, Ankara, 2016.

ÖZBEK Osman, *Bir Ankara Hikayesi (Tarih, Toprak ve Bir Çocuk)* Sia Kitap, İstanbul, 2021.

ÖZSOY Feyha, *Yaşadım, Ankara'm Şahidimdir*, As Medya Yayınevi, Ankara 2012.

ÖZTÜRK Onur, *Demokrat Parti Dönemi Basın Rejimi ve Zafer Gazetesi (1957-1960) Ulus Gazetesi İle Karşılaştırmalı Bir İnceleme*, Ankara Üniversitesi Gazetecilik Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007

RAN Nazım Hikmet, *Memleketimden İnsan Manzaraları*, Anadolu Yayıncılık, 1991.

SARIOĞLU Mehmet, “Ankara” *Bir Modernleşme Öyküsü*, Kültür Bakanlığı Yayınları Ankara, 2001. SAYAR Zeki, “Bizde Mesken Finansmanı” *Arkitekt*, Cilt: 09-10 sayı: 253-254 1952, s. 165-166.

SAYAR Zeki, “Bizde Mesken Finansmanı” *Arkitekt*, sayı 253-254, 1952

SAYAR Zeki, “Mesken Davasında Devletin Yardım ve Rolü”, *Arkitekt*, 05-06 (259-260) 1953

SERT Osman, *Tek Parti (1923-1950) ve Demokrat Parti (1950-1960) Dönemlerinde Yerel Siyaset ve Yerel Demokrasi: Ankara Özelinde Karşılaştırmalı Bir Analiz*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yerel Yönetimler Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2020.

SOLOK Cevdet Kudret, *Sokak, İnkılap ve Aka Kitabevi*, İstanbul, 1974.

SÖZEN Metin, *Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarlığı 1923-1983*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1984

ŞAPOLYO, Enver Behnan, *Türk Gazetecilik Tarihi ve Her Yönü ile Basın*, Güven Matbaası, Ankara, 1971

ŞENYAPILI Tansı, *'Baraka'dan Gecekonduya Ankara'da Kentsel Mekânın Dönüşümü: 1923-1960*, İletişim yayınları, İstanbul, 2016,

TANKUT Gönül, *Bir Başkentin İmarı Ankara: (1929-1939) Anahtar Kitaplar*, İstanbul, 1993.

TANKUT Gönül, "Jansen Planı Uygulama Sorunları ve Cumhuriyet Demokrasisinin Kent Planına Yaklaşımı", *Tarih İçinde Ankara Eylül 1981 Seminer Bildirileri İçinde*, ODTÜ Yayınları, Ankara 1984, 303-321.

TANYER Turan, "Ankara'da Yalnız ve Yalnız Süreyya Var", *Kebikeç*, 31, 2011

TEKELİ İlhan, *Kent, Kentli Hakları, Kentleşme ve Kentsel Dönüşüm*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2015.

TEKELİ İlhan, "Kent Tarihi Yazımı Konusunda Yeni Bir Paradigma Önerisi" *Cumhuriyet'in Ankara'sı*, Der. Tansı Şenyapılı, ODTÜ Yayıncılık, Ankara, 2006. 2-24.

TEKELİ İlhan, GÜLÖKSÜZ Yiğit, OKYAY Tarık, Gecekondu, Dolmuşlu, İşportalı Şehir, Cem Yayınevi, İstanbul, 1976

TEKELİ İlhan, OKYAY Tarık, *Dolmuşun Öyküsü*, Çevre ve Mimarlık Bilimleri Derneği Yayınları, Ankara, 1980

TOKMAN Yıldız Arıbaş, *Konut Politikaları Uygulamalarında Yeni Bir Örnek: Yenimahalle*, Kent Koop Batıkent Konut Üretim Yapı Koop., Ankara Özgün Matbaacılık, Ankara, 1985

TOPUZ Hıfzı, *100 Soruda Türk Basın Tarihi*, Gerçek Yayınevi, 1973.

TURGUT YILDIZ, Hülya, “Türkiye’deki Gecekondu Sorununun Yapısal Analizi ve Bir Sağıklaştırma Modeli Önerisi”, İTÜ Mimarlık Bölümü

TUNÇ Güven, *Bir Aşk Bir Hayat Bir Şehir: Ankara’nın Mekanları, Zamanları, İnsanları*, Dipnot Yayınları Ankara, 2011.

TUNÇER Mehmet, *Ankara Şehir Merkez Gelişimi (14.-20. YY)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001

Türkiye Diyanet Sitesi Yaptırma ve Yaşatma Derneği 1967-1968 Faaliyet Dönemi, Yönetim Kurulu, Çalışma Raporu ve Denetleme Kurulu Raporu, Arı Matbaası, Ankara, 1968

ULUDAĞ Zeynep, “Cumhuriyet Tarihinde Rekreatyon ve Gençlik Parkı Örneği” 75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık, ed. Yıldız Sey, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998. 65-75

ULUDAĞ Zeynep, *The Social Construction of Meaning in Landscape Architecture: A Case Study of Gençlik Parkı in Ankara*, The Department of Architecture, ODTÜ, Yayınlanmış Doktora Tezi, 1998

YALIM İnci, “Ulus Devletin Kamusal Alanda Meşruiyet Aracı: Toplumsal Belleğin Ulus Meydanı Üzerinden Kurgulanma Çabası”, der. Güven Arif Sargın, *Ankara’nın Kamusal Yüzleri*, İletişim Yayınları, İstanbul 2017. 157-215

YAVUZ Yıldırım, “1923-1928 Ankara’ında Konut Sorunu ve Konut Gelişmesi”, *Tarih İçinde Ankara Eylül 1981 Seminer Bildirileri* İçinde, ODTÜ Yayınları, Ankara 1984, 235-257

YILMAZ Burcu, “Bozkırdaki Cennet: Gençlik Parkı” *Sanki Viran Ankara* İçinde, der. Funda Şenol Cantek, İletişim Yayınları, İstanbul 2017. 211-237

YÜCEL Nihat, “1957 Ankara İmar Planı”, *Ankara Dergisi* içinde, Ankara Büyükşehir Belediyesi, Cilt 1, Sayı 4, 1992. 17-39.

VAROL Çiğdem, SAT Aydan, YENİGÜL S. Bahar, ÜÇER Z. Aslı Gürel, *Başkentin Meydanı Kızılay’ın Dönüşüm Öyküsü*, VEKAM Yayınları, Ankara, 2019

İnternet Kaynakları:

TUNÇER Mehmet, “Yıkmanın Anafartalar Çarşısı’nı, Ulus İşhanı’nı, Ankara Hali’ni...”

Arkitera, 15 Ocak 2019 <https://www.arkitera.com/gorus/yikmayin-anafartalar-carsisini-ulus-ishanini-ankara-halini/>

Hürriyet, 13 Mayıs 2019 <https://www.hurriyet.com.tr/yerel-haberler/ankara/ulus-ve-anafartalar-esnafi-restorasyonla-koru-esnaf-ihya-olsun-412119>

EKLER

EK 1:

Zafer, 16 Ocak 1956

EK 2:

Zafer, 11 Eylül 1957

EK 3:

Ankara'nın kazanacağı eşsiz bir mimarî eser

Ulus Meydanı, Avrupa'da bile benzerine rastlanmayacak modern ve güzel bir esere kavuşuyor

Hükümet merkezinin her bakımdan mühim bir mevkî olan ve kucağında en güzel âbidelerimizden birini saklayan Ulus meydanının imarı nihayet tahakkuk etmektedir. Yanan Maarif Vekâleti arası ve bunu çevreleyen basit tek katlı binaların teşkil ettiği ada üzerinde Ankara Özel İdaresi ile Emekli Sandığının müştereken yapacağı çarşı ve iş hanı tesisinin projeleri ile Ulus Meydanının şehircilik bakımından tanzimî mimarlar arasında müsabakaya konulmuştur.

Cok adette projenin iştirak ettiği bu müsabaka neticesinde jüri heyeti, Y. Müh. Mimar Orhan Boşkur, Gazanfer Beken, Orhan Bolak, tarafından hazırlanmış olan teklifi birinci mükafata layık görmüş ve tatbik edilmesini kararlaştırmıştır.

Yüzden fazla ve muhtelif büyüklükte mağazası, 600 civarında büro odasını, 2 avlu içinde ve havuz kenarlarında tertiplenmiş pasta ve çay pavyonları ile Ulus meydanını çevreleyen yüksek blokun teras katında

Y. Müh. Mimar Orhan Bolak

Doç. Mimar. Orhan Boşkur

Y. Müh. Mimar Gazanfer Beken

Ankara'nın bütün alüetine hâkim bir gazi ve lokantayı, yer altı garajlarını ihtiva edecek olan bu büyük tesisin temel etütleri bitirilmiş, tatbikat projeleri, ihale dosyası tamamlanmış ve broşürler alâkalı inşaat firmalarına gönderilerek teklifler istenmiştir. Ayrıca zamandan tasarruf maksadıyla evvelce ihale edilen toprak tesviyesi işleri de bitirilmek üzere-

Yapılacak tesisin hususiyetleri:

Atatürk, Türk askeri ve Türk kadını ile temsil edilen Zafer âbidemizi bugünkü trafik noktası halinden kurtarılacak ve

etrafında açılacak olan merasim meydanı içinde âhdeyi yerini alacaktır.

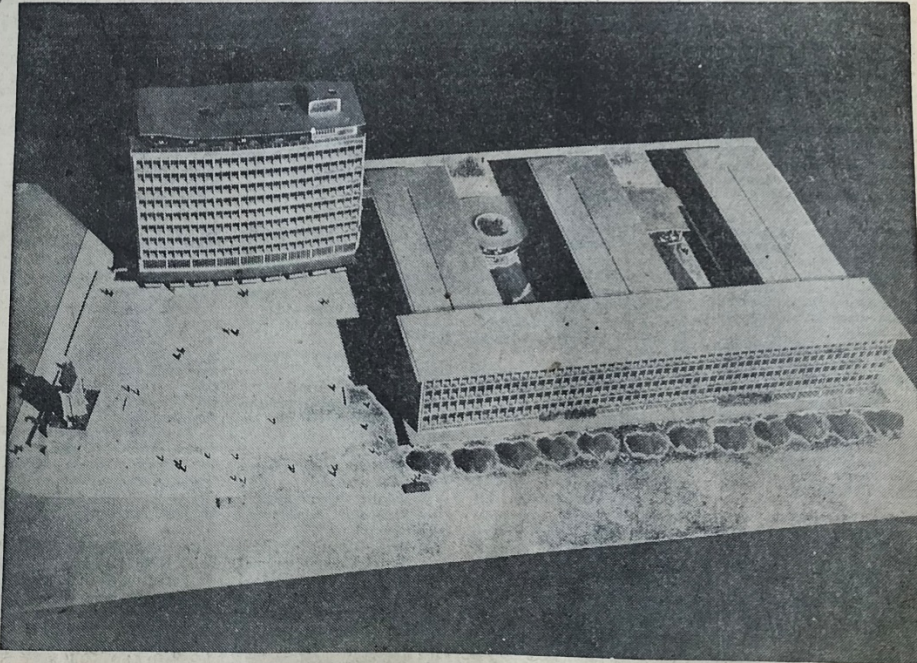
Bankalar, Anafartalar, Samsun caddeleri ve Yurt sokakları ile çevrelenen sahada yapılacak olan bu tesis, aralarında ferah avluların yer aldığı muhtelif bina bloklarından teşekkül etmektedir. Yazın sıcak günlerinde yeşillik ve havuz başı terasları serin birer dinlenme yeri olacak Türk ruhuna uygun bu avlularda modern ve sakın dükkanlarla çay, pasta ve kahve pavyonları tertiplenmiştir.

Şehrin rakipsiz bir mevkinde yapılacak ve ticari, sosyal hayatında büyük inkışafı te-

min edecek olan bu tesisin müstakbel ihtiyaçlar bakımından da tatminkâr olması için bütün konforu hâs olmasa düştürülmüştür. Modern Büro mimarisine uygun olarak hazırlanan projeler, büro odalarının firmaların ihtiyacına göre istenecek büyüklükte tertibine imkân verebileceği gibi, Blokların tam bir katı veya bütünü müstakil olarak da kiraya verilebilecektir.

Bürolarda çalışma randımanının artırılmasını, mağazalar da müşterilerin rahatını temin maksadıyla teğlin sistemi ve havalandırma birleştirilerek ki-

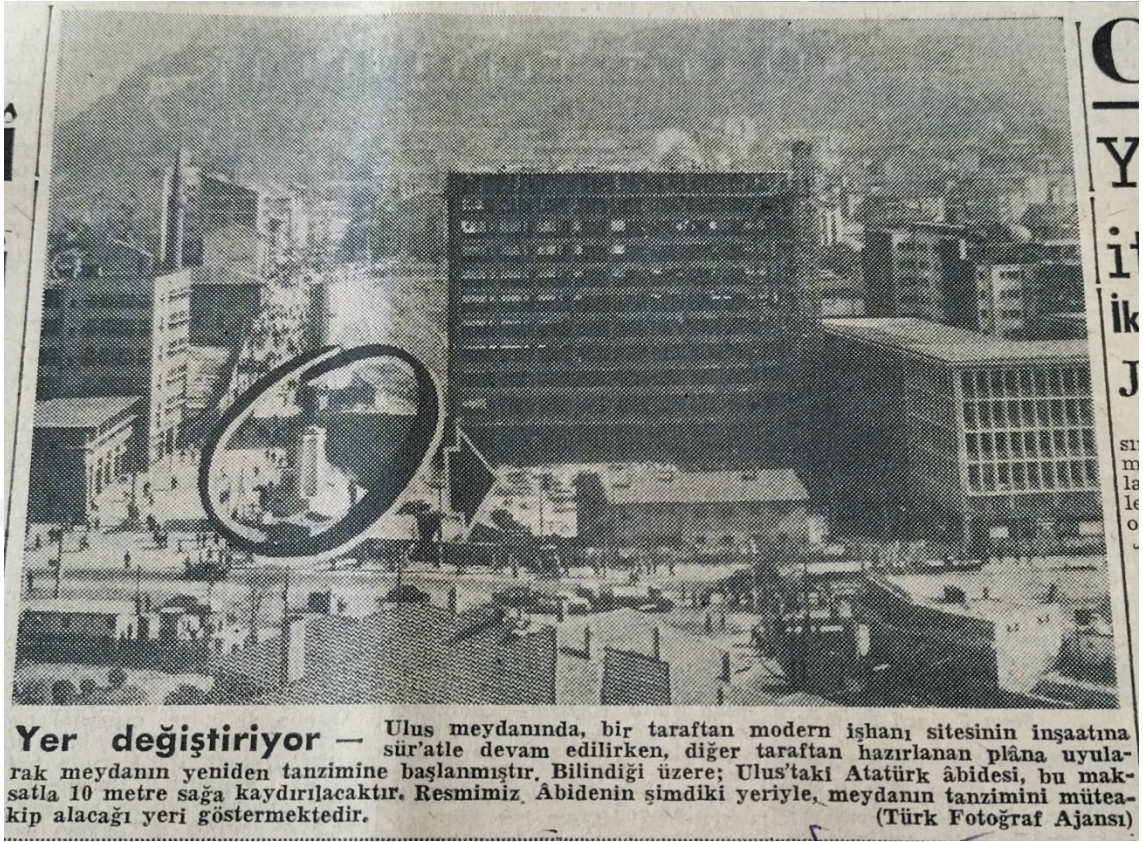
(Sonu 2 inci sayfada)

İşte Ulus Meydanı, inşaatları sonra bu hali alacak

Zafer, 22 Şubat 1953

EK 4:

Zafer, 2 Nisan 1959

EK 5:

Zafer, 14 Eylül 1956

EK 6:

ŞEHİR

Çarşısı

ULUS MEYDANI BANKALAR CADDESİ

1 MAVİ TUNA
Kuru Kahveci
Tel : 14726

2 ENDER
Kundura Mağazası

3 7 RENK
Tuhafiye ve Parfümeri

4 ŞEHİR BERBERİ
Erkek Berberi

5 AKMAN
Pasti Salonu
Tel : 11061

6 MEŞUR RUMELİ
İşkenbecisi
Tel : 12290

7 H. RIZA GÖZLÜKÇÜ
Gözlük ve Saat
Tel : 13641

8 AYL A
Lüks Tuhafiye
Tel : 11060

9 KEÇİLİ
Saat Parfümeri Radyo
Tel : 18443

10 ERGİ
Lüks Tuhafiye
Tel : 11064

11/12 BERKALP
Kıtap - Kırtasiye
Tel : 13781

13 PAPATYA
Tuhafiye ve Konfeksiyon
Tel : 11094

14 YILDIZ
Kırtasiye Evi
Tel : 12697

15 İPEKİŞİ - YÜNİŞİ
Fontazi Manifaturu Mağazası
Tel : 12180

16 MUSTAFA CUDİTEPE
Tüccar Terzi
Tel : 11614

17 YAŞAR KOTAY
Tüccar Terzi
Tel : 12259

18/19 ZENNİT - MOVADO
Mücevherat
Tel : 18215

ŞEHİR ÇARŞISI NEREDEDİR ?
Şehir Çarşısı Ulus Meydanı Bankalar Caddesinde Eski Şehir Bahçesi İçerisindedir.

ŞEHİR ÇARŞISI NİÇİN KURULMUŞTUR ?
Ulus Meydanı ve Bankalar Caddesindeki yıkılan Dükkanlara bir çok yenilerin ilâvesiyle Sayın Halkımızın bütün ihtiyaçlarını karşılamak için kurulmuştur.
Şehir Çarşısı Üstün kalite ve ucuz fiatla satış yapan Mağazaların toplandığı yegâne Çarşıdır Mutlaka Görünüz.

Çarşının Ulus Meydanına göre krokisi ve mevcut firmalar

24 YENİ HALI PAZARI
Halı Mağazası

25/26 FAHRETTİN YAKAR
Mobilye Salonları
Tel : 15715

28 CEMAL KARAGÖZ
Lostra Salonu ve Milli Piyango
Gigesi
Tel : 15254

29 ÖZEL
Kundura Mağazası
Tel : 13361

30 KERVAN
Tül ve Mefrugat Evi
Tel : 14302

31 HAŞİM HANCI
Sifonlu Meyva Suları İçim Yeri

32 NUMAN KURBAN
Nih-Gül Tuhafiye
Tel : 11644

33 LÜKS DÜĞME
Düğme ve Tuhafiye

34 İZZET
Lüks Tuhafiye
Tel : 12241

35 DEKA
Tuhafiye ve Giyim Mağazası
Tel : 14207

36 BERKÜN
Kundura ve Bebe Giyim Eşyası
Tel : 17011

37 OSMAN KARATOPRAK
Kadın ve Erkek Berberi
Tel : 14285

38 ÇENE LTD.
Elektrik Ev Levazımatı
Tel : 11174

39 İ. ERLER
Görmek ve Tuhafiye
Tel : 13634

40 YILDIZ*
Lüks Tuhafiye ve Elbise
Tel : 11660

41 R. TAMER
Uğrak Büfe

42 MEVSİM
Çiçekçi
Sepet - Buket - Çelenk yapıştır.
Tel : 13241

EK 7:

Zafer, 13 Eylül 1956

EK 8:

Zafer, 3 Kasım 1956

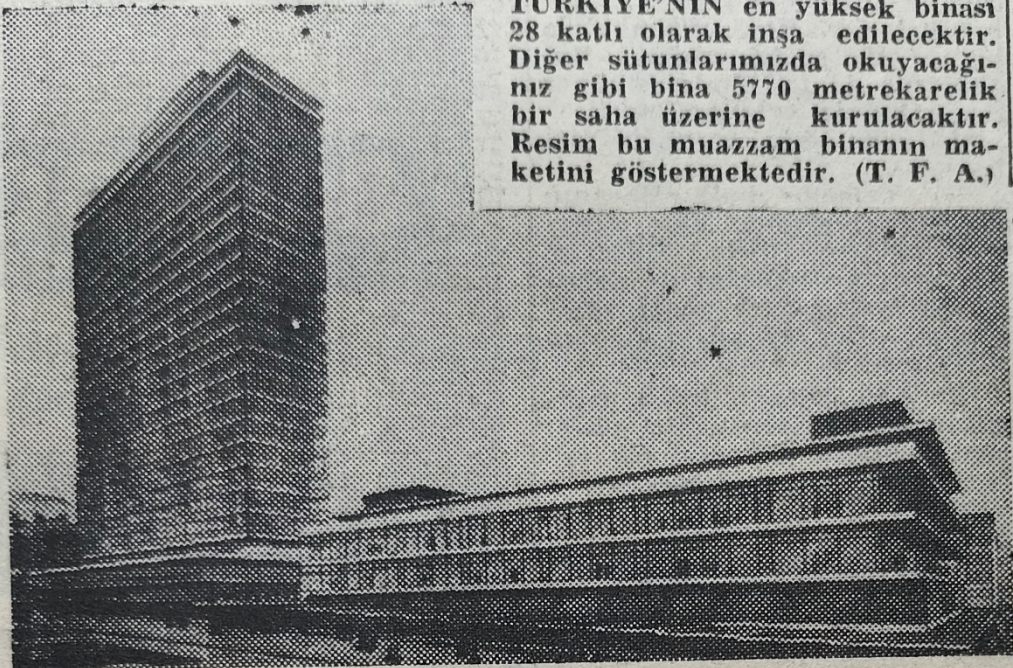
EK 9:

Zafer, 5 Eylül 1957

EK 10:

TÜRKİYE'NİN en yüksek binası 28 katlı olarak inşa edilecektir. Diğer sütunlarımızda okuyacağınız gibi bina 5770 metrekarelik bir saha üzerine kurulacaktır. Resim bu muazzam binanın maketini göstermektedir. (T. F. A.)

Türkiyenin en yüksek binası inşa ediliyor

28 katlı olarak kurulacak olan binanın zemin katında banka ve acente yapmaya elverişli bir kısım da bulunacak

Belediye ile, bankalarımızın ve hususi şahısların ıstırakı ile kurulmuş bulunan Ankara imâr ve Emlâk İşletme Şirketi tarafından, Türkiye'nin en büyük ve en yüksek binası Ulus Meydanında inşa edilecektir.

5770 metrekarelik bir saha üzerinde inşa edilecek Anafartalar Çarşı ve İş Hanının uzunluğu 134 metre, genişliği 43 metre yüksekliği ise 28 kat olacaktır. (Sonu Sa. 4 Sü. 7 de)

★ Zaferin Büyük ★

EK 11:

Z A F E R

TURİZM ASRININ MODERN TÜRKİYESİ VE

OTELLERİMİZ

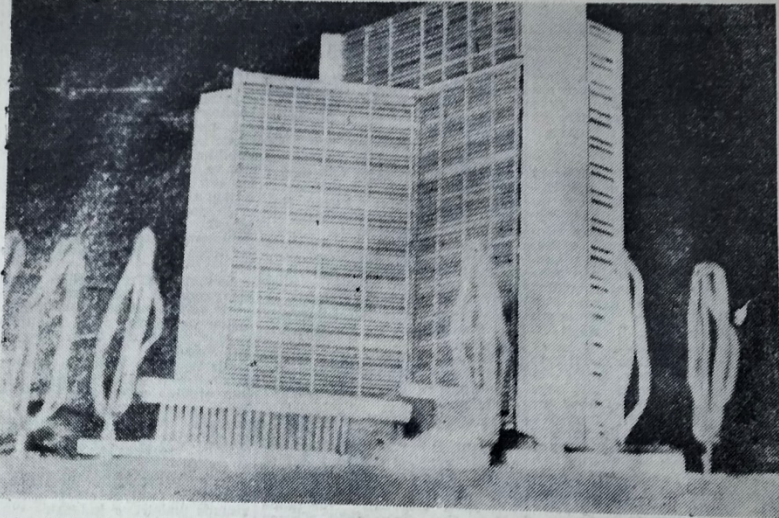
Yeni bir eser daha: Ankara Oteli

19 katlı muazzam bina - 10 oda, 240 yatak.. - Otelin güzel bir de yüzme havuzu olacak - En müşkülpesent turistleri tatmin edebilecek bir otel bu

HİKMET SAİM

Emekli Sandığı gayrimenkul yatırımları yaparken, hem memleketimizin iktisadi kalkınmasına yardımcı gözönünde bulundurmakta, hem de arsaları yurdun en seçkin sahalarında alarak buralara en modern ve en güzel tesisler yapılmasına çalışmaktadır. Bu bakımdan Emekli Sandığının şehrimize kazandıracığı oteller de aynı zamanda memleketimizi kıymetli ve modern eserlerle süslemiş olacaktır.

Birinci sınıf otel karakterinde inşası takarrür eden Ankara Oteli eski İspanya Sefaret-hanesinin bulunduğu 8375 metrekarelik arsa üzerinde inşa edilecektir. Otelin, İsviçreli bir firma olan «Cociete General Pour, L'Industrie» Şirketi ile 1955 senesinde anlaşmaya varılmış ve yirmi sene müddetle kiralanarak işletilmesi

Başkentimizi bir kat daha güzelleştirecek ve zenginleştirecek olan Ankara Oteli Emekli Sandığı tarafından yaptırılmaktadır.

nun 14 katı yatak odaları ile...

Zafer, 27 Ağustos 1958

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 10/2/2023

Tez Başlığı : Zafer Gazetesi Penceresinden Demokrat Parti Dönemi'nde Ankara (1950-1960)

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 142 sayfalık kısmına ilişkin, 10/2/2023 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı %12 'tür.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- ☐ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç
- 2- ☐ Kaynakça hariç
- 3- ☐ Alıntılar hariç
- 4- X Alıntılar dâhil
- 5- ☐ 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

10/2/2023

Adı Soyadı: Sema Uyar

Öğrenci No: N19132541

Anabilim Dalı: Tarih

Programı: Tarih

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.

Dr. Öğretim Üyesi Hakan Kaynar

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
MASTER'S THESIS ORIGINALITY REPORT**

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
HISTORY DEPARTMENT**

Date: 10/2/2023

Thesis Title : Ankara During the Democrat Party Period Through the Window of Zafer Newspaper (1950-1960)

According to the originality report obtained by myself/my thesis advisor by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options checked below on 10/2/2023 for the total of 142 pages including the a) Title Page, b) Introduction, c) Main Chapters, and d) Conclusion sections of my thesis entitled as above, the similarity index of my thesis is 12 %.

Filtering options applied:

1. ☐ Approval and Declaration sections excluded
2. ☐ Bibliography/Works Cited excluded
3. ☐ Quotes excluded
4. ☒ Quotes included
5. ☐ Match size up to 5 words excluded

I declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Social Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

I respectfully submit this for approval.

10/2/2023

Name Surname: Sema Uyar

Student No: N19132541

Department: History

Program: History

ADVISOR APPROVAL

APPROVED.

Assistant Professor Hakan Kaynar

**HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ETİK KOMİSYON MUAFİYETİ FORMU**

**HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA**

Tarih: 10/2/2023

Tez Başlığı: Zafer Gazetesi Penceresinden Demokrat Parti Dönemi'nde Ankara (1950-1960)

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmam:

1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır,
2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir.
3. Beden bütünlüğüne müdahale içermemektedir.
4. Gözlemsel ve betimsel araştırma (anket, mülakat, ölçek/skala çalışmaları, dosya taramaları, veri kaynakları taraması, sistem-model geliştirme çalışmaları) niteliğinde değildir.

Hacettepe Üniversitesi Etik Kurullar ve Komisyonlarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre tez çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kurul/Komisyon'dan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

10/2/2023

Adı Soyadı: Sema Uyar
Öğrenci No: N19132541
Anabilim Dalı: Tarih
Programı: Tarih
Statüsü: ☒ Yüksek Lisans ☐ Doktora ☐ Bütünleşik Doktora

DANIŞMAN GÖRÜŞÜ VE ONAYI

Dr. Öğretim Üyesi Hakan Kaynar

Detaylı Bilgi: <http://www.sosyalbilimler.hacettepe.edu.tr>
Telefon: 0-312-2976860 **Faks:** 0-3122992147 **E-posta:** sosyalbilimler@hacettepe.edu.tr

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
ETHICS COMMISSION FORM FOR THESIS**

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
HISTORY DEPARTMENT**

Date: 10/2/2023

Thesis Title: Ankara During the Democrat Party Period Through the Window of Zafer Newspaper (1950-1960)

My thesis work related to the title above:

1. Does not perform experimentation on animals or people.
2. Does not necessitate the use of biological material (blood, urine, biological fluids and samples, etc.).
3. Does not involve any interference of the body's integrity.
4. Is not based on observational and descriptive research (survey, interview, measures/scales, data scanning, system-model development).

I declare, I have carefully read Hacettepe University's Ethics Regulations and the Commission's Guidelines, and in order to proceed with my thesis according to these regulations I do not have to get permission from the Ethics Board/Commission for anything; in any infringement of the regulations I accept all legal responsibility and I declare that all the information I have provided is true.

I respectfully submit this for approval.

10/2/2023

Name Surname: Sema Uyar
Student No: N19132541
Department: History
Program: History
Status: X MA ☐ Ph.D. ☐ Combined MA/ Ph.D.

ADVISER COMMENTS AND APPROVAL

Assistant Professor Hakan Kaynar